

dr. Izsó István

Bányatörvény-alkotásunk krónikája (1545-1945)

Miskolc, 2021.

dr. Izsó István

**Bányatörvény-alkotásunk krónikája
(1545-1945)**

Creative Commons: by-nc-nd/4.0

Miskolc, 2021.

Tartalomjegyzék

Előszó

I. Előzmények: a bányászat jogi szabályozása a középkori Magyarországon	4
II. Első „bányatörvényünk”: az 1573. évi Miksa-féle bányarendtartás	9
III. Az erdélyi fejedelemség sajátos bányatörvényei (1653 – 1669 – 1747)	26
IV. Az 1790-91. évi országgyűlésen kirendelt bizottság bányatörvény-tervezete	29
V. Az 1825-27. évi országgyűlésen kirendelt bizottság bányatörvény-tervezete	35
VI. Az 1843-44. évi országgyűlés bányatörvény-alkotása	43
VII. Az 1854. évi osztrák általános bányatörvény	57
VIII. Az 1870/72. évi bányatörvény-javaslat (1867-1882)	70
IX. Az 1884. évi bányatörvény-javaslat (1883-1889)	92
X. Az 1890. évi bányatörvény-javaslat (1890-1902)	99
XI. Az 1903. évi bányatörvény-javaslat (1903-1945)	114

Függelék

I. Az 1573. február 16-án kihirdetett Miksa-féle bányarendtartás	131
II. Az 1791/92-ben működött bányászati és pénzverési bizottság bányatörvény tervezete	136
III. A bányatörvény megalkotására 1827-ben kirendelt bizottság által összeállított bányatörvény-tervezet	140
IV. Az országgyűlés által 1844-ben elfogadott, de a király által nem szentesített bányatörvény	151
V. Az 1854. május 23-án kelt 173. sz. császári nyíltparanccsal a Habsburg-birodalom egész területén kihirdetett ausztriai általános bányatörvény	157
VI. Az 1872. évi bányatörvény-javaslat	163
VII. Az 1884. évi bányatörvény-javaslat	164
VIII. Az 1903. évi bányatörvény-javaslat	165
Irodalomjegyzék	166

Előszó

Ez a kötet egy krónika. Összeállítása során az vezérelt, hogy korabeli források felhasználásával minél teljesebb képet alkossak négy évszázad bányatörvény alkotással kapcsolatos folyamatairól és történéseiről. Az események elemzését, mélyebb összefüggések keresését azonban az olvasóra bízom.

Elsődleges szándékom ugyanis csupán arra irányult, hogy bemutassam azt a folyamatot, amely elvezetett egy magyar bányatörvény megalkotása iránti igény megszületéséhez és emléket állítsak annak a már-már sziszifuszi munkának, sokszor naivnak tűnő állhatatos igyekezetnek, amit a szakmai körök kifejtettek annak érdekében, hogy Magyarországon a magyar parlament által elfogadott bányatörvény szabályozza a bányászat jogi viszonyait. Tették mindezt annak ellenére, hogy nyilvánvaló volt: a politikai és gazdasági körök összefonódása minden próbálkozásukat meg fogja akadályozni.

E munkámnak meg sem próbáltam kiadót keresni, megelégedtem annyival, hogy a Magyar Elektronikus Könyvtárban hozzáférhetővé tegyem. Témáját tekintve amúgy is legfeljebb szűkkörű olvasói érdeklődésre számíthat.

Miskolc, 2021. február

a szerző

I. Előzmények: a bányászat jogi szabályozása a középkori Magyarországon

A bányajogi szabályozás legkorábbi forrásait bányavárosainkban találjuk. A tatárjárást követően IV. Béla és utódai főleg német bányavidékekről származó telepések segítségével a legreményteljesebb ércbányatelepeken privilegizált bányavárosokat alapítottak.¹ A városalapítók egyik legjelentősebb kiváltsága az volt, hogy megtarthatták az idegen földről magukkal hozott jogszokásaikat. Ezzel kikerültek a király - aki a bányavárosok földesura volt - közvetlen jogszolgáltató hatalma alól, aki „beérte” azzal, hogy a kitermelt ásványkincsek után a királyi kincstárt megillető részesedést megkapta és a bányatelep népessége feletti földesúri hatalma semmilyen csorbát nem szenvedett, hiszen a bírói joghatalmat változatlanul gyakorolhatta.

A bányavárosok megerősödésével azok előjárói előbb-utóbb szükségét érezték szokásjogi előírásaik írásba foglalásának is. Így születtek meg az ún. bányavárosi jogkönyvek, amelyek a városok magánjogi előírárendszerével mellett általában bányajogi szabályozást is tartalmaztak. A középkori Magyarország bányavárosi jogkönyvei közül bányajog-történeti szempontból két bányajogi előírásgyűjtemény bír kiemelt jelentőséggel:

1. Selmecbánya bányaváros bányajogi kódexe².

Eredeti példánya 1442-ben megsemmisült, fennmaradt példányai közül a legkorábbit a XIV. században foglalhatták írásba. A jogkönyv szövege gyakorlatilag azonos Iglau (ma: Jihlava) morvaországi bányaváros 1249-ből származó bányarendtartásával³, ezért feltételezhető, hogy a selmeci jogkönyv szövegének túlnyomó

¹ Ismertebb királyi (néhány esetben földesúri) kiváltságlevelek: Jászó (1243), Selmecbánya (1245 körül), Besztercebánya (1255), Rimabánya (1268), Gölnicbánya (1287), Rozsnyó (1291), Zalatna (1318), Bakabánya (1321-1331 között), Offenbánya (1325), Dobsina (1326), Szomolnok (1327), Körmöcbánya (1328), Telkibánya (1341), Újbánya (1345), Libetbánya (1379).

² „Gemaine Statt- und Perckrecht der Erbern und Löblichen Stat Schebnitz”. Szövegét közreadta: ÁUO (III. k., 206-228 p.). magyar fordításban: SJK (2009).

³ „Explicunt jura et privilegium Civium Civitatis Iglaviensis, jam incipiunt jura moncium, et montanorum ad mensurandum montes”. Latin szövegét közreadta: JPM (1781) 112-121 p. Német változata megjelent: CDSR (1886) 276-285 p.

része XIII. századi eredetű⁴. Selmezbánya jogát alkalmazta később Besztercebánya, Bélabánya, Bakabánya, Libetbánya, Breznóbánya, Gölnicbánya, illetve Szomolnok is.

2. Kőrmöcbánya bányajoga⁵.

Szövege Kuttenberg (Kutna Hora) cseh város bányarendtartásán⁶ alapul, melyet Károly Róbert adományozott 1328-ban a Kőrmöcbányát alapító telepések részére. A jogkönyv eredeti példánya itt is megsemmisült, csak a Schayder Péter kamaragróf és Czon Miklós bányamester által 1492-ben írásba foglalt változatát ismerjük, melyhez 1537-ben Beheim Bernát kamaragróf újabb cikkelyeket csatolt. Érvényessége Újbánya városára is kiterjedt.

Bányavárosaink féltékenyen őrizték kiváltságaikat és gondosan őrködtek afelett, hogy szokásjogi előírásaikat se a királyi kamara, se a vármegye, se pedig valamely földesúr meg ne sértse, így a középkor évszázadaiban fel sem merült az ország egész területére kiterjedő hatályú egységes bányajogi szabályozás - egy mai értelemben vett bányatörvény alkotás - gondolata. Erre nem is igazán volt szükség, mert a bányászat igazgatását végző királyi kamarák tevékenységét a partikuláris bányajogok általában nem zavarták.

A magyar törvényhozás mindössze néhány törvényben szabályozta a bányászat jogi viszonyait. Ezek a törvények a következők voltak:

1. Az 1351. évi XIII. törvénycikk⁷, amely szabályozta a bányászat és a nemesi földbirtok egy-máshoz való viszonyát:

„Ha pedig a nemesek birtokaiban arany, ezüst, réz vagy vashányák, avagy egyéb bányák lennének, ezeket megfelelő csere mellőzésével nem szabad elvenni⁸, hanem ha a király akarja az említett nemeseknek, efféle aranyérczet termő birtokaikért hasonértékű birtokokat adományozzon.”

⁴ Bővebben lásd: Vízkelety (1982)

⁵ „Perckwerchsgerechtigkeith”. Közreadta: Čelko (2004), illetve Wenzel (1880) 275-290. p.

⁶ „Ius Regale Montanorum” („*Constitutionis Juris Metallici*”). Szövegét közölte: CJB (1867) 265-435 p.

⁷ A rendelkezést átírta és megerősítette az 1405. évi (II.) XIV. törvénycikk, valamint I. Mátyás 1486. évi VI. dekrétuma.

⁸ Az 1351 előtt uralkodó szokásjog alapján ugyanis a király akár ellenszolgáltatás nélkül is elvonhatta a földbirtok azon részét, ahol ércelőfordulást fedeztek fel.

2. Az 1492. évi XXX. törvénycikkben törvénybe iktatták az ásványkincsek felett megtestesülő királyi bányaregálé jogelvét korlátozó földbirtokosi bányaszabadság szabályozását:

„A királynak bármely országlakos fekvő jószágaiban felfedezett bármiféle ásványokat, a só kivételével nem szabad maga részére lefoglalni, hanem azoktól, kik a bányákat művelik, szedesse be a királyi bányajövedelmet.

Továbbá végeztük, hogy ha bárhol és bárkinek, akár a főpapoknak és báróknak, akár nemeseknek és más bármily rendű birtokos embereknek földjében, területén és határaiban arany vagy ezüst, réz, vasércet vagy bármiféle fémeket és aknákat találnak (kivéven a sóaknákat a melyek egyedül a királyi felség uralmának és haszonvételének vannak fönntartva), azoknak és azok örököseinek, akiknek birtokterületén azokra ráakadtak, álljon jogukban és szabadságukban az ilyen aknákat és bányákat ásni és művelni és a jövőendő időkben mindenkor műveltetni, úgyszintén azoknak hasznát és jövedelmét húzni.

1. § Mindazonáltal akképpen, hogy a királyi jogra tartozó és azokból folyó királyi haszonvételt, vagyis a bányajövedelmet, így kívánván ezt más bányák szokása, a királyi felség részére hűségesen át kell szolgáltatni.

2. § És mivel a főpap urak, bárók és ez ország előkelői és tehetősebb nemesei között többen vannak, a kik megdicsőült elődeinknek, Magyarország királyainak adományozásából és beleegyezéséből saját földeiken arany-, ezüst-, réz-, vas- és különféle más érczbányákat művelnek és munkáltatnak: álljon jogukban és hatalmukban azokat az előbb említett királyok engedélye, adományozása és beleegyezése értelmében és kiváltságaik tartalmához képest szabadon és minden akadály nélkül művelni és megmunkáltatni, valamint azok jövedelmét húzni.”

3. Végül az 1523. évi XXXIX. törvénycikkben törvénybe iktatták az általános bányaszabadság jogelvének szabályozását is:

„Hogy arany és ezüst bőven legyen: engedje meg a királyi felség, hogy az arany- és ezüst-, valamint a réz és más érczbányákat mindenki szabadon művelje.

1. §. És azok művelésére idegen országokból is hívasson be munkásokat és bányászokat, és ezt nyilvános rendeletben tétesse közhírré.

2. §. És aztán méltóztassék úgy azokat, mint a mostaniakat az ő régi szabadságaikban megtartani és minden megtámadó ellenében megvédeni.”

E törvényeket - bár jelentőségük egészen 1854-ig elvitathatatlan⁹ - nem tekinthetjük bányatörvényeknek, hiszen a bányászat jogi viszonyainak csak egy csekély, bár kiemelkedően fontos területét szabályozták.

A mohácsi csatavesztés következtében az ország három részre szakadt területéből az un. alsó-magyarországi kerület¹⁰ a Habsburg birodalomhoz kapcsolódott. A Garam-völgyének itt található és az országban korábban is legjelentősebbnek számító ércbányái azonban ekkor még nem kerültek közvetlenül kincstári kezelésbe. A Besztercebánya környéki rézércbányák 1546-ig a Fuggerek vállalkozásához tartoztak, míg Selmecebánya, Körmöcbánya és a többi királyi bányaváros - bányáival és kamaráival együtt¹¹ - Mária özvegy királyné birtokában voltak 1548-ig.

A bányavárosokra és polgáraikra vonatkozó jogi szabályozás lehetőségei viszont I. Ferdinándot és kincstári igazgatási szerveit illették meg, így a király - bár még nem szerezte vissza és nem vonhatta kincstári kezelés alá az alsó-magyarországi bányákat - már ekkor meghozta első rendelkezéseit a majdani egységes kincstári kezelés megvalósítása érdekében.

Leghamarabb elérendő célként az egységes bányajogi szabályozás és az azon alapuló hatékony bányai igazgatás megteremtését határozta meg¹². A

⁹ A bécsi kamarai igazgatásnak közvetlenül alárendelt magyar bányászat területén felmerülő sérelmek és visszasságok megszüntetése érdekében az országgyűléseken a magyar rendek egyetlen „fegyvere” az e törvényekre való hivatkozás volt.

¹⁰ Maga a fogalom későbbi eredetű, de jól körvonalazza az akkoriban kialakuló határokat: az 1548. évi XIX. törvénycikk Somogy, Zala, Vas, Sopron, Veszprém, Győr, Moson, Komárom, Pozsony, Esztergom, Nyitra, Bars, Zólyom, Hont, Trencsén, Turóc, Árva vármegyék területét nevezte Alsó-Magyarországnak; míg Nógrád, Gömör, Torna, Heves, Borsod, Abaúj, Zemplén, Sáros, Szepes, Liptó, Ung, Bereg, Máramaros, Szatmár, Szabolcs, Ugocsa, Kraszna és Közép-Szolnok vármegyék területét Felső-Magyarországnak. Utóbbi országrész jó ideig hol I. (Szapolyai) János, hol I. Ferdinánd uralma alatt állt.

¹¹ Az I. Ferdinánd és Mária özvegy királynő által 1548-ban megkötött un. augsburgi szerződés szövegét közölte: MTO (1858) II. k. 153-154 p. A tárgyilagosság kedvéért jegyzem meg, hogy az aranybevéltás központját képező körmöcbányai cementezőház a Thurzó-család birtokában volt, mert 1520-ban kivonták azt a kamarai szervezetből és ellenőrzés alól. A cementezőház csak 1551-ben került vissza a körmöci királyi kamara szervezetébe.

¹² Ennek bizonyítéka egy 1535. március 15-i keltezésű, a magyarországi és erdélyi bányák számára készített bányarendtartás, amely kéziratos formában az Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Finanz- und Hofkammer-archiv, Altes Münz- und Bergwesen, Ungarn, Fasc. 1. fol. 45-63. alatt található. Hiv.: H. Németh (2007) 366 p.

bányavárosok és általában a bányászat felügyeletét ezért nem is a Magyar Kamarára, hanem az Alsó-Ausztriai Kamarára bízta¹³. A király azért is döntött így, mert az Alsó-Ausztriai Kamaránál a bányajogalkotásban jártas szakértők álltak rendelkezésére, másrészt az alsó-ausztriai kamara székhelye Bécsben volt, így könnyebben és gyorsabban érintkezhetett a legfőbb pénzügyi hatósággal, az Udvari Kamarával, mint a Pozsonyban székelő Magyar Kamara.

¹³ A király szabadon hozhatott döntést ebben a kérdésben, mert az 1526. évi I. - III. törvénycikkekben a magyar rendek az uralkodóra bízta, hogy jövedelmeit (beleértve természetesen a bányászatból származó királyi jövedelmeket is) hogyan és ki által kezeltesse. Ennek a döntésnek kényes oldala az volt, hogy nemcsak a bányászat, hanem a bányavárosok is az alsó-ausztriai kamara fennhatósága alá kerültek. Emiatt évszázadokon át tartó jogvita alakult ki a magyar rendek és az uralkodó között a bányavárosok régi szabadságainak megtartásáról, illetőleg az osztrák kamarai tisztviselők jogállásáról a bányavárosokban, de ez egy másik történet.

II. Első „bányatörvényünk”: az 1573. évi Miksa-féle bányarendtartás

Egy új - kezdetben csak az alsó-magyarországi bányavidékre kiterjedő hatályú - bányarendtartás megalkotásának ügyét egy nagyszabású ezüst-csempészési botrány tette mielőbb szükségessé. Buda 1541-es török kézre kerülésének hírére és az ezt követően gyakorivá váló török portyázásokra tekintettel, a bányavárosok lakóit rémület töltötte el. A tehetősebbek igyekeztek magukat és családjukat is biztonságba helyezni és rokonaik vagy üzlettársaik révén a szomszédos Habsburg tartományokban kerestek menedéket. Az idegenbe áttelepített család gyakori meglátogatásait pedig arra használták fel, hogy a Selmezbányán termelt kohóezüstjüket külföldre csempésszék, bár azzal is tisztában voltak, hogy ezzel tiltott haszonra tesznek szert, mert kivonják azt a kötelező kamarai érbeváltás alól.

Az ügy kivizsgálása során I. Ferdinánd 1543. március 1-én kelt leiratában¹⁴ kötelezte a bányavárosok polgárait az ércek kötelező beváltására, továbbá az ércek titokban történő olvasztását és csempészetét is megtiltotta. Elrendelte, hogy az olvasztás csak a kamara által kirendelt felügyelő jelenlétében végezhető, aki köteles megmérni az olvasztott ezüst súlyát és a kamara jegyét ráütni a kiolvasztott fémre. A kamarához két tisztviselőt osztott be, egy ércfelosztót (Theiler) és egy kohófelügyelőt (Kammerhüttenreiter), akik feladata a nemesérc-monopólium kijátszásának megakadályozása volt. Elrendelte továbbá azt is, hogy a bányatársak között az érc felosztása csak a kijelölt ércosztó közreműködésével történhet.

A bánya- és kohóművek fokozott kamarai ellenőrzésének a megvalósítása érdekében - mivel a kamarák ekkor az özvegy királyné fennhatósága alá tartoztak - további rendelkezések is szükségesek voltak. A királyné ezért utasításban rendelte el a királyi leirat végrehajtását, valamint azt is előírta, hogy a bányavárosok az ő megbízottjainak bevonásával dolgozzanak ki egy szabályzatot a további ezüstcsempészet megakadályozására. Ez a szabály-

¹⁴ Das as heimliche Verschleppen, Schmelzen und Scheiden der Handsteine zum Nachtheile der k. Kammer und der k. Witwe Marie wird bei der Strafe des Guterverlustes verbotthen, und bei derselben Strafe wird befohlen alles Silber in die k. Einlösung zu bringen. Közölte: Schmidt (1834) I. k. 149-153 p. Lásd még: Mihalovits (1934) 113-114 és 482. p., illetve Péch (1884) I. k. 191 p., Ember (1946) 314 p.

zat¹⁵ 1545. július 2-án el is készült, és azt a városok pecsétjeivel ellátva, két példányban a királyné elé terjesztették, melyet ő 1545. augusztus 20-án jóváhagyott.

A szabályzatban a bányavárosok kötelezettséget vállaltak arra, hogy a királyné biztosaival egy - a fennálló visszasságokat kiküszöbölő - új bányarendtartást állítanak össze. Körmöcbánya tanácsának Selmechbánya tanácsával 1545. nyarán folytatott levelezéséből¹⁶ azonban kitűnik, hogy a városok a bányarendtartás kérdésében alapvetően elutasító álláspontra helyezkedtek: hajlandónak mutatkoztak ugyan a királyné kívánságát teljesíteni, de csak oly módon, hogy az ne álljon ellentétben meglévő kiváltságaikkal és jogaikkal. A bányarendtartás kidolgozására először óvatos tartózkodással három hónapi haladékot kértek.

A következő évben a királyné biztosai mellett már I. Ferdinánd küldöttei is bekapcsolódtak az új bányarendtartás összeállításával kapcsolatos tárgyalásokba. 1546. júniusában Selmechbányán ültek össze, ahol pontonként megvitatták az időközben Puchspaum Lipót besztercebányai királyi bányamester által összeállított bányarendtartás tervezetét, majd egybevetették azt a régi Selmechbányai bányajoggal. A biztosok a tervezetet megküldték a bányavárosok képviselőinek, majd a két királyi felség nevében, magukhoz rendelték őket, hogy a tervezetet megvitathassák. Egyidejűleg a bányavárosokat arra utasították, hogy *„vegyék fontolóra, hogy mi lenne a legjobb, a leghasznosabb és a bányászat szempontjából legmegfelelőbb”* szabályozási megoldás.

A városok képviselői azonban nem jelentek meg a biztosok előtt, írásban válaszoltak és ebben is kitértek az érdemi állásfoglalás elől. A selmechbányai bányapolgárok 1546. június 27-én keltezett levelükben nem láttak lehetőséget arra *„hogy a szóban forgó bányarendtartásba, amely kiváltságaikkal, városi és bányajogukkal ellenkezik, a többi tiszteletreméltó város tudta és hozzájárulása nélkül valamelyest is beleegyezzenek”*. Hasonló kifogást tartalmazott egy másnapi keltezésű, szintén a biztosokhoz intézett levél is, melyben kifogásolták, hogy olyan bányarendtartást akarnak rájuk kényszeríteni, amely önkormányzatukat részben eltörölné, a bányajoghatóságot pedig elválasztaná a városi joghatóságtól. A döntés

15 Közölte: MTJGY (1897) IV:2. kötet, 83-89 p.

¹⁶ Bővebben lásd: Paulinyi (1980) 363-365 p. Az általam alább közöltek forrása is többnyire Paulinyi Oszkár írása. További források: Eckhart (1914), Wenzel (1866) 42-44 p.

megfontolásához - mint írták - időre van szükségük, ezért azt kérték, hogy a határidőt hosszabbítsák meg 1546. augusztus 15-ig.

A városok azonban az általuk kért újabb határidőt sem tartották be és a veszélyes időkre, illetve egyéb elfoglaltságaikra hivatkozva ismét csak határidő módosítást kértek. Megkapták, de annak lejártakor a biztosok megint csak hiába váraoztak Körmöcbányán, mert a városok küldöttjei a kitűzött napon nem jelentek meg előttük. Magatartásuk annál is inkább kihívó volt, mert két nappal később, a városi küldöttek szokásos évi összejövetelén már minden bányaváros képviseltette magát. Ez utóbbi tanácskozás napirendjén természetesen szerepelt a bányarendtartás ügye is, annak megvitatása helyett azonban egy újabb elutasító választ fogalmaztak meg. Felhánytorgatták, hogy a tervezet különböző idegen országbeli bányarendtartásokból van összefércelve és az összeollózott cikkelyek a hazai bányakörzetekre nem alkalmazhatók. Azok a rendelkezések, amelyek mindenki által elfogadhatók, amúgy is megtalálhatók Selmecbánya és Körmöcbánya régi jogkönyveiben. Hajlandóak egy új bányarendtartás bevezetéséről tárgyalni, de előbb mutatnák meg nekik a módját, hogy miként lennének a bányák kevesebb költséggel fenntarthatók és a szükséges anyagok olcsóbban beszerezhetők. Jó rendtartással és bányaigazgatással - mint írták - nincs is baj, hiszen mindkettő most is megvan a bányavárosokban, annál nagyobb baj az általános drágaság, valamint a bányák mélyülésével növekvő vízveszély és az emiatt emelkedő költségek. E téren kellene inkább megsegíteni őket.

A királyné biztosai válaszukban hangot adtak bosszúságuknak, hogy a városok egyáltalán nem foglalkoztak a tervezet egyes cikkelyeinek megvitatásával, holott a tervezetnek tulajdonképpen az lett volna a legfőbb rendeltetése, hogy alapul szolgáljon a nézetek ütköztetésének és kicserélésének, amelytől a mindkét felet megnyugtató megfogalmazást remélték. E módon az érvényben levő városi bányajogoknak a hasznos és továbbra is alkalmazható cikkelyeit továbbra is meg lehetne tartani. Hangsúlyozták továbbá, hogy minden felsőbbségnek megvan a joga ahhoz, hogy országában reformokat foganatosítson, amint ezt a király más országaiban már meg is tette¹⁷.

¹⁷ I. Ferdinánd ekkorra már átfogó bányajogi és igazgatási reformokat valósított meg Csehországban, illetve az alsó-ausztriai tartományban.

A városok tiltakozásának legfőbb oka a biztosok által kidolgozott bányarendtartás tervezetének első cikkelyéből fakadt. Ez a következőket tartalmazta: *„Elhatároztuk, hogy a főfelügyelő helyett egy bányamestert, négy bányászathoz érő esküdtet és egy bányaírnokot nevezünk ki és rendelünk, hogy bányaiügyekben a bányajog és bányarendtartás szerint bíraskodjanak és döntsenek”*. A tervezet szerint e tisztviselőknek a jövőben nem Selmezbánya bányaváros tanácsában lett volna helyük, hanem a kamara székhelyén. Itt tartották volna a bírósági tárgyalásokat és hozták volna meg a döntéseket. A kinevezett tisztviselők a továbbiakban nem művelhettek volna bányákat, nem lehettek volna bányarészeik sem. A bányajoghatóságot a király - mint regáleúr - magának kívánta fenntartani és gyakorlását az általa kinevezett kamarai tisztviselőkre kívánta bízni.

A holtpontra jutott tárgyalások újramegzáradésében végül az hozott fordulópontot, hogy 1548. július 1-től az alsó-magyarországi bányák Mária királynőtől ténylegesen Ferdinánd birtokába és a királyi kincstár kezelésébe kerültek.

A bányaigazgatás újjászervezését Ferdinánd kezdetben a magyar rendek és hatóságok közreműködésével akarta végrehajtani. Emiatt a király már az 1548. év októberében és novemberében tartott országgyűlésen is a rendek elé terjesztett bányaügyeket:

„Minthogy az érczbányák művelése mindenütt elhanyagoltatik vagy helytelenül történik, ebből pedig nemcsak egyesekre, hanem az egész országra és a királyi kincstárakra is súlyos kár háramlik; felhívja a rendeket azon régi törvények megújítására, melyek a királyt felhatalmazták, hogy a magánosok birtokain találtató érez- és sóbányákat, megfelelő kárpótlás fejében, birtokába vehesse. Ezen törvény alapján a király saját kamarája számára venné át a bányákat, vagy amennyiben a bányabirtokosok kártalanítása nem volna lehetséges, ezeket a bányajog díjának fizetésére szorítaná. Szükséges továbbá, hogy az összes bányákban az arany, ezüst és réz beváltásának kizárólagos joga a kamarát illesse...

...a király vissza akarja állítani ama gyakorlatot, mely egykor Magyarországon el volt, és a király egyéb tartományaiban most is el van fogadva, mely szerint egy országos bányaafelügyelőt nevez ki. Ennek feladata az ország összes bányáira és bányászaira felügyelni, a kincstári bányadíjakat behajtani, a bányák körül keletkező viszályok megszüntetésére alkalmas helyeken bíróságokat állítani fel, a bányák művelésének módját szabályozni és ellenőrizni, főleg arról gondoskodván, hogy a bányák birtokosai azokat pillanatnyi haszonért meg ne rontsák. Alatta egy országos erdész álljon, ki a bányák számára szükségelt fa vágatásának és

a szén égetésének módját szabályozza, a tulajdonosok jogainak épségben tartása mellett, felügyelvén, nehogy a pásztorok és mások az erdőket pusztítsák...

A rendek válaszukban elismerésüket fejezték ki afelett, hogy a király a közjövedelmek szaporítására és a korona jogainak érvényesítésére fordította figyelmét. Azonban az érczbányákra vonatkozólag kiemelik, hogy az 1491-ik évi törvénykönyv eltörölte azon Mátyás király idejében alkotott törvényt, mely a királyt a magánosok birtokain találtató érczbányák lefoglalására felhatalmazta, az ily magánbirtokosokat csak a bányadíj (urbura) fizetésére kötelezvé. Mivel pedig a király megfogadta, hogy híveinek szabadságát és jogait, úgy szintén elődeinek rendelkezéseit tiszteletben tartandja: a rendek bizton remélik, hogy az említett 1491-iki törvény ellen nem fog cselekedni; ők viszont készek az érczbányáktól fizetendő bányadíjakra és a sóbányákra vonatkozó királyi jogok érvényesítésében közreműködni, s erre nézve külön törvényczikket alkotni. A bányákban termelt aranynak és ezüstnek a kamara által eszközöndő beváltása tárgyában új törvény alkotását nem tekintik czélszerűnek; fenntartatni javasolják az eddigi gyakorlatot...

*Az országos bánya-felügyelő kinevezését helyeslik; oly megjegyzéssel, hogy ezen és egyéb bánya-hivatalokra kizárólag született magyarok neveztesenek ki...*¹⁸

A bányabíráskodás terén a rendek hangsúlyozták a régi rend megtartását, mely szerint az egyes bányavárosok bírái után az első fellebbviteli hatóság a hét alsó-magyarországi bányaváros közös bírósága, a második pedig a királyi személynök, avagy a tárnokmester maradjon.

Az eltérő nézetek miatt végül a királyi javaslatok törvénybe iktatására nem került sor. A király javaslatait visszavonta, nem kívánt ugyanis újabb hosszas és láthatólag hiábavaló tárgyalásokba bocsátkozni. A további előkészítő munkálatok lefolytatásával az Alsó-Ausztriai Kamarát bízta meg.

1549. szeptember 6-án I. Ferdinánd arra utasította¹⁹ az Alsó-ausztriai Kamarát, hogy állítsa össze a magyarországi bányavárosok és bányaművek részére egy új bányarendtartás tervezetét. A leirathoz mintaként csatolta az általa 1548. január 1-jén kihirdetett „*Joachimstaler Bergordnung*”-ot.

¹⁸ Fraknói (1876) 184-191 p.

¹⁹ Zur Abstellung der Unordnungen und Beschwerden in den Bergstädten und Bergwerken in dem König-reiche Ungarn soll die Nieder-Oesterreichische Kammer eine Bergordnung nach der überschickten Joachimsthaler verfassen. Közölte: Schmidt (1834) I. k. 196-198 p. Lásd még: Wenzel (1880) 195 p.

Október 27-én egy újabb leiratot²⁰ intézett a Kamarához, melyben elrendelte, hogy a bányavárosok kívánalmairól és panaszairól, illetve a bányászat szükségleteiről készítsen felterjesztést, amely alapján a meghozandó intézkedéseket a következő országgyűlés elé lehet terjeszteni. Az Alsó-ausztriai Kamara a királyi leiratban foglaltakat végrehajtotta ugyan, a következő országgyűlés elé azonban javasolt intézkedései nem kerültek előterjesztésre.

Ferdinánd 1550-ben bányaszakértőkkel kiegészített öttagú bizottságot küldött a bányavárosokba, melynek a tárnák és huták megvizsgálásán kívül kifejezett feladata volt az új bányarendtartás kidolgozása. A bizottság a rábízott feladatot végrehajtotta, és a bányarendtartás átdolgozott tervezetét 1552-re összeállította. A tervezetet a biztosok a bányavárosok küldöttjei előtt fel akarták olvasni, hogy azok megtehessék észrevételeiket és javaslataikat.²¹ A városok azonban a várakozások ellenére a tervezetet ismét visszautasították, annak ellenére, hogy a magyar kamara 1552. március 15-i felterjesztése is a tervezetet támogatta.

A bányavárosok főleg két vonatkozásban emeltek kifogást a tervezettel szemben. Először is, általánosságban tiltakoztak az új rendtartás megalkotása ellen, azzal az indokkal, hogy a bányászok nehezen tudnának ahhoz hozzászokni. Másik kifogásukban ismét az igazságszolgáltatás új rendje ellen foglaltak állást, amely szerint a bányászati ügyekben szakértő bíró (iudex montanorum) ítélkeznék, aki csak a kamaragróftól függene. A városok szerint ez a városi hatóságok tekintélyének teljes elvesztését eredményezné.

A rendek arra számítottak, hogy I. Ferdinánd a bányarendtartást az 1552. évi országgyűlés elé fogja terjeszteni²², ez azonban elmaradt. Az országgyűlés végül megtárgyalt és elfogadott egy, „*az új bányák nyitásáról*” címet viselő törvénycikket²³, amelyben a hatályos törvények megtartására hívta fel az uralkodó figyelmét: „*Ami pedig az új bányák nyitását illeti, a királyi felség méltóztassék a közönséges decretumoknak és az ország karai*

²⁰ Wenzel (1880) 195 p.

²¹ Bővebben: Eckhart (1914) 200-202 p., illetve Fraknói (1876) 339-340 p.

²² Eckhart (1914) 203 p. Levéltári források szintén arra utalnak, hogy az Alsó-ausztriai Kamara 1552. március 5-én javasolta az új bányarendtartásnak az 1552. évi országgyűlés elé terjesztését, melyet az Udvari Kamara március 16-án véleményezett. Forrás: Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Altes Münz- und Bergwesen, Ungarn, Fasc. 1. fol. 322-325. és 329-340. Hiv.: H. Németh (2007) 374 p..

²³ 1552. évi XXXVI. törvénycikk

és rendei kiváltságainak, amelyeket e tárgyban, tudvalevőleg ő felsége elődeitől kaptak, ellenére nem tenni, sőt azokat: amiképp kegyelmesen ígérte, megtartani”.

A bányarendtartás országgyűlés által történő elfogadásáról tovább folytak a tárgyalások, Ferdinánd és tanácsadói nem is gondoltak arra, hogy az új rendtartás a rendek hozzájárulása nélkül léphetne hatályba. Ferdinánd 1555. április 5-én kelt leiratában²⁴ ismét elrendelte, hogy a bányarendtartás alsó-ausztriai kamara által elkészített újabb változatát - amely ekkor már az 1550-ben kiadott bamberg-karintiai, valamint az 1553. évi ausztriai bányarendtartások szabályozási rendszerére magába ötvözte - a következő országgyűlés elé kell terjeszteni. Felszólította a kamarát, hogy ennek érdekében tegye meg a szükséges előkészületeket és addig is, amíg a rendek nem fogadják el a bányarendtartást, a bányavárosokban azt ki akarta hirdetni és az új bányabírószágot meg kívánta szervezni.

Az alsó-ausztriai kamara 1555. július 8-i felterjesztésében jelezte, hogy ilyen rövid idő alatt nem tud összeállítani egy mindenki által elfogadható végleges bányarendtartást. Az új szabályozási rend kihirdetését is ellenezte: egyrészt azért, mert az állandó török veszély nem engedte meg gyökeres változások gyors behozatalát, másrészt nem tanácsolta az új rendtartás kihirdetését azért sem, mert álláspontja szerint azt előbb mindenképpen az országgyűléssel kell megtárgyaltatni és elfogadtatni.

Az Udvari Kamara a felterjesztésben foglaltakat tudomásul vette, így a bányarendtartás ügye nem került az 1556. évi országgyűlés elé sem. A következő évben az Udvari Kamara a bányarendtartás újabb tervezetének elkészítésével Georg Singert, az Alsó-Ausztriai Kamara főbányamesterét, illetve Georg Niederist schladmingi bányabíró bízta meg, akik azt 1560 végén nyújtották be a kamarának. Az Alsó-Ausztriai Kamara azonban a tervezetet csak jó egy évvel később, 1562. januárjában terjesztette fel az uralkodóhoz, azzal mentegetőzve, hogy a bányarendtartást országgyűlés tartása nélkül amúgy sem lehetett volna kihirdetni - mivel annak egyes rendelkezései a magyar törvényeknek ellentmondanak - és a tervezet benyújtása óta országgyűlés összehívására nem került sor.

Közben I. Ferdinánd 1561. július 18-án leiratot²⁵ intézett az Alsó-Ausztriai Kamarához a selmecbányai bányatársulatok urbura-fizetésének tárgyában.

²⁴ Verordnungen auf den Bericht der Untersuchungs-Commission in den ungarischen Bergstadten. Közzölte: Schmidt (1834) I. k. 232-243 p. Lásd még: Péch (1884) I. kötet 220 p., Wenzel (1880) 196 p.

²⁵ Die Gewerken sollen die neue Bergordnung annehmen. Schmidt (1834) I. k. 341-344 p. Lásd: Péch (1884) I. k. 231 p., Wenzel (1880) 196 p.

Ebben elrendelte, hogy a bányavárosokba kiküldött kamarai bizottság találja meg a módot az új bányarendtartás bányapolgárokkal való elfogadtatására.

Az Udvari Kamara meggyőzte a királyt arról, hogy a bányarendtartás kihirdetése előtt a rendekkel mindenképpen meg kell egyeznie. A rendek beleegyezésére azonban mindaddig nem volt esély, amíg a bányavárosokat meg nem nyugtatták kifogásaik felől. ezért kezdeményezték, hogy küldjenek a tervezetből egy-egy példányt a besztercebányai intézőnek, a körmöci, illetve selmeci alkamaragrófoknak és ezek egy újabb kiküldendő bizottsághoz csatlakozva tárgyaljanak a bányavárosok megbízottjaival. A városok által óhajtott változtatásokat is építsék be a bányarendtartásba, hogy a király már a bányavárosok által elfogadott rendtartással léphessen a rendek elé. Ferdinánd 1562. január 17-én el is fogadta ezt a javaslatot és utasította a kamarát a bizottság kiküldésére. Erre azonban csak 1563. július 1-én került sor.²⁶

A bányarendtartással kapcsolatban I. Ferdinánd életében újabb intézkedések már nem történtek, a király 1564. július 25-én elhunyt.

Utódja, I. Miksa már szeptember 10-én újra elővette a bányarendtartás ügyét és utasította az Alsó-Ausztriai Kamarát, hogy gondoskodjon a bányarendtartás nyomtatásban történő megjelentetéséről.²⁷ Ez meg is történt a következő évben.²⁸

Miksa már korántsem tanúsította azt a türelmet, mint apja: az 1565. február 10-én kiadott királyi pátensével a bányarendtartást a rendek megkérdezése nélkül kihirdette. A pátens rendkívül cirkalmas szövegének kivonatos magyar fordítása a következő:

Mi Miksa, Isten kegyelméből...

... Magunk, örököseink és leszármazottaink, a későbbi magyar királyok nevében kinyilvánítjuk akaratunkat. A hét szabad királyi bányavárosunk - úgymint Körmöcbánya, Selmezbánya, Besztercebánya, Bakabánya, Újbánya, Bélabánya és Libetbánya - bányaművei részére, valamint a más helyeken lévő hozzájuk tartozó bányákkal együtt, amelyeket jelenleg művelnek vagy a jövőben művelni fognak, azok hasznosságára tekintettel egy állandó közös bányabíróági-rendtartást fogadunk el; amely el-

²⁶ Eckhart (1914) 205-206 p.

²⁷ Schmidt (1834) I. k. 424 p., Eckhart (1914) 206 p.

²⁸ BT 1. (1573)

kerülhetetlenül szükséges, hogy a fennálló rendellenességek megakadályozhatók legyenek és a háborúk és más okok ellenére Isten Kegyeleméből e bányavárosaink bányapolgárai szabadabban és magabiztosabban dolgozhassanak a bányákban és Magyar Koronánk kamarája úgy a gazdagok, mint a szegények, avagy belföldiek és külföldiek vitás ügyeit alaposan és bölcsen meg tudja ítélni és egységes, illetőleg megfelelő ítéletet, végzést hozzon vagy intézkedést tegyen.

Mindezekre tekintettel elrendeljük, hogy bányavárosainkban és bányáinkban, bányapolgáraink és minden más értelmes ember fogadja el mindazt, amit szükségesnek tartottunk előírni. Bányavárosaink bírói joghatóságai az új rendtartást a régi jogok magyarázataival kiegészítve alkalmazzák. Fenntartjuk ugyanakkor magunknak, örököseinknek és utódainknak a jogot arra, hogy az előírásokon a szükségleteknek megfelelően javítsunk, változtassunk, azokat kiegészítsük vagy eltöröljük és egyéb más megfelelő és hasznos módon járassunk el.

A bányarendtartás hatályba léptetése ellen azonban a bányavárosok azonnal tiltakozást nyújtottak be, továbbra is privilégiumaik megsértésére hivatkozva. A király 1565. július 7-én kelt leiratában utasította a bányavárosokat, hogy válasszanak egy bizottságot, amely végérvényesen összegzi az új bányarendtartással kapcsolatos kifogásaikat²⁹ és ahhoz is hozzájárult, hogy a bányarendtartáshoz csatolják hozzá a bányavárosok régi statútumai alapján összeállított előírás-gyűjteményeket, az un. magyarázatokat (Erläuterungen).

A városok képviselőivel folytatott közel két évig elhúzódó tárgyalásokat 1567. április 10-én ismét csak eredmény nélkül kellett beszüntetni. Miksa ezt követően 1570-ben egy újabb bizottságot küldött a bányavárosokba, majd a tárgyalások újabb sikertelenségét látva 1571. április 30-án kelt mandátumában szigorúan meghagyta a bányavárosoknak, hogy az új bányarendtartásban foglaltakat büntetés terhe mellett tartsák be.³⁰

A bányavárosok ekkor már újabb kifogásokat nem tudtak felhozni, a kedélyeket amúgy is jelentős mértékben megnyugtatta régi jogkönyveik magyarázatának a rendtartáshoz való csatolása, illetve az, hogy a bányarendtartás alkalmazásának alapelvét oly módon határozták meg, hogy a

²⁹ Die sieben niederhungerischen Bergstadte sollen einen Ausschutzh erwählen, welcher die neue Berg-ordnung genau zu prüfen, und die darin vorkommenden Gebrechen zu deren Abstellung Seiner Majestät vorzutragen hat. Schmidt (1834) II. k. 135-137 p., Eckhart 1914. 206.

³⁰ Die den ungarischen Bergstadten in Abschrift mitgetheilte neue Bergordnung ist bei ernster Strafe genau zu halten. Schmidt (1834) II. k. 207 p.

rendtartásban foglalt rendelkezéseket csak akkor kell alkalmazniuk, ha a magyarázatok az adott kérdésre nem adnak egyértelmű iránymutatást. A bányarendtartás előírásai elvben tehát csak másodlagos jogforrásként érvényesültek a bányavárosok régi szokásjoga mellett. Ezt a szubszidiaritást a bányarendtartás alkotói szélesebb körben is biztosították, gondolván arra is, hogy a későbbiekben a bányarendtartást nem csak az alsó-magyarországi bányavidéken fogják alkalmazni:

„Ha más bányavárosoknak külön régi rendtartásaik és szabadságaik volnának, azokat meg-tarthatják és élvezhetik... bányavárosaink bírái, tanácsai és bányamesterei a két régi bánya-rendtartáshoz alább csatolt magyarázatok alapján igyekezzenek a viszályt elsimítani és ítéletüket meghozni.”³¹

A király 1573. február 16-án egy újabb pátenssel a bányarendtartás hetedik, véglegesített változatát ismét kihirdette.³²

Az ekkor minden érintett részére megküldött dokumentum öt részből állt:

- a) a királyi pátensből, amelynek szövege gyakorlatilag megegyezik az 1565. február 10-én kiadott nyílt paranccsal;
- b) a bányarendtartásból (46 cikkely, 300 §);
- c) a Körmöcbánya és Újbánya városában alkalmazott régi bányajogi előírások alapján összeállított magyarázatokból (22 cikkely, 120 §);
- d) a Selmecbánya, Besztercebánya, Bakabánya, Bélabánya és Libetbánya régi bányajoga alapján készített magyarázatokból (36 cikkely, 154 §);
- e) a „Határozat” címet viselő zárórészből.

A bányarendtartás tartalomjegyzéke a kötet függelékében található.

A Bányarendtartás hatálybalépéséről a „Határozat” címet viselő záró rész³³ rendelkezett, a következők szerint:

„Ezt a rendtartást Magyar Királyságunk minden bányavárosában szabályszerűen közzé kell tenni. A közzététel napját fel kell jegyezni, ugyanígy minden változtatást, melyet örököseink és a következő magyar királyok végeznek rajta. Fenntartjuk ugyanis magunknak azt a jogot, hogy az egyes bányák viszonyai, teléreik minősége, azok szaporodása vagy csökkenése szerint mi és utódaink tetszésünk szerint szaporíthassuk, csökkenthessük,

³¹ Miksa-féle bányarendtartás I. cikkely 5.§. Forrás: Karsai (1964)

³² BT 2. (1573)

³³ Schmidt (1834) II. k. 456-457 p. A fordítás Karsai Géza munkája (Karsai (1964) 213 p.

visszavonhassuk egyes pontjait, sőt egészben vagy részben újat adjunk helyette, ha a szükség megkívánja.

Azt, amit a kihirdetés után a fenti rendtartás értelmében cselekednek, kegyesen meghagyjuk. Ez komoly akaratunk és véleményünk.

Kelt Bécsben, 1573. február 16-án, római császárságunk 11-ik, magyar királyságunk 10-ik és cseh királyságunk 25-ik esztendejében.”

Miksa tehát - apjával ellenétben - már meg sem próbálta bevonni a magyar rendeket a jogalkotás folyamatába, pedig az 1572. évi országgyűlésen amúgy is napirenden szerepeltek bányajogi kérdések³⁴. Első országos hatályú bányajogi kódexünk így az országgyűlés mellőzésével lépett hatályba és emiatt sohasem vált a magyar jogrendszert megtestesítő Corpus Jurisba emelt jogforrássá.

A Miksa-féle bányarendtartás a már hivatkozott kiadás mellett három alkalommal (1703-ban, 1760-ban és 1805-ben), önálló kötetek formájában is megjelent nyomtatásban, az első két kiadást német és latin nyelven is közreadták³⁵. Az 1760. és 1805. évi kiadásokban a kiadók már elhagyták a királyi pátens közlését, helyébe „*A bányaművelés iránt fogékony kegyes olvasóhoz*” címzett előszó került, melyben annak szerzője csokorba szedte azokat az elveket, intézkedéseket és magatartásokat, amelyeket a bányászat eredményes fenntartása érdekében tenni, illetve tanúsítani kell. A bevezető gondolatok közül a Magyar Királyság érc-bányászatának hírnevét alátámasztó utolsó gondolatok érdemesek idézésre: „*A világ minden más bányáját felülmúló bányáink ... továbbra is szolgálják ... védelmezzék és fejlesszék országunkat és népünket. Termelésük legyen áldott és gazdagságuknak sohasem legyen vége!*”³⁶

A bányabíróságok és egyben bányahatóságok a bányarendtartást, mint biztos jogforrást ítélkezésükben hamar alkalmazni kezdték. Ez leginkább annak volt köszönhető, hogy - szemben a régi statutumokkal - a bányarendtartás teljeskörű és részletes szabályozást tartalmazott a királyi bányászati felségjog, a bányászati jogok adományozása, a bányák művelésének alapvető szabályai mellett, a bányagazgatás, felügyelet és jogszolgáltatás, a bányagazdaság, valamint a munkajogi előírások rendszeréről és a bányamértékekről egyaránt, emellett részletes büntetőjogi előírásokat is

³⁴ Elsősorban a nemesi birtokokon művelt bányák urburatfizetési kötelezettsége tárgyában (Fraknói (1879) 283-284 és 302 p.).

³⁵ Lásd az Irodalomjegyzékben a BT 3. (1573) – BT 7. (1573) tételeknél

³⁶ Forrás: Karsai (1964) 10 p.

magába foglalt. Szabályozta továbbá az ércek előkészítésének és kohászati feldolgozásának, valamint az arany és ezüst beváltásának alapvető előírásait és kitért a bányászathoz és kohászathoz szükséges erdők kezelésére is. Részletesen szabályozta a kutatást és a bányaművelést, meghatározta a jogosítványok adományozásának rendjét, valamint a bányakárok elleni védekezés szabályait is. Szabályozási eszközei sokkal jobban megfeleltek a technikailag sokat fejlődött bányászat korabeli viszonyainak, mint a régi bányavárosi jogkönyvek.

A bányarendtartást eredetileg csak az alsó-magyarországi bányavárosok és a fennhatóságuk alá tartozó bányák számára hirdették ki, de az 1580-as évektől kezdve - ahogy a Habsburg uralom ott is fokozatosan megszilárdult - közigazgatási úton a felső-magyarországi bányavidéken is elrendelték kötelező alkalmazását.

A szatmári bányavidék bányászatára I. Lipót 1698. július 18-án kelt legfelsőbb utasítása terjesztette ki hatályát.³⁷

Erdélyben először ideiglenes jelleggel I. Lipótnak az erdélyi kamarai igazgatás átszervezésére vonatkozó, 1702. január 28-án kelt instrukciói³⁸ alapján kezdték alkalmazni, majd az Udvari Kamara 1722. április 13-án kelt dekrétuma³⁹ léptette hatályba. Alkalmazását azonban korlátozták az itt alkotott külön törvények, melyekre a következő fejezetben röviden kitérek.

Az 1723. évi magyar országgyűlés „*a bányai bíróságoknak az ország törvényeihez idomításáról*” szóló CVIII. törvénycikke a bánya-rendtartással kapcsolatban a következőképpen rendelkezett: „*A bányabíróságok, azoknak több mint egy század előtt megállapított magántörvényei szerint, mostani állapotukban fognak maradni*”. A törvénycikk szövegét többféle módon is értelmezték. Egyik értelmezése szerint a magyar rendek az országgyűlésen ily módon akadályozták meg a pápens

³⁷ Hauptinstruktion und Organisirung des Nagybanier, Felsőbanier und des dazugehörigen Bergwesens, und des Münzwesens zu Nagybania. Schmidt (1834) V. k. 477-585 p.

³⁸ Instrukzion zur Organisirung des k. Kammerwesens in Siebenbürgen. Schmidt (1834) V. k. 705-725 p.

³⁹ Die für das Königreichs Ungarn erlassene königliche Maximilianische Bergordnung ist, in so weit es der Stand der Sachen zulässt, in Siebenbürgen einzuführen. Schmidt (1834) VI. k. 161-167 p. Megjegyzendő, hogy Mária Terézia 1746. június 7-én utasítást adott a Miksa-féle bányarendtartás mintájára egy új erdélyi bányarendtartás kidolgozására is (Schmidt (1834) VII. k. 96-105 és 321-339 p.), de utóbb ennek terve lekerült a napirendről és a későbbiekben, pl. 1771-ben már a Miksa-féle bányarendtartást tekintették „mérvadónak” (Schmidt (1834) XIII. k. 319-340 p.).

útján történt kihirdetés eredményeképpen kötelező érvényű, de a magyar jogrendnek - törvény általi megerősítése hiányában - részét nem képező bányarendtartás utólagos becikkelyezését. Más értelmezés szerint az országgyűlés éppen e törvénycikk elfogadásával hajolt meg a bécsi udvari körök akarata előtt és emelte törvényerőre a rendtartást. Álláspontom szerint az utóbbi értelmezés lehet inkább valós, ugyanis önmagában az, hogy az országgyűlés, bár kimondatlanul, de a Miksa-féle bányarendtartás alkalmazásáról alkotott törvénycikket, arra utal, hogy a rendek ugyan burkoltan, de végül is törvényerőre emelték a bányarendtartást.

A bányarendtartást a Bánságban és az ország déli katonai-kerületeiben az Udvari kamara 1741. július 31-én kelt⁴⁰, Horvátország és Szlavónia területén pedig csak 1780. február 25-én kelt⁴¹ dekrétumai léptették hatályba.

Utolsóképp az Udvari Kamara 1801. április 18-án kelt dekrétuma⁴² említendő, amely a bányarendtartáshoz csatolt magyarázatokat is törvényi jogerővel bíró országos hatályú előírásoknak nyilvánította.

A Miksa-féle bányarendtartás végeredményben több mint 280 éven át, egészen 1854. május 23-ig hatályban volt. Bár jogi értelemben nem volt törvény, hiszen nem az országgyűlés fogadta el, de 1723-ban a magyar rendek a már vázolt sajátos módon mégis törvényerőre emelték, a mindennapok gyakorlatában pedig közel három évszázadon át elvitathatatlanul a Magyar Királyság bányatörvényeként érvényesült.

Ez alatt a hosszú idő alatt persze elkerülhetetlen volt számos reform, de a változások elsősorban közigazgatási és igazságszolgáltatási jellegűek voltak és a bányarendtartás alapvető szabályozási rendszerét alig érintették. Néhány közülük azonban kiemelt jelentőséggel bír a bányajogi szabályozás további alakulása szempontjából is, ezért röviden célszerű számba venni ezeket is:

1. Mária Terézia báró Mitrowsky főkamaragrófhhoz, illetve a bányavárosokhoz intézett "*Constitutiones et Rescripta*" c. instrukciói⁴³ a bányá-

⁴⁰ In dem Banate ist die Maximilianische Bergordnung zu beobachten. Schmidt (1834) VII. k. 33-36 p.

⁴¹ Im Königreiche Kroazien wird die Maximilianische Bergordnung eingeführt. Schmidt (1834) XIV. k. 328-329 p.

⁴² In welchen Fällen die Erläuterungen der Maximilianischen Bergordnung, neben der Bergordnung selbst, Gesetzeskraft haben. Schmidt (1834) XIX. k. 343-346 p.)

⁴³ K. Reskripte an die sieben niederungarischen Bergstädte zu Erhaltung der nothigen Justiz- und Wirt-schaftsordnung bei dem Bergbaue - Constitutiones et

bíróság és a bányavárosok közötti vitás jogi kérdések eldöntéséről rendelkeztek. Az instrukciókhoz tartoztak a királynő Bakabánya, Bélabánya, Újbánya, Libetbánya, Besztercebánya, Körmöcbánya és Selmezbánya bányaváros részére kiadott leiratai. A leiratok elsősorban a bányabíróság és a városi bíróságok hatásköreinek szétválasztása és a két bíróság rangbeli viszonyai tárgyában határoztak, de egy rendelkezésük a bányajogi szabályozás vonatkozásában általánosabb jelentőséggel bírt és később is hivatkozási alapul szolgált. Ez a Selmezbánya városának címzett leirat 17. pontjában olvasható és a következő előírást tartalmazta: „*Ha valamely telek vagy ház bányászati célokra szükséges ... azt a birtokos köteles átadni azon az áron, amelyen azt vette ...*”⁴⁴

2. II. József 1781. október 28-án kelt "*Constitutiones circa exercitium Regalis metalli fodinarum*" c. rendelete, valamint az Udvari Kamara főbányahivatalokhoz intézett mandátuma előbbi rendelet végrehajtása tárgyában a királyi bányaregálejog szabályozásáról szolt Magyarországon, Horvátországban, Szlavóniában és a kapcsolt részeken.⁴⁵

A rendelet bevezető része kiemelte a sok évszázados bányászat kincstári és közgazdasági jelentőségét és felsorolta a király bányaregálé-jogát biztosító régi dekrétumokat. Nyomatékosította, hogy a dekrétumok szerint bányászati jogot egyedül a király adományozhat.

„*Egyes földesurak - ennek ellenére - a törvényt semmibe véve akadályozzák a bányák művelését, vagy királyi engedély és urbura⁴⁶ fizetése nélkül maguk bányáskodnak. Ezért a király elrendeli, hogy*

1. Királyi engedély nélkül senki sem bányáskodhat.

2. Minden becsületes bel- és külföldi személy bányajogosítványt kaphat és a földbirtokos e jog érvényesítését nem gátolhatja. A földbirtokos a birtokán lévő és ezentúl nyitandó bányák részjegyeiből két részjegyet, ha pedig a bánya faszükségletét ingyen bocsátja rendelkezésre, további két részjegyet (un. fa-kuxot) kap.

Rescripta; Schmidt (1834) VII. k. 232-312 p. Benne: A. Rescriptum ad civitatem Schemniziensem; B. Rescriptum ad civitatem Cremniziensem; C. Rescriptum ad civitatem Neosoliensem; D. Rescriptum ad civitatem Bakabaniensem; E. Rescriptum ad civitatem Belobanyensem; F. Rescriptum ad civitatem Újbanyensem; G. Rescriptum ad civitatem Libet-Banyensem. Megjelent még a Miksa-féle bányarendtartás 1760. és 1805. évi kiadásában is.

⁴⁴ Péch (1884) III/1. k. 227 p.

⁴⁵ Magazin für die Bergbaukunde, V. k. (1788.) 4-25 p., illetve General-Mandat zur Hindanhaltung Beeintrachtigungen des königlichen Bergregals ..., Schmidt (1834) XV. k. 235-255 p.

⁴⁶ jelentése: bányabér, bányavám, bányatized, ném.: frohne

3. A bányaműveléshez szükséges külszíni épületek, vízművek, utak, kohók, hámorok és telkek használatára vonatkozóan a földbirtokos a polgári és bányabíróságok közreműködésével köteles szerződést kötni a bányatársaságokkal és azt beiktatni a bányakönyvbe. Ha vonatkozik szerződést kötni, akkor az országos törvények értelmében az ásványokat vagy érceket tartalmazó birtok a kincstárra száll, cserebirtok adása ellenében.

4. Minden rendű és rangú személy, aki bányát mivel vagy bányát birtokol, köteles urburát fizetni és a bányabíróság hatáskörébe tartozó törvényeket és rendeleteket betartani.

5. A megyei és más polgári bíróság a bányáügyekbe nem avatkozhat be.

6. Azok a földesurak, akik bányászati engedély nélkül vasat vagy más ércet és ásványt bányásznak és nem fizetnek urburát, kötelesek a rendelet megjelenésétől számított 6 hónapon belül az illetékes bányahivatalnál bányaadományozás végett bejelentkezni. Az ellenszegülőkkel szemben az 1574. évi tc. 19. artikulusa értelmében kell eljárni.”⁴⁷

3. Az Udvari Kamara 1788. június 20-án kelt dekrétuma⁴⁸, a köszénbányászatot oly módon szabályozta Magyarországon, hogy a köszenet a földbirtok tartozékának nyilvánította: „a köszén nem képezi bányaadományozás tárgyát” ... „köszenet a föld tulajdonosa szabadon bányászhat”. Wenzel Gusztáv szavaival: a „magyar és erdélyi kir. udv. kancellaria és az udv. kamara egyezkedésének folytán a köszén a bányajog köréből egészen kizáratott”.⁴⁹

A dekrétum az osztrák örökös tartományokban 1758-ban bevezetett szabályozással éppen ellentétes előírást fogalmazott meg, ott ugyanis a köszenet az uralkodó részére fenntartott ásványok közé sorolták.

A döntés indokai között a dekrétum tervezetét készítő Born Ignác kiemelte, hogy a magyar bányajogban nincs olyan rendelkezés, amelynek alapján a köszénbányászatot bányabírószági (hatósági) engedélyhez kellene kötni. A köszén bányaurjog alá vonása csak terhet jelentene a bányatársulatoknak és a kincstárnak, mert a bányatársulatoknak az urbura fizetése miatt elszámolásokat kellene vezetniük, a kincstár pedig a lakott helyektől rendszerint távol eső bányákból származó köszenet amúgy is nehezen tudná értékesíteni. Az urbura-fizetési kötelezettség csak akadályozná a szénbányászat kifejlődését Magyarországon, ez pedig ellenkezik az

⁴⁷ Becht Rezső fordítása (Forrás: Központi Bányászati Múzeum, Sopron).

⁴⁸ Die Steinkohlen find nich der Bergbelehnung zu unterziehen. Schmidt (1834) XVII. k. 445-446 p. Közvetlen előzményét az Udvari Kancellária 1788. május 22-én kelt 7259. sz. rendelete képezte, amely hasonlóképpen rendelkezett.

⁴⁹ Wenzel (1866) 88 p.

uralkodó szándékával. Ha a kőszénbányászatot csak hatósági engedély alapján lehetne folytatni, úgy ezt a szabályozást a logika szabályai szerint ki kellene terjeszteni pl. a turfa (tőzeg), a kövek és márga bányászatára is. Kihatott a döntésre az is, hogy nem sokkal a dekrétum megalkotása előtt ugyancsak királyi rendelet mondta ki, hogy az opál is bányahatósági engedély nélkül bányászható⁵⁰, valamint az is, hogy a dekrétum megalkotása idején iparszerű szénbányászat gyakorlatilag nem létezett Magyarországon⁵¹, így a beszedhető bányavám akkor jelentéktelen mennyiségűnek ígérkezett. A dekrétum mindenestre közel két évszázadon át rendkívül károsan befolyásolta a magyar bányajog-alkotást.

4. Végül említést kell tenni az Udvari Kamara 1788. október 20-án⁵² és 1789. január 10-én kelt dekrétumairól, amely II. Józsefnek a magyarországi és erdélyi bányabíróságok hatáskörét szabályozó rendeletének végrehajtásáról rendelkezett. A rendelet Selmezbányán, Szomolnokon, Nagybányán, Oravicán, Máramaros-Szigeten és Zalatnán ügydöntő kerületi bányatörvényszékek és döntéselőkészítő helyettesiségek (kirendeltségek) felállítását rendelte el. Utóbbiak székhelyeit a Magyar Kurír 1789. március 18-án megjelent száma a következőképpen ismertette:

„... fő Bányászti Diffrictuális Törvényszékekhez ... adattatnak ... a következő Bányászti alsóbb Törvényszékek úgy mint

a) A Semnetzbányai fő Bányászti Districtuális Törvényszékhez a Körmöztbányán , Besztertze-Bányán, Bazinban, Újbányán, (Königsberg), Boitzán és Somboron emeltetendő Al-Törvényszékek; ...

b) A Szomolnoki fő- és kerületi Bányász Törvényszékhez pedig a Gölnitzi, Bornyai, Iglai Bányászti Törvényszékek, hozzá adván a Sóvári Sóaknák igazgatására rendeltetett Törvényszéket is; ...

c) A Nagybányai fő igazgatáshoz és Kerületi Törvényszékhez tartoznak a Felső-Bányai, Kapnikbányai és Oláhláposi Al-székek; ...

d) Az Oravitzi Bányászti igazgatás és kerületi fő-Törvényszékhez rendeltetnek Dognatzka, Sáska, Moldava és Réz-bányai, Al-székek;

e) A Szigeti Bányászti és Só-aknai igazgatáshoz és Bányászti kerületi Törvényszékhez pedig, a Rónaszéki Só-aknai Al-Törvényszéket...”

⁵⁰ Forrás: Bán (1953) 518 p.

⁵¹ Az 1753-ban Brennbergbányán megnyitott első magyarországi szénbánya mellett néhány kisebb bánya működött Egerbaktán, Diósgyőrött, Nógrádverőcén, Dománban, Vértessomlón, Sárísápon, Dorogon, Vasason és Sajókázán.

⁵² Die über die Systemisirung der ungarischen und siebenbürgischen berggerichtlichen Behörden. Schmidt (1834) XVIII. kötet, 5-26 p.

A dekretum a kerületi bányatörvényszékek illetékességét vármegyék szerint határozta meg, Horvát- és Szlavonország pedig egészében a selmeci kerületi bányatörvényszékhez tartozott. Másodfokon a főkamagrófi hivatal, Erdélyben pedig a thesauráriátus járt el.

III. Az erdélyi fejedelemség sajátos bányatörvényei (1653 – 1669 – 1747)

Az önálló Erdélyi Fejedelemség bányajoga megmaradt az 1526 előtti szabályozási keretek között. Alapvető változás sokáig nem történt, csupán megerősítésre, kerültek a régi előírások.

Utóbbiak köréből a legnagyobb jelentőséggel Bethlen Gábor fejedelem 1615-ből származó oklevele bír, amely újból deklarálta az általános bányaszabadság 1513. évi országgyűlésen kimondott elvét és amelyet az 1618-as gyulafehérvári országgyűlés is megerősített.⁵³

A bányajogot emellett az erdélyi országgyűlés két jogszabály-gyűjteménye szabályozta:

1. Az „*Approbata Constitutiok*” c. törvénykönyvet az 1653. évi országgyűlés állította össze. Ebben egységes rendbe szerkesztettek és törvényerőre emeltek minden, az 1540-1653 között alkotott hatályos jogszabályi rendelkezést. Ezek közül a bányászatra és igazgatására vonatkozó előírások a következők voltak:

II. rész, 9. cím: A bányák állapotjáról;

III. rész, 15. cím: Aknák állapotjáról;

III. rész, 16. cím: Arany, ezüst és egyéb jó monéták felől;

IV. rész, 55. cím: A pénzverésről;

IV. rész, 76. cím: A székelységről (benne a sóaknákról);

V. rész, 1. cím: A sóaknák állapotjáról.

2. Az 1669. évi országgyűlésen összeállított „*Compilata Constitutiok*” c. törvénykönyv hasonló módon tartalmazta az 1654-1668 között alkotott jogszabályokat, melyek közül a bányászatra a következők vonatkoztak:

III. rész, 9. cím: Bányák colálásáról;

III. rész, 16. cím: A sóval való kereskedésről.

Amikor az Erdélyi Fejedelemség Habsburg fennhatóság alá került, I. Lipót 1690. október 16-án kiadott Diploma Leopoldiuma szabályozta Erdély

⁵³ Wenzel (1880) 227, 435-436 p.

közjogi helyzetét⁵⁴. Ebben biztosította a meglévő törvények és intézmények fenntartását.

Az erdélyi országgyűlés azonban 1747-ben újabb jelentős, a bányászatra is vonatkozó törvényeket alkotott. Ezeket nevezték gyűjtőnéven „*Novellaris Articulusok*”-nak. Témakörünk szempontjából ezek közül a következő törvéncikkek fontosak:

1747. évi I. törvéncikk az erdélyi bányabíróság hatósági működéséről, az ettől kérendő engedélyokmányokról; az úgynevezett szabad évekről; bírakul honfiak alkalmazásáról és azok kinevezése módjáról;

1747. évi II. törvéncikk a bányamíveléshez szükséges fának, gerendáknak és egyebeknek illő és mérsékelt áron való átengedéséről és az ellentétek kiegyenlítéséről;

1747. évi III. törvéncikk arról, hogy a bányászok, bányabirtokosok és bányátvájók lakásokhoz és lakóhelyekhez miképpen jussanak, meg arról, hogy azokkal, akik bérelt házakban akarnak élni vagy maguknak kunyhót, avagy házat akarnak építeni, akár a mentességre, akár a legeltetésre akár a földesurak részére fizetendő évi taksára nézve, miképpen kell eljárni;

1747. évi V. törvéncikk a bányabíróságnak a bányászok, bányabirtokosok és bányavájók fölötti joghatóságáról; kivéve a hatalmaskodási meg a bűn- és a bányászatra nem tartozó eseteket;

1747. évi VII. törvéncikk azokról a parasztokról vagy jobbágyokról, akik a földesurakkal való előzetes kiegyezés mellett bányászatot űzni kívánnak;

1747. évi VIII. törvéncikk az aranymosókról, akik mesterségüket szabadon folytatni kívánják, meg a cigányoknak az e célra kiváltságolt egyesületéről, amelyen kívül a többi cigányokat ki kell rekeszteni;

1747. évi erdélyi IX. törvéncikk azokról a földesurakról, akik a saját területükön aranymosást, avagy bármely más érczbányászatot űznek;

1747. évi X. törvéncikk az aranycsempészekről és azok feljelentőiről;

1747. évi XI. törvéncikk az arany, ezüst és higany harácsolók büntetéséről, hogyha azok bányászok lennének;

⁵⁴ Az erdélyi rendek az 1691. január 20-án tartott országgyűlésen elfogadták a Diploma Leopoldiumot és február 7-én a hűségesküt is letették.

1747. évi XII. törvénycikk a hamis pénzverőkről, ha ezek is bányászok lennének;

1747. évi XIII. törvénycikk a bányamívesek és munkások letartóztatásáról;

1747. évi XIV. törvénycikk azoknak a fellebbezéséről, a kik magukat a bányabíróság előtt sértve érzik, meg arról, hogy általában az összes bányászok és bányászattal foglalkozók ott és ne egyebütt pereljenek, kivéve azokat az eseteket, a melyeknél kiváltságokkal kell bizonyítani.

Utóbbi törvénycikk a Miksa-féle bányarendtartás előírásainak Erdélyben történő kötelező alkalmazásáról is rendelkezett, a következők szerint: „...egyéb dolgokban a Miksa-féle bányarendtartásban előírtak lesznek megtartandók, amely ... közös joggá válik”.

IV. Az 1790-91. évi országgyűlésen kirendelt bizottság bányatörvény-tervezete

A bányászat és a bányaigazgatás területén a 18. század utolsó negyedére már olyan jelentős változások következtek be, melyek egyre inkább előtérbe helyezték a Miksa-féle bányarendtartás új bányatörvénnyel való felváltásának kérdését, illetve felmerült az is, hogy a bányászatot a birodalom minden országában és tartományában egyetlen egységes bányatörvénnyel kellene szabályozni. Utóbbi terv esetleges megvalósítása alapos jogelméleti és jogtörténeti előkészületi munkákat igényelt, melyek elvégzésére a Habsburg Birodalom egyik legismertebb bánya jogásza, Johann Thaddeus Peithner⁵⁵ kapott megbízást az Udvari Kamarától. Peithner 1777-ben egy tanulmányban foglalta össze a bánya jog forrásait, a bánya jogtudomány alapelveit, valamint a Habsburg birodalom országainak és tartományainak akkor hatályos bánya jogi szabályozási rendszerét. A több példányban is fennmaradt⁵⁶, *„Az általános és különös bánya jogtan alapelemei...”* címet viselő kézirat alapvetően Peithner prágai és selmeci bánya jogi előadásaira épült. Többek között, részletes ismertetést tartalmazott *„a magyar korona királyi bánya jogának alapjairól”, „a magyar korona bányatörvényeiről”,* továbbá *„a szabad bánya városok és bánya telepek különleges alapítóleveleiről”*. Peithner művének jelentősége elsősorban abban állt, hogy hosszabb időn át hivatkozási és indokolási alapként tekintettek rá a kodifikációs munka során.

A negyedszázados szünet után⁵⁷ 1790-ben összehívott magyar országgyűlésen a rendek 1790. december 10-én az országgyűlés programjába

⁵⁵ Peithner 1763-72 között a prágai egyetem bánya szati-bánya jogi tanszékének, majd 1772-77 között a selmeci akadémia bánya szati tanszékének professzora volt. 1777-91 között a bécsi bánya szati és pénzverészeti udvari kamaránál udvari tanácsosként tevékenykedett.

⁵⁶ Én a J. Berghoffer titkár által Selmezbányán lejegyzett, 1843. július 6-i keltezésű kéziratot másolatot használtam (Selmeci Múemlékkönyvtár, Miskolc). Lásd az irodalomjegyzékben Peithner (1777) alatt.

⁵⁷ Az 1764-65. évi magyar országgyűlés berekesztését követően Mária Terézia, illetve II. József nem hívta össze a rendeket, így bőven volt orvoslásra szoruló sérelem és megtárgyalandó kívánság egyaránt. A rendi országgyűléseken az uralkodó határozta meg a tárgyalásra kerülő törvényjavaslatokat, melyhez a rendek fűzhetek sérelmeket és kívánságokat (gravamina et postulatum).

felvett un. reform-munkálatok közül a „be nem végezhető tárgyak” közé sorolt jogszabály-tervezetek kidolgozására 9 bizottság kiküldésének jóváhagyását kérték a királytól. E tárgyak közé sorolták egy bányatörvény-tervezet megalkotását is.

Az országgyűlés az 1791. évi XXII. törvénycikkben deklarálta az uralkodó ígéretét, mely szerint a Miksa-féle bányarendtartás felülvizsgálatát a karok és rendek hatáskörébe utalja és csupán a bányaugy gazdasági szabályozását tartja fenn az uralkodói felségjog körében. Ennek megfelelően a következő országgyűlés összehívásáig az 1791. évi LXVII. törvénycikk egy 14 tagú „bányászati és pénzverési bizottság”-ot (*Deputatio Montanistica*) küldött ki egy új bányatörvény javaslatának kidolgozására.

„Midőn úgy e kegyelmes királyi javaslatok, valamint a vármegyék, szabad királyi s illetőleg bánya-városok utasításaiból vett több kívánalmak s illetőleg országos sérelmek nagyobb részben oly tanácskozási tárgyakat tartalmaznak, melyek rendszeres és csak hosszabb idő alatt elvégezhető kidolgozást igényelnek: azért nehogy a jelenlegi országgyűlést úgy a magánosok, mint az adózó nép nagy megterhelésével hosszabb időre kelljen elhúzni, az ország karai és rendei alázatos előterjesztéséhez képest Ő szent felsége kegyelmesen beleegyezni méltóztatott, hogy azon összes, akár kegyelmes királyi javaslatok, akár pedig országos kívánalmak és sérelmek tárgyai, melyek ez országgyűlésen teljesen nem voltak elvégezhetőek, mindjárt az országgyűlés után külön, abban az alakban, melyben a karok és rendek javasolták, Ő felsége által is megállapított s országgyűlésileg kirendelendő bizottságokban tanácskozás alá vétessenek és úgy dolgoztassanak ki, hogy a legközelebbi 1792. évben Buda szabad királyi városban bizonyosan meghirdetendő és összehívandó jövő országgyűlésen előadhatók és köztörvényekké, oly módon, mint az országgyűlés elfogadandja, alakíthatók legyenek.

Az előrebocsátottak következményéül tehát, a tanácskozás alá veendő tárgyak megjelölésével, a következő országos bizottságok rendeltettek ki: ...

5. A bányászati és pénzverési bizottságban:

A bányauigyek, továbbá a bíraskodási tárgyak nyilvános rendezése.

És végül azon akadályok eltávolításának terve, melyek a bányák nagyobb mérvű művelését gátolják: a bányavárosoktól s a bányaművesektől előterjesztett panaszok könnyítése.

...E bizottságok közül a bányászati ugyan Selmecezen ül össze, de ott bevégezvén munkáját, azonnal Buda városába lesz átjövendő; ... és Ő szent felsége kegyelmes rendeleteket bocsátand ki, hogy azon okiratok, melyek egyenesen a rájuk bízott munkák céljára tartoznak, Ő királyi fenségének, az ország nádorának megkeresése ellenében a kormányszékek levéltáraiból kiadassanak.

...Az összes bizottságok Ő királyi felségének, az ország nádorának vezetése alatt állanak és Ő szent felsége az iránt is rendeleteket fog kibocsátani, hogy a vármegyék és az ország többi törvényhatóságai vagy magán-személyek is, melyek az ezen országos bizottságok elé utalt tárgyak felől véleményüket kifejezni akarnák, javaslataikat Ő királyi felsége, az ország nádora elé terjeszthessék, ki azután azokat azon bizottságokhoz utasítja, melyekre az a tárgy tartozik; és viszont, ha akár a politikai, akár az egyházi bizottságok a tárgy természetéhez képest a püspöki megyék előjáróitól, a vármegyéktől vagy a városoktól fölvilágosításokat kérnek, hogy a nevezett hatóságok azokat megadni tartozzanak.

...Az imént felsorolt bizottságokhoz pedig, Ő szent felsége kegyes jóvá-hagyásának hozzájárulásával, ... a honfiak közül a következő egyének neveztetnek ki és rendeltetnek, ugyanis:

A bányászati ügyekben

Elnök: Gróf Révay Péter, Szklabina és Blatnicza örökös ura, Turócz vármegye örökös főispánja, Ő cs. kir. ap. felségének kamarása, nemkülönben erdélyi kormányzéki tanácsos.

Báró Mitrovszky Károly, főkamagróf.

Báró Seeberg Fülöp, titkár a magyar kir. helytartótanácsnál.

Báró Hellenbach György.

Báró Pulai Gerliczy Ferencz, Ő cs. kir. ap. felségének valóságos bányatanácsosa⁵⁸.

Berzeviczei Berzeviczy András, arany-sarkantyús vitéz és alnádor.

Radvánszky János, de eadem, arany-sarkantyús vitéz, Ő cs. kir. ap. felségének valóságos belső titkos tanácsosa, Zólyom vármegye alispánja és követe.

Greamb Theofil, bányatanácsos.

Ruprecht Antal, bányatanácsos⁵⁹.

Drevenyák Ferencz, bányaiügyi előadó ülnök⁶⁰.

Ozmicz Mátyás, bányaiügysz.

Vadász Imre, Selmecz bányaváros követe.

Haraszten Antal, Körmöcz bányaváros követe.

Baumeiszter János, Nagy-Bánya bányaváros követe.”

⁵⁸ 1798-1810 között Mitrovszky utódja a főkamagrófi tisztségben

⁵⁹ a selmeci Akadémia professzora

⁶⁰ 1816-1818 között ugyancsak főkamagróf

A kirendelt bizottságok ülássorozata 1791. augusztus 10-én kezdődött meg. A bányászati és pénzverési bizottság Selmezbányán tartott ülésein 1792. őszére elkészített egy 53 cikkelyből (452 §-ból) álló bányatörvény-tervezetet. A bizottság ezt követően Budán folytatta volna munkáját, de itt egy ideig nem tudott összeülni. Erre utal a Magyar Hírmondó 1793. február 15-i számában közölt híradás:

„Budáról Febr. 11-dik napján. A már eloszlott Commercialis (Kereskedésre ügyelő) Deputátziót, nemsokára fogja követni a Litteraria (tudományi tárgyakhoz látó). Az Ekklesiastika (egyházi dolgokban foglalatосkodó) is készen fog ezentúl egy héten öszve ülni, hogy feles munkáit annál hamarabb végre hajthatta. A Montánistica (bányákra nézve kirendelt) még mind ez ideig se jött öszve.”

Hosszabb szünet után a bizottság folytatta munkáját és időközben az általa elkészített bányatörvény tervezetét a jogügyi bizottság (*deputatio juridica*) is véleményezte. A bányatörvény-alkotás azonban az 1792-ben Budán és 1796-ban Pozsonyban tartott országgyűlések napirendjén sem szerepelt. A bányatörvény-tervezetnek mindössze a 13. cikkelye lépett hatályba az alsó-magyarországi és nagybányai bányakerületben egy 1792. június 20-án kelt királyi pátens révén⁶¹.

A Magyar hírmondó 1800. december 23-i száma (795 p.) tudatta, hogy „Gróf Révay Péter ő Exja, Szklabinai és Blatniczai Várok örökös Ura, Titkos Tanácsos s Túrócz Vármegye örökös Fő Ispánnya, a Kamara s. a. t. Vítze-Prézesse e folyó hónapnak 19-dikén estve kimúlt itten a világból”, ezzel a bizottság elveszítette elnökét és működését már nem folytatta. A bizottság tevékenységéről jelentős mennyiségű levéltári forrásanyag maradt fenn⁶².

A bányatörvény-tervezet országgyűlési tárgyalására nem került sor az 1802, 1805, 1807, 1808 és 1811 évi országgyűléseken sem. Mindössze az

⁶¹ Wenzel (1866) 60 p.

⁶² Dokumentumok találhatóak a MOL Regnicolaris levéltárában (lásd: Bottló Béla - Veres Miklós: Regnicolaris levéltár : Repertórium (Levéltári leltárak 42. Budapest, 1968) 385. és 399. p.), a Magyar Kancellária levéltárában (lásd: Wellman Imre: A Magyar Kancellária Levéltára (Levéltári alaplétárak I. Országos Levéltár 1. Budapest, 1951) 69. p. és Bélay Vilmos: Magyar kancelláriai levéltár : Repertórium (Levéltári leltárak 59. Budapest, 1973) 129-130 p.), illetve az esztergomi Prímási Levéltárban (Acta radicalia Classis V.) és az Országos Széchényi Könyvtárban (Deputatio in montanisticis 1826.)

1805. majd 1807. évi országgyűléseken történik utalás arra, hogy az 1791-ben létrehozott bizottságokról nem feledkeztek meg:

Az 1805. évi VIII. törvénycikk szerint:

„Mivel a mostani súlyos háború⁶³ körülményei nem engedik, hogy akár az 1791. évben elrendelt bizottsági munkálatokat, akár azon kívánalmakat és sérelmeket, melyek egyik országgyűlésről a másikra odáztattak el, fölvenni és tárgyalni lehessen: vagy, hogy még a törvényes idő előtt is, ha a körülmények miatt lehető lesz, tartandó országgyűlésre kelljen azokat halasztani; Ő királyi fensége, az ország nádora előtt pedig a nemzet legfőbb kívánságai különben is már ismeretesek: azért Ő királyi fensége, a nádor úr, akkőzben is a maga közbenjárását a császári királyi szent felségénél, Ő felsége pedig a maga kegyelmét és vigasztalását megígérni méltóztatott.”

Az 1807. évi XXXVII. törvénycikk szerint pedig:

„Minekutána az ország többféle ügyeit s a karok és rendek kívánalmait a jelenlegi országgyűlés alatt ezúttal fölvenni és kellőleg tárgyalni nem lehetett: Ő szent felsége kegyelmesen méltóztatott megígérni, hogy tekintetbe vevén az 1791. évi LXVII. törvénycikket is, a törvényes határidőben összehívandó legközelebbi országgyűlésen azokat fölveendi és az országos tanácskozások eredményéhez képest elintézendí.”

Az 1807-es évhez fűződik azonban egy fontos momentum: a bizottság bányatörvény tervezete először jelent meg nyomtatásban⁶⁴. A kötet minden lapja két rovatra van osztva: az első rovat a bányauğyi bizottság javaslatát, a második rovat a jogi bizottság ehhez fűzött véleményét, módosításait, pótlásait, illetve elvetéseit tartalmazza. Külön megjegyzés („*in juridica deputatione non revisus*”) jelzi, ha valamelyik cikkelyt a jogi bizottság nem vizsgálta. Mindebből az is látszik, hogy a bizottság nem tudta befejezni a munkáját, hiszen a törvény-tervezet nem jutott el a kész javaslat szintjére.

A törvény-tervezet tartalomjegyzékét e kötet függeléke tartalmazza magyar fordításban.

Erdélyben ugyancsak az 1791-ben tartott országgyűlésen vetődött fel először egy új bányatörvény alkotásának gondolata. Az 1791. évi LXIX. erdélyi törvénycikk kamarai és bányauğyi bizottságot (Deputatio

⁶³ A Napóleon seregeivel szemben vívott vesztes háború.

⁶⁴ Lásd az irodalomjegyzékben a BT 1. (1792) tétel alatt.

Cameralis et Montanistica) állított fel a bányáügyek rendezésére. A bizottság javaslata⁶⁵ azonban szintén nem került az országgyűlés elé. Később az 1810., 1826. és 1832. évi országgyűlések ugyanebben a tárgyban újabb bizottságokat rendeltek ki, kézzelfogható eredmények nélkül.

⁶⁵ Az „Opinio Systhematicae Deputationis Regnicolaris in Cameralibus, Commercialibus et Montanisticis ordinatae; et quidem quoad Montanistica” címmel hely és év megnevezése nélkül megjelent kiadvány azonban nagyon csekély hányadban tartalmaz bányajogi szabályozási javaslatokat. Bővebben: Wenzel (1866) 60-61 p.

V. Az 1825-27. évi országgyűlésen kirendelt bizottság bányatörvény-tervezete

1825. szeptember 11-én, 13 év szünet után Pozsonyban ismét összeült a magyar országgyűlés, melyen I. Ferenc már a megnyitó beszédében megemlékezett arról, hogy a korábbi országgyűléseken hányszor sürgették az 1791-ben kirendelt országos bizottságok munkálatainak újbóli napirendre vételét. Erre figyelemmel „*e reformmunkálatok átnézetét és meghányását tűzte ki a gyűlés teendőiül*”⁶⁶.

Pár hónappal később, a Magyar Kurir 1825. december 16-án megjelent híréből pedig már a következőkről értesülünk:

„Posony - A folyó hónapnak 9-dikén tartatott 25-dik Országos Gyűlésen a Rendekek által kidolgoztatott s már a 24-dik Ülésben felolvastatott Megköszönő alázatos Felírás Ő Cs. K. Felségének utóbb leküldött Magyarázó Rescriptumára, a Királyi Propositzióknak értelmekkel megegyezőképpen elrendeltetett javallatokkal együtt, tudniillik hogy az 1790-1791-beli Deputatzió munkáji a Rendekek által mi módon vétetessenek fel, teljes megegyezéssel helybe hagyattatván egy Deputatzió által a Mágnások Táblájához által küldetett; mely azt a 10-dikben tartott 26-dik hasonló Országos Gyűlésen tanátskozás alá vette, s azt némely megjegyzések után e h. 12-dikén, mellyen a 27-dik Ülés tartatott, a maga Deputatziója által a Rendekek Táblájához vissza küldötte, ahol ezen megjegyzések Diktatúrára vétetettek.

Azon javallat, hogy mitsoda renddel kellessék a mondott Deputatzió munkájit, Ő Apostoli Cs. K. Felségének helybehagyása után a Rendekek Felvenni, ily módon következik:

- 1) ször; A Commerciálek a Vexel-törvények könyvével.*
- 2) szor; Az Urbarialék.*
- 3) szor; A Postulatumok és Gravamenek, mellyek a Montanistika Deputátzióval közöltettek.*
- 4) szer; A Törvényes Dolgok.*
- 5) ször; A Tudományos Dolgok.*
- 6) szor; Az Egyház és Kegyes Fundátziók dolgaik.*
- 7) szer; A Belső Politikai tárgyak.*

⁶⁶ Horváth (1868) I. kötet 144 p.

Mind ezeknek a munkáknak kinyomtatását megrendelni Nádorispány Ő Cs. K. Főhercegsége azonnal méltóztatott.”⁶⁷

A Magyar Kurir 1826. február 3-án megjelent száma beszámolt az említett deputációk munkáinak felülvizsgálatáról és ennek keretében a bányászati és pénzügyi bizottság által elkészített bányatörvény-tervezet ügyében az országgyűlés alsó táblájának indítványáról:

„...Ami a Bányászati dolgokat illeti: mivel az, ezen tárgyban készült munka mint az azt vizsgáló küldöttségnek ide tsatolt Jelentéséből értjük, tetemes hibákról és fogyatkozásokról jegyeztetne meg, s ezért mi, ezeknek még a folyó Ország Gyűlése alatt leendő kipótolására, Felséged megegyezésével új Országos küldöttséget kívánunk nevezni; hogy ezen minden tekintetben fontos tárgynak elintézése, valami módon fenn ne akadjenk: esedezünk Felségednek, méltóztatásuk kegyesen megparantsolni, hogy a Királyi Kamara emberei közül küldöttségünkhöz járulandó Tagok a munkálódás határnapjáról tudósítván az Ország Gyűlésének helyére rendeltessenek.

Hogy pedig ezekkel minden előforduló kérdéseket, és minden körülményeket teljes tanúsággal megfontolhasson a mi küldöttségünk, alázatosan jelentjük, hogy mi arról is gondoskodtunk, hogy ezen Tárgynak küldöttségi megvizsgálására, az Ország minden részeiből, valahol a Bányászat folytattatik, ahhoz fundamentomosan értő Bányász Birtokosok is, még pedig elegendő, és egyenlő számmal hívatassanak meg, oly módon, hogy mind ezeknek, mind a Kamara Embereinek tsupa javalló szavok legyen...”

A Hazai s Külföldi Tudósítások c. lap 1826. június 17-i száma az új választmány tagjainak névsorát is közölte:

„A Pozsonyi Újság Június 13-án jelenti, hogy azon hónap 10-én, azaz Szombaton, a Kerületi ülések⁶⁸ után délután 1 órakor mind a két Tábla elegyes ülésre egybegyűlt, és akkor ... Felírások felolvastattak, lepetséltettek, és Ő Felségének elküldettek.

Az egyik alázatos Felírásban jelentik az Ország Rendei, hogy a Bányászság dolgában Deputatio neveztetnék, melly az úgynevezett Praeferentiáléknak ezen részét eligazítaná. Evégből Ő Császári Királyi Fő Hercegsége, az

⁶⁷ A nádor intézkedésének eredményeképpen jelent meg nyomtatásban az 53. sz. lábjegyzetben szereplő kötet 2. kiadása 1826-ban, lásd az irodalomjegyzékben: BT 2. (1792) alatt.

⁶⁸ A reformkori országgyűlések jellegzetes intézménye volt az un. kerületi ülés, amelyen nem vett részt a király embere, ezért ezeken az üléseken sokkal szabadabban tudtak megtárgyalni minden fontos ügyet. Az itt elfogadott határozati javaslatokról ezután az országgyűlés alsó táblája szavazott.

Ország Nándor-Ispánya, a Felső Táblától azon Deputatiónak Tagjaivá nevezte N. M. Báró Gerliczy János Urat; Mélt. Báró Révay János Urat, a mostani Kamara Grófot; Mélt. Gróf Serényi Jánost, a Szomolnoki Kerület Fő Felvigyázóját; Báró Seeberg, és Báró Podmaniczky Károly Urakat. A Státusok Táblájától pedig ugyanazon Deputatio Tagjaivá nevezettek: Gróf Andrassy György, Gömöri; T. Gudits János, Honthi; T. Beniczky Lajos, Zólyomi; T. Almásy Lajos, Szepesi; és T. Vitéz János Abaúj Vármegyei Követ Urak; a Királyi városok részéről pedig Aschner József, Körmöczi ; Zmeskál Gábor, Selmeczi; Heinrich Tádé, Libeth-Bányai ; és Stand Pál Nagy Bányai Követ Urak.”

Az országgyűlés végül két törvényt alkotott a jogszabály-előkészítési munkálatok további folytatása érdekében.

Az 1827. évi VIII. törvénycikk szerint:

„Az 1790/I: LXVII. törvénycikk alapján kidolgozott rendszeres munkálatok tárgyalása, mint igen nagy jelentőségű és fontos következményekkel bíró ügy, hosszabb tanácskozást igényelvén: a karok és rendek, Ő szent felsége kegyes jóváhagyásának hozzájárulásával, egy számos tagból álló bizottság kiküldését határozták el, mely albizottságokra oszolva, az említett munkálatokat bírálja meg, a föntebb idézett 1790/I: LXVII. törvénycikk elvei szerint vegye tárgyalás alá s véleményét úgy maguk a bizottsági munkálatokra, valamint a tervezett törvénycikkekre vonatkozólag is, indító okokkal támogatva, a következő országgyűlésre nyújtsa be...”

A nádor vezette bizottságba a felső tábláról 25, az alsó tábláról 52 tagot választottak, akiket 3 helytartósági tanácsos egészített ki.

Az 1827. évi IX. törvénycikk szerint pedig:

„Mivel a bányászati és pénzverési ügyben az 1790/I: LXVII. törvénycikkkel kirendelt küldöttség azt az anyagot, melyet földolgoznia kellett, nem merítette ki teljesen: a karok és rendek, Ő felsége kegyelmes jóváhagyásával, a fönt idézett törvény kívánalmához képest ezen tárgy megvitatására” kineveztek egy újabb bizottságot...”

A bányaügyi bizottság végleges összetételére vonatkozóan nem a törvénycikk további szövegét idézem, hanem a Hazai Tudósítások 1828. március 19-én, illetve a Magyar Kurir március 25-én a bizottság első üléséről megjelent tudósításait közlöm:

„Az utóbbi Országgyűlésének 9-dik Törvény-Cikkelye szerint, Ő Felségének kegyelmes helybenhagyásával, a Bányászati dolgok megvizsgálására neveztetett országos Deputatio Budára összevgyülekezett, hogy

tökéletesítse, s befejezze azon Munkákat, melyeket az 1792 Törvénynek 67-dik Czikkelye szerént kineveztetett országos Deputatio készített a Bányászati és Pénzbeli dologban. Ezen Választottság a f. h. 13-kán tartotta első ülését az Ország házának kis palotájában; tagjai pedig ezek:

N. M. Báró Gerliczy Paula Ferencz Ő Excellentiája, Valós. titk. Tanácsos, és alsó Magyarországi volt Főkamara-Gróf, mint ezen Deputatio Elölülője; továbbá:

Mélt. Báró Révay Nep. János Csász. K. Kamarás Úr, alsó M. Országi Kir. Főkamara-Gróf a Pénzbeli es Bányászati dolgokban, sat.;

M. Gróf Serényi János Csász. K. Kamarás Úr, és Bányászati tanácsos Felső M. országi kir. főinspektor, a Pénzbeli es Bányászati dolgokban, sat.;

M. Báró Podmaniczky Károly;

Nagys. Garapich Illyés M. kir. Udv. Kamarai Tanácsos és a N. M. Kúriánál Referens a bányászatot illető dolgokban.

Továbbá ezen vármegyébéli küldöttek:

T. T. Gudics János Honti; Beniczky Lajos Zólyomi; Vitéz János Abaújházi;

M. Gróf Andrassy György Csász. K. Kamarás, Tornai; N. Dercsényi János Kir. Tanácsos.

A Kir. Bánya-városok Követei:

T. T. Zmeskal Gábor Selmeczi; Aschner József Körmöczi; Heinrich Tádé Libeth-Bányai; Stand Pál Nagy-Bányai.

A fő bányabeli részesek Küldöttei:

M. Báró Geramb Gyula; Szumrák János Zólyom Szab. K. városnak Fő-Jegyzője; Trangous József; Breyer Mihály; Papp János; Thurmann Antal; Hoffmann Ferencz; Füleppe József Urak.”

A bányatulajdonosok és földbirtokosok érdekei már a bányaügyi albizottság első ülései során összeütközésbe kerültek a kincstár érdekeivel. Előbbiek - a mindenbe beavatkozni kívánó központosított kamarai igazgatás visszaszorítása érdekében - a négy bányakerületben egy-egy tulajdonosi érdekképviselő (un. unió) létrehozása mellett kardoskodtak. A viták az érdemi szakmai jogalkotási tevékenységet sokáig hátráltatták, de végül az 1830-ra elkészült törvény-javaslat már az ő érdekeiknek megfelelő szabályozást tartalmazta⁶⁹. Szatmár Vármegye 1831. január 24-i közgyűlése a bányatörvény-javaslat megvizsgálására egy bizottságot rendelt ki, melynek élén Svaiczter Gábor a nagybányai Bánya- és Pénzverésügyi Főfelügyelőség vezetője állt. Svaiczter Gábor megkísérelte a fennálló érdekellentétek összeegyeztetését, de munkája visszhang nélkül maradt⁷⁰.

⁶⁹ MOT (1983) I. k. 661-662 p., Sashegyi (1971) 274 p.

⁷⁰ Sashegyi (1971) 275 p.

A bizottság tevékenysége során keletkezett iratokról jelentős levéltári forrásanyag maradt fenn.⁷¹

A bányauági albizottság egy terjedelmes latin nyelvű törvény-tervezetet állított össze, amely előbb latin nyelven, majd később magyar fordításban is megjelent.⁷² A 189 cikkelyből (885 §-ból) álló szerteágazó munkát maga az albizottság sem tekintette pusztán törvény-javaslatnak, inkább arra hivatkozott, hogy a hazai bányajog rendszerbe foglalását készítette el. A vaskos kötet tartalmazza a Magyar Bányatörvény (*Codex Juris Metallici Hungarici*) tervezetét, az ahhoz csatolt két függelék (1. sz. Függelék: 11 esküformula, 2. sz. Függelék: 28 iratminta), az 1791-ben kirendelt bányászati és pénzverési bizottság előtt a szabad királyi bányavárosok és más joghatóságok, illetve a bányapolgárság által előadott sérelmek és kívánalmak 1791-92-ben összeállított jegyzékét az 1827-ig alkotott kiegészítésekkel (32 cikkely, 144 §), valamint a bányatörvény tervezet cikkelyeinek jegyzékét (tartalom-mutató).

Mind a sérelmek és kívánalmak 1791-92-ben összeállított jegyzékének, mind pedig a Magyar Bányatörvény tervezetének tartalomjegyzéke megtalálható e kötet függelékében.

A magyar nyelvű kiadás egyetlen általam ismert példánya a Miskolci Egyetem Selmeci Műemlékkönyvtárából származik: nincs címlapja és csak a törvénytervezetből, illetve annak két függelékéből áll. Emiatt sem a kötet címét, sem kiadásának időpontját és helyét nem lehet azonosítani. Sajnos erre vonatkozó bibliográfiai adatot sem találtam. A kiadásra vonatkozóan egyedül Zsámboki László közölt adatokat, aki szerint a magyar nyelvű kiadás 1838-ból származhat⁷³. Ennek azonban ellentmondanak Fest Imrének, a Felső-Magyarországi Bányapolgárság⁷⁴ jegyzőjének az alábbiakban idézett közlései:

⁷¹ Relatio regnicolaris deputationis in re metallico-montanistica Regni Hungariae articulo 9. 1827. exmissae. Codex juris metallici hungarici. MOL. Regnicolaris levéltár - Archivum regni N 35-122. 72. kötet. Hiv: Bottló Béla - Veres Miklós: Regnicolaris levéltár : Repertórium (Levéltári leltárak 42. Budapest, 1968) 385. és 399. p.

⁷² A latin nyelvű kötet BT 1. (1827), a magyar nyelven megjelent munka pedig BT 2. (1827) tétel alatt szerepel az irodalomjegyzékben.

⁷³ Zsámboki (1982) 196 p., illetve Zsámboki (1997c) 239 és 250 p.

⁷⁴ A kincstár felhívására alakult meg 1748-ban azzal a céllal, hogy a bányaművelés érdekeit előmozdítsa. Felölelte Szepes, Gömör, Abaúj és Sáros vármegyék bányászatát. Már 1749-ben szerződést kötött a kincstárral, termékeinek átvételére. 1753-ban az iglói, 1772-ben pedig a gölnici és szomolnoki bányapolgárság is csatlakozott az egyesülethez.

Fest Imrének a Pesti Hírlap 1843. május 4-i 244. számában megjelent beszámolója a Bányapolgárság 1843. április 13-án, Iglón megtartott közgyűléséről a következőket tartalmazza:

„A ... tanácskozási tárgyak közt legnevezetesebb ... az is, hogy a bányatörvénykönyv kidolgozására kiküldött országos választmány 1828-iki remek munkálata, melynek törvényes erőre emeltetését a bányaművelő közönség oly forrón óhajtja, latin nyelvből, melyben szerkesztve van, magyarra fordíttassék, s ezen előbb választmányig megbírálandó fordításban az országgyűlés elébe terjesztessék. Adja isten, hogy e részbeni buzgó óhajtásink, hazánk s bányászati ügyeink javára még e jelen országgyűlés alatt teljesedésbe menjenek...”.

A cikkből tehát kiderül, hogy 1843 májusában még nem volt magyar fordítása a bizottság bányatörvény-tervezetének, tehát a fent hivatkozott kiadás nem készülhetett 1838-ban.

A Jelenkor 1843. november 9-én megjelent számából azt is megtudhatjuk, hogy a magyar fordítást ki készítette:

„Löcsén oct. 11-kén. A felső-magyarországi szomolnoki kerületi bányapolgárság 1843. évi április 11-13 napjáig Iglón tartatott közgyűlésének jegyzőkönyve csak e napokban jelent meg nyomtatásban magyar és német nyelven, melyből köv. közérdekű tárgyak kiemelendők:

...A 17. pontban a jegyzői hivatalnak, név szerint Engel Sándor fő, és Fest Imre aljegyzőnek meghagyatik, hogy az országos választmányilag diákul készített bányászati törvénykönyv-javaslatot magyarra fordítsák, a fordítás megbírálására küldöttség neveztetik, egy más küldöttség pedig az országgyűlésre küldetik, a törvénykönyv becikkelyeztetését szorgalmazandó...”.

Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy az Engel Sándor és Fest Imre által magyarra lefordított bányatörvény-tervezet nyomtatásban leghamarabb 1843 év végén jelenhetett meg.

Visszatérve a bányaügyi albizottság tevékenységére, arról még másfél évtizeddel később is megoszlottak a vélemények. Ennek érzékeltetésére legjobb példa éppen Fest Imrének a már idézett cikkét követő nyílt levélváltás gróf Andrássy Károllyal. Andrássy Károly ugyanis rossz véleményvel volt a bizottság munkájáról és ennek egy nyílt levélben hangot is adott a Századunk c. lapban. Levelére Fest Imre ugyanezen lap 1843. október 12-én megjelent számában „Bányatörvénykönyvi javaslat” cím alatt a következő választ adta:

„Mélt. gróf Andrássy Károly ő nga a f. é. Századunk 71-ik számában jónak látta a Pesti Hírlap 244-ik számában foglalt s a felső magyarhoni

bányapolgári egyesületet megismertető cikkem azon része ellen óvást emelni, melyben az 1827-ki országos választmány bányai törvénykönyv javaslatának még ez orsz. gyűlésen leendő ideiglenes törvénybe iktatását a bányamívelő közönség egyik fő óhajtatásának nevezém...

Fő aggodalma abban központosul, hogy ezen, állítólag „nem rövid, nem könnyen érthető, félre is magyarázható, zsebben sem hordható, az ország egyéb institutióival és törvényeivel összeütköző, a megyei hatóságot veszélyeztető és kizáró, gyakorlatilag kivihetlen, a bányamívelők terhére eső, a kamarai tisztséget mód nélkül szaporító, egyszóval tökéletesen elhibázott provisorium, vakon és a minden oldalról részeknek kihallgattatása nélkül Balás módon be ne csusztattassék.”...

... ezen kérdéses becikkelyezendő 1828-iki munkát, melyre ... kár volt a „tökéletes elhibázottság” bélyegét sütni ... készült ... egy olly országos választmány által, melynél nem csak ő Felsége bányakamarai főtisztviselői, hanem a két tábla tárgyavatott számos tagjai munkás részt vettek; készült a honi 4 bányakerület bányapolgárainak küldöttjei közremunkálása, s óhajtásaik és sérelmeik gondos figyelembe vétele mellett; készült tehát minden kitelhető óvatossággal; s tekintetbe véve, hogy a bányamívelés állapota azóta nem változott, hogy a bányaszakértők száma aligha gyarapodott, bizvást feltehetni, hogy ha ugyane tárgyban jelenleg küldetnék ki országos választmány, ez aligha dicsekedhetnék akár jelesebb szakértő tagokkal, akár szélesb s alaposb tapasztalásokkal, mint az 1828-ki...”.

Az 1825-27 évben tartott országgyűlésen kirendelt bányaügyi albizottság alapos munkája azonban ismét csak kárba veszni látszott, hiszen a bánya-törvény ügyét az 1830., 1832. és 1839-40. évi országgyűlések egyikén sem tárgyalták.

Az 1830-ik évi országgyűlésen ugyan még közvetve történt említés a korábban elkészült munkákról, amint erről a Hazai Tudósítások 1830. december 22-i számában be is számolt:

„Pozsony, Dec. 17. Hétfőn ... egy Dec. 12. költ Kir. Válasz olvastatott fel még a múlt országgyűlésről elmaradott némely Sérelmekről és Kívánságokról. Ez a következő pontokra terjedt ki:

...A 30. és 31. pontok: Az ezekben előadott bányászti Törvényhatóság a Deputaciónális munkák közt ki vagyon dolgozva a pénz- és bányász-dolgokban.

A 40. p: A bányászság gyarapítására Ő Felsége Önnön indulatjából több kedvezéseket engedett a bányászoknak, s addig is megrendelni méltóztatott,

hogy még az operatumok megvizsgálása előtt, az végrehajtassék, mi a bányászatra szükséges...”⁷⁵

1837-ben azután ismét felcsillant annak lehetősége, hogy a bányatörvény-alkotás ügyében előrelépés történhet. A Hírnök 1837. szeptember 5-én megjelent száma beszámolt arról, hogy a Pénzverési és Bányászati Udvari Kamara élére Auguszt Longin Lobkovitz herceget nevezték ki, akinek *„kinevezte-tése által az összes pénzügy és bányászság oly igazgatót nyert, ki ez időpontot használni tudandja; ki a fejdelem és bányászati közönség bizodalmát egyenlően nagy mértékben bírja ...s azon kilátás, hogy Miksa király elavult bányász-törvénye helyett nem sokára új törvénykönyvet nyerendünk, gyönyörű reményeket nyújtanak a lehanyatlott bányászat felvirágzására...”*. Ez azonban ismét csak hiú remény maradt.

Erdély vonatkozásában a bányatörvény-alkotás ügye Szentkirályi Zsigmond jóvoltából szintén napirendre került, aki *„Tárgyirányzatok bányászati törvényhozás érdekében”* cím alatt az Erdélyi Híradó 1842. október 10-i számában fejtette ki álláspontját a köszénbányászat jogi akadályait illetően.

⁷⁵ Végül az 1839-40. évi országgyűlésen készült egy törvényjavaslat az alsó-magyarországi bányavárosok bányabíróságainak szervezetéről és működéséről, de ebből sem lett törvény. Lásd pl. a Hírnök 1840. február 27-i vagy a Nemzeti Újság március 4-i számában megjelent beszámolókat.

VI. Az 1843-44. évi országgyűlés bányatörvény-alkotása

A bányatörvény-alkotás tárgyában a következő híradás a Pesti Hírlap 1843. május 18-i számában jelent meg, éppen azon a napon, amikor a magyar országgyűlés ismét megkezdte működését:

„...Szepes vármegyének követ-utasításai⁷⁶ közt hasznosabb s practicusabb javaslat a bányászati törvénykönyv indítványozandó elfogadásánál alig fordul elő. A nemzeti vagyonosság gyarapítására a bányaművelésnél áldásosabb forrást nyitni eddig nem sikerült, de a bányák hasznosan s szorgalmasan csak úgy fognak műveltetni, ha a bányai törvénykezésből minden lehető önkény s kétségesség eltávolíttatik... a maximilianusi codex érthetlenné vált szász nyelve s előforduló ellenkező rendeletei, melyekre a legellenkezőbb Ítéletek támaszkodhatnak, elég okot szolgáltatnak arra, hogy a törvénykezés Miksa törvénykönyvének el nem kerülhető önkényes ide s oda magyarázásának alávetve ne maradjon. Ily törvénykönyv átvizsgálataival idő sem fog pazaroltatni, miképp Szepes vármegye, mely a törvényjavaslatot át sem olvastatá, nem pazarolt; mert e részben a törvényhozás a bányapolgárok tapasztalásait, miután az egész törvény csak arra támaszkodhatik, megelégheti. Hogy a kíváncsi felvilágosítások adathassanak, a felső magyarországi bányapolgárság egy országgyűlésre menendő küldöttséget megbízott...”.

Az országgyűlés 1843. szeptember 21-én tartott LIX. sz. kerületi ülésén - amint arról a Hírnök szeptember 24-én megjelent száma is beszámolt – „egy kárpátvidéki követ⁷⁷ előadá”, hogy „...tudva van, mily rendkívüli áldozatokba kerül a bányák művelése, tudva, hogy egész nemzedékeknek fáradozniok kell azon gyümölcsökért, melyeket csak jövő ivadék ízlelhet; ennélfogva azt gondolhatná az ember, hogy a bányásztulajdonnak a legszilárdabbnak kell lennie: s mégis, nincs bizonytalanabb tulajdon e honban, mint éppen a bányászti, s nincs tárgy, mely oly számtalan pernek

⁷⁶ Szepes mellett pl. Bars vagy Sáros vármegye követének utasításai között is szerepelt, hogy „az utolsó országos választmány által kidolgozott bányászti munkát pedig, ha a tárgyak halmozottsága miatt fel nem is vétethetnék, legalább ideiglenes törvényül fogadtassék el” (Hírnök, 1843. június 4-i száma).

⁷⁷ Zsedényi Eduárd (Ede) szepes vármegye követe szólalt fel, aki indítványát a Felső-Magyarországi Bányapolgárság 1843. áprilisi határozataira alapozva terjesztette elő.

s birói önkénynek ki volna téve mint épen azon bányák, melyek a tömérdek költséget és fáradságot némi áldással kezdik jutalmazni; mert Miksa császár bányatörvényei nem egyebek, mint Sybilla könyvei, melyek részint érthetlenné, részint ide s tova magyaráztatnak, s innét van, hogy az irigy szomszédok által támasztott perek nem ritkán 20-30 évig költségeskedtetik s bizonytalanítják a bányabirtokosokat. De igényli ez a törvényhozó test figyelmét és segélyét azon körülménynél fogva is, mert jóllehet ezen bányaeget⁷⁸ minden módon iparkodik is maga körében a magyar nyelvet terjeszteni és fölvirágoztatni, nemzeti buzgóságának célját el nem érheti, míg a bányatörvények német nyelven lesznek, s így az egész perbeli viszonyok azok szerint alkalmazott idegen nyelven folynak. Az eget nevezett ki egy küldöttséget, mely az 1827. or. választmányi t. javaslatot magyarra fordítván, egyszersmind azon észrevételeket is előterjesztendő, melyeket a bányamívelők érdekében szükségeseknek tart. Ezen küldöttség befejezte munkáját s fordítása átvizsgálását a magyar tudós társaság egyik tagjára bízta⁷⁹, avégett, hogy ezek egyúttal oly szótárt is készítsenek, mely a műszavakat nyelvszabályilag is tekintvén, érthetőkké s elfogadhatókká tegye. Ennek megtörténtével a munka sajtó alá bocsáttatott, s Október vége felé alkalmasint elkészül, és a szónok megyéje által a KK. és RR.⁸⁰ elibe fog terjesztetni; de minthogy bizonytalan, vajon akkor mindjárt kerületi tanácskozás alá jöhetend-e, a bányaeget küldöttei pedig, kik a mondott ügyben megjelenni akarnak, itt, hosszasan nem időzhetnek: arra kérte a szónok a kerületi R-ket, hogy kebelükből, nem kerületenként, hanem tárgy avatottság szerint választandó 8 megyei, 4 városi, 1 ker. s egy kápt. követ alakította választmányt küldjenek ki, mellyel magukat a bányaeget érkezendő követi⁸¹ bármikor érintkezésbe tehessék, neki az érintett munkát is benyújthassák, s így a szónok megyéje által a teendők iránt eleve értesítettvén, eljárásukban akadályokra ne találhassanak.”

⁷⁸ a Felső-Magyarországi Bányapolgárság

⁷⁹ Ehhez kapcsolódik, hogy Szemere Bertalan az Akadémia levelező tagja a választmány nevében 1844 január elején felkérte a Magyar Tudós Társaságot, hogy az elkészült bányatörvény-javaslatban használt szakkifejezésekről véleményt mondjon, illetve ahol szükséges, jobbakat ajánljon. Ez vezetett végül Fülepp József - aki az oraviczi bányatársaság képviselőjeként közreműködött az 1827-ben kirendelt bányügyi albizottság munkájában is - levelező tag kéziratban fennmaradt „Bányászati műszógyűjtemény” c. munkájának, majd Szabó József 1848-ban kiadott „Bányaműszótár”-ának elkészüléséhez.

⁸⁰ a Karok és Rendek, azaz az országgyűlés alsó táblájának szokásos rövidítése

⁸¹ A Felsőmagyarországi Bányapolgárság küldöttségének tagjai Trangous Lajos alelnök, Engel Sándor főjegyző és Probstner Adolf voltak (Münnich (1895) 95 p.).

Az országgyűlés alsó táblájának kerületi, majd országos ülésén is egyöntetű helyesléssel fogadták az indítványt, és egy kerületi választmányt bízta meg, melynek feladatát képezte egy, az 1827-ben kiküldött bizottság magyarra lefordított bányatörvény-javaslatának véglegesítése.⁸² A Múlt és Jelen c. lap 1843. október 10-én megjelent híradásában erről a következőképpen számolt be:

„... a bizottmány a munkálatot átnézvén, arra nézve, ha vajon a fennálló törvényekkel nem ellenkezik-é, észrevételeit tegye meg, tekintvén különösen a német kamarától függetlenséget.”

A kerületi választmány tagjainak névsorát a Hírnök 1843. október 1-én megjelent száma közölte⁸³. A híradás szerint a szeptember 28-án tartott LXIV. kerületi ülésen a *„...bányászati választmány szótöbbséget nyert tagjainak névsora fölolvastatván, az következőleg alakult: az egyházi rend részéről: Bresztyenszky Albert tihanyi apát, a megyék részéről: Botka Tivadar Bars, Fejérváry Miklós Hont, Kiss András Krassó, Nagy Károly Gömör, Radvánszky Antal Zólyom, Szemere Bertalan Borsod, Újfalussy Miklós Szathmár, Zsedényi Eduard Szepes megyék követei. — Szabad kerületekből: Vágó Ignác Jászkun ker. követe. Szabad kir. városokból: Antalfy József Selymecz, Freiseisen János Körmöcz, Szumrák János Besztercze, Tarkovics József Újbánya városok követei.”*

A választmány üléseire a kamarát és a nevesebb bányászati szakértőket is meghívta, de a kamara nem képviseltette magát, hanem a választmány által év végéig elkészített tervezetet egy általa kiválasztott kamarai tisztekből összeállt bizottsággal vizsgálhatta felül. Utóbbi bizottság elnöke Svaiczter Gábor főkamaragróf, tagjai pedig Sermage Péter a bécsi Pénzverési és Bányászati Udvari Kamara tanácsnoka, Kéler Zsigmond kamarai tanácsnok, Andreánszky Sándor kamarai ülnök és Jendrassik Miksa kamarai ügyész voltak⁸⁴.

Az országgyűlés alsó táblája 1844. március 29-i ülésén kezdte meg a kerületi választmány által elkészített bányatörvény-tervezet tárgyalását:

⁸² Kovács (1894) II. k. 460–461 p.

⁸³ lásd még a Pesti Hírlap 1843. október 5-i és a Múlt és Jelen 1843. október 10-i számait is

⁸⁴ Sípos (1872) 106-108 p. A kamarai bizottság a törvény-tervezet elhúzódo véleményezését azonban nem tudta befejezni, mert azt az országgyűlés időközben elfogadta.

„Következett a bányatörvény könyv felvétele. Általában a Rendeknek, midőn ennek kidolgozására kerületi választmányt bíztak meg, az volt leginkább szándokuk, hogy a bányaművelés joga, amennyire lehet, elnyomás és törvénytelen függés ellen biztosíttassék, s a közjog, mely e nevezetes iparágat művelő tetemes néposztály felett rendelkezik, alkotmányunkkal egybefüggésbe hozassék s egyszersmind az ideiglenes és német helyett rendes és magyarul írott törvénykönyv adassék honi bányászaink kezébe.”⁸⁵

A törvényjavaslat tárgyalása mindössze öt ülésnapot vett igénybe. Az alsó tábla 1844. április 18-án tartott ülésén elfogadta a „Magyar Bányatörvény” c. törvényjavaslatot⁸⁶ és azt a következő üzenettel küldte meg a főrendeknek:

„Miután alig van ország, melyre nézve a bányaművelés, nemzetgazdasági szempontokból tekintetvén, oly nagy fontossággal bírna, milyennel az hazánkra nézve bír, és miután ezt maga a törvényhozás is ismételve elismerte, midőn az 1791:67., 1827:9. törvénycikkelyekben a bányatörvénykönyv rendszeres kidolgozását országos választmányokra bízta; a KK. és RR.⁸⁷ is tökéletesen elérkezettnek vélik az időt arra, hogy a bányai és bányászati viszonyok az évek hosszú során keresztül becsúsztott s elágazott iparfojtó bonyolódásoktól s visszaélésektől megtisztítván, a bányaművelés valódi értékeinek alapján világos és rendszeres törvénykönyv által szabályoztassanak. Ezeknél fogva a b) alatt ide csatolt Bányatörvénykönyvet a KK. és RR. azon teljes bizodalommal küldik ált a mélt. Főrendekhez, hogy ahhoz járulni fogván hazafiúi megegyezésükkel e törvénykönyv ő Felsége elébe hova előbb föl fog terjesztetni.”⁸⁸

A felső tábla 1844. május 7-i ülésén kezdte megtárgyalni a hozzá felterjesztett bányatörvény-javaslatot:

„Zarka ítélőmester felolvasá a magyar bányatörvény kimunkálásával megbízott kerületi választmány javaslata iránt készült izenetet, olvasni kezdé a bányatörvény-javaslatot...”⁸⁹

⁸⁵ Kovács (1894) IV. k. 427 p. A bányatörvény tárgyalása az alsó tábla 1844. április 15-i, 16-i, 17-i és 18-i ülésein folytatódott (Kovács (1894) IV. k. 431, 441, 445 és 446 p.)

⁸⁶ A törvényjavaslat az Irományok (1843) 133. sorszáma alatt (II. k. 265 p.) található.

⁸⁷ karok és rendek

⁸⁸ Irományok (1843) II. k. 265 p.

⁸⁹ Kovács (1894) IV. k. 494-497 p. A bányatörvény-javaslat tárgyalása a felső tábla május 8-i, 9-i, 10-i és 11-i ülésein folytatódott (Kovács (1894) IV. k. 497, 500, 502 és 503 p.).

A tárgyalások során nagyon sok észrevétel, illetve módosítási javaslat merült fel.

Időközben a sajtó is újra foglalkozni kezdett a bányatörvény-alkotás ügyével, a Hírnök pl. 1844. május 10-i számában hosszabb idézetet közölt az egyik követ felszólalásából:

„Már 1790-ben átlátták az ország Rendei, mennyiben érdekében legyen a statusnak a bányamívelés virágzása; s országos választmány rendeltetett a bányatörvény kidolgozására, 1827ben ennek folytában újra kiküldetett a választmány, el is készíté a kívánt törvényjavaslatot; azonban a többi tárgyakkal a jelen tárgy is elmaradván, a kívánt czélt ez ideig utolérni nem lehetett. 1839ben is ugyan tétettek lépések, de leginkább a bányavárosok részéről akkoron előadott sérelmek orvoslására.

A törvényjavaslat az alsó tábla részéről elkészült, a FRR. azt el nem fogadták, hanem a jelen rendszeres munkának, mely előttünk van, felvételére halasztották. A t. RR. átlátván e tárgy nagy fontosságát felfogták azáltal, midőn a bányatörvény kidolgozására ker. választmányt rendeltek, ezen választm. amint azt a RR. ezen munkának kerületileg lett átvizsgálásával bőven átlátták, mindazon nézeteket és elveket, melyeket excád kijelenteni méltóztatott, tekintetbe vette, leginkább elvkint kijelentette, hogy ezentúl a bányamívelés törvénytől függ, hogy a kincstár egyes bányatulajdonosnak tekintetvén, bányabíróság alatt álljon, mindenkinek tulajdona épségben maradjon. A mi a bányászatnak technikai részét illeti, részt vettek a választmány tanácskozásaiban fél Magyarország bánya-polgárai részéről, és a Bánság részéről jelen volt bányapolgárok, nézeteik figyelembe vétettek, figyelem volt az eddigi törvényekre is, és erősen hiszem, hogy ha ezen elvek, melyek az egész munkán keresztül szöve vagynak, felsőbbi helybenhagyást nyerendének, utól lesz érve a cél, mellyet a t. RR. utolérni kívánnak, hogy a bányamívelés, az elnyomás törvénytelen önkénytől biztosítsák, hogy az ideiglenes Miksa-törvény helyett rendes magyar nyelven szerkesztett törvénykönyv készíttessék, és hogy a kincstár, bányavárosiak s egyes bányapolgárok közti összeütközések és leginkább a kincstár által elkövetett sérelmek sok tekintetben orvosolva, s jövődre pedig elhárítva lesznek. Fő czélunk a jelen törvénykönyvben letett törvényeket, alkotmányunkkal összefüggésbe hozni; de erősen hiszem, hogy nem szándékunk a koronának az eddiginél több jogot tulajdonítani, s e tekintetben lehető nézeteimet ezen munkának egyes pontjaira nézve annak idejében előadandom. Egyébiránt csupán azt jegyzem még meg excád előadása folytában, hogy az itt előfordulandó kérdések igen egyszerűek, és nem is valami mysteriumok, és leginkább statusgazdasági és politikai szempontból eldöntendőek. Mindezeket excád

előadására felvilágosításként kívántam előadni; és jelenleg leginkább csak az ezúttal felolvasott izenetre szorítom vélekedésemet; óhajtásom t. i. oda terjed, hogy azon fontos okokon kívül, melyek az izenetben foglaltatnak, melyeknél fogva a FRRnek ezen törvényhezi járulását a t. RR. sürgetni méltóztatnak, világosan kitétessék, hogy miután ő Felségének a magyar nyelv és nemzetiség tárgyában érkezett k. k. válasza szerint a magyar nyelv a közigazgatás minden ágaiban be fog hozatni, és így a bányászati tárgyakra nézve is következőleg a nemzetiség előmozdítása szempontjából is, miután magyar nyelven Írott bányatörvény nélkül a kívánt célt utólag nem lehetne, a jelen bányatörvénynek még a jelen országgyűléseni megerősítése mulhatlanul szükséges.”

A bányatörvény-javaslat felső táblán történt tárgyalásának befejeztével a főrendek egy több mint 100 pontból álló válaszüzenetben fejtették ki álláspontjukat⁹⁰. Az alsó tábla a főrendek üzenetét 1844. június 24-i és 25-i ülésein tárgyalta meg⁹¹, majd egy 2. üzenettel fordult a felső táblához⁹². A főrendek 1844. augusztus 2-i ülésükön tárgyalták a karok és rendek üzenetét és egy 2. válaszüzenetben foglalták össze óhajaikat⁹³. Az alsó tábla 1844. augusztus 19-én tárgyalta meg az ebben foglaltakat és újabb (3.) üzenetéhez már „*Felirási javaslat*”-ot is csatolt⁹⁴. A felső tábla 1844. augusztus 24-én azonban még nem fogadta el teljes mértékben az alsó tábla javaslatait, hanem egy 3. válaszüzenettel élt⁹⁵. A karok és rendek 1844. augusztus 30-án tartott ülésükön ismét megvitatották a főrendek kívánalmait és egy 4. üzenettel fordultak a felső táblához⁹⁶. Erre a főrendek 1844. szeptember 2-án válaszoltak 4. válaszüzenetükben⁹⁷. Az üzenetváltás lezárásaként az alsó tábla 1844. szeptember 3-án tartott ülésén minden kérdésben eleget tett a főrendek igényeinek és megfogalmazta 5. üzenetét is, melyet a főrendek is elfogadtak. Ezt követően véglegesítették a bányatörvénykönyv királyi szentesítését kérő felírás szövegét is, mellékelve hozzá a 138 cikkelyből (623 §-ból) álló „*A magyar Bányatörvény*

⁹⁰ Irományok (1843) 146. sz., II. k. 429-436 p. Az országgyűlés tárgyalási rendje szerint a királyhoz csak akkor lehetett bármit is felterjeszteni jóváhagyásra, ha abban az alsó- és felsőtábla megegyezett. A két tábla egymással üzenetváltásokkal értekezett.

⁹¹ Kovács (1894) IV. k. 758 és 763 p.

⁹² Irományok (1843) 170. sz., II. k. 536-544 p.

⁹³ Irományok (1843) 183. sz., III. k. 16-18 p.

⁹⁴ Irományok (1843) 204. sz., III. k. 58-61 p.

⁹⁵ Irományok (1843) 215. sz., III. k. 105-106 p.

⁹⁶ Irományok (1843) 223. sz., III. k. 153-154 p.

⁹⁷ Irományok (1843) 225. sz., III. k. 155 p.

javaslata kiigazítva, amint ő Felsége elébe felterjesztett”⁹⁸ címet viselő javaslatot.

A felírás szövegének főbb részei a következők voltak:

„Felséges Császár és Apostoli Király, legkegyelmesebb Urunk!

A természetnek minden jótéteményei és a nemzeti közgazdaságnak minden kútforrásai között, melyekkel hazánk a gondviseléstől oly dúsan megáldatott, nincsen egy sem, mely az álladalomnak a múltban, s úgy béke, mint háború idején, egyéb iparágak fejletlensége mellett oly bő és nevezetes szolgáltatokat tett volna, mint a bányamívelés, s kevés van hasonló még jelenleg is, mely annyira megérdemlené a nemzet ápoló gondoskodását.

Érezte ezt a nemzet már 1791-ben, s azért nevezett ki a bányaviszonyok rendezésére országos választmányt s azért sürgette azt 1827-ben egy új országos választmány kiküldetése által, s mi átlátván, hogy annak továbbra halasztása szükségképpen a bányaipar süllyedését fogná vonni maga után, ímet sietünk a % alatt ide mellékelt bányatörvénykönyv javaslatot a legmélyebb tisztelettel s azon kérelemmel terjeszteni Felséged eleibe, hogy azt mind tartalmára, mind szerkezetére nézve királyi szavával megerősíteni s a törvények szentségére fölemelni méltóztatnék, híven és reménylően, hogy midőn ez az igazságszolgáltatást a kincstár gazdasági kormánytól elkülönözi, s függetlenné teszi, midőn a bányaszékek önállását megállapítja, tagjaik megválasztására a bányapolgároknak befolyást engedvén, midőn ezeknek hatásait tárgyi körre szorítván, a polgári hatóságokkal sűrűlődsöknek véget vet; midőn a kincstár viszonyait a bányapolgárok, s bányahatóságok irányában az igazság természetes alapjaira vezeté vissza; midőn úgy a jogokat, mint az érdekeket, melyek közt eddig nem kis zavar uralkodott, közelebbről meghatározza, nemcsak azon iparfojtó visszaélések, s bonyolódások ellen nyujtand gyökeres orvoslást, melyek alatt a bányaipar hosszú évek során keresztül sinlik, és lankadoz, hanem egyszersmind a kir. kincstár érdekeit is, mind erkölcsi, mind anyagi tekintetben előmozdítandja...

Rövid vázolatban ezek azok a tekintetek, melyeknél fogva reményljük, hogy Felséged ... a bányaiparba új életet és erőt öntend...

Kik egyébiránt császári királyi kegyelmeibe jobbágyi alázatossággal ajánlottak maradunk.

Költ szabad kir. Posony városában 1844-ik évi Szent Mihály hava 3-kán tartott országos ülésünkből

⁹⁸ Irományok (1843) 228. sz., III. k. 164 p. és 235. sz., III. k. 168-169 p.

Császári Királyi felségednek legalázatosabb káplánjai, szolgálai és örökös hűségű jobbágysai Magyarországnak és a hozzá kapcsolt Részeknek országosan összevegyült Rendei”

Az uralkodó latin nyelven közölt választ – „*Kegyelmes királyi válasz a bányatörvénykönyv iránt folyó évi September 3-án felterjesztett felírássra*”⁹⁹ - az országgyűlés 1844. november 8-án tartott 269. országos ülésén olvasták fel. V. Ferdinánd időnyerés céljából a bányatörvény királyi szentesítésének kérdését három évre elodázta.

A Nemzeti Társalkodó c. lap 1845. január 23-i számában, melyben közölte Debrecen országgyűlési követének követszámolási közgyűlésen mondott beszédét, erről a következőket írta:

„Érezve továbbá a nemzet a bányatörvények hiányát, a bányamívelésnek, a haza e megbecsülhetlen kincsforrásának kezelése és biztosítása körüli jótékony törvények alkotása a teendők sorozatába nemcsak kitűzetett, hanem a törvényjavaslatok ő fölsége elibe föl is terjesztettek; minek következtében ő fölsége folyó évi november 2-kán kiadott kegy. kir. válasza által az országos RR-et legkegyelmesebben biztosítani méltóztatott, hogy miután ezen igen fontos tárgy elintézése több időt kívánna, a bányatörvények iránti kegy. kir. választ a legközelebbi országgyűlésre ki fogja adni.”

A Múlt és Jelen 1844. november 22-i számában beszámolt a királyi válasz parlamenti fogadtatásáról is:

„...a RR a legnagyobb nehezteléssel fogadták ... azon okból, hogy ily nagy érdekű tárgyak ismét bizonytalan jövőre utasíttatának”.

A felterjesztett bányatörvény tartalomjegyzékét a kötet függeléke tartalmazza. Ezt összevetve az előző bányatörvény-tervezettel láthatjuk, hogy az 1844-ben elfogadott bányatörvény túlnyomórészt az 1827-ben kirendelt bizottság által összeállított joganyagra épült. A legjelentősebb változtatás a köszénre vonatkozó előírások kidolgozása volt a törvény 24. cikkelyében.

Egy év sem telt el, amikor a magyar sajtóban megindult egy vitasorozat, amely az új bányatörvény sürgőssége, avagy éppen mielőbbi hatályba léptetése mellett emelt szót. Vitaindító cikknek a Pester Zeitung

⁹⁹ Irományok (1843) V. k. 21-22 p. (516. sz. alatt)

1845. évi 104. és 108. számaiban megjelent írásokat tekinthetjük, amelyek a bányatörvényt egészében támadták, annak szentesítését amúgy is idő előttinek titulálták. Ezzel szemben egy „Turzó” álnéven publikáló, a Felső-Magyarországi Bányapolgárság köréhez tartozó szerző álláspontját a Budapesti Hírlapban a bányatörvény egy-egy részéről szóló rövid összefoglalások formájában fejtette ki. E cikkekkel kapcsolatban, érdemesnek tartom idézni a Nemzeti Újság 1846. február 22-i számában az egyik Turzó-féle értekezés során írt összegzést, miszerint *„szerző az új bányatörvénykönyvnek fő- érdemét abban helyzi, mivel a magyar magán-bányatulajdonnak századokon át semmibe sem vett s jelenleg is minduntalan megsértett szentségét törvényileg biztosította...”, továbbá „a magyar bányapolgár ezen új bányatörvényt, mint tulajdonjogának sarkát, minden aprólékos, de még mindig javítható hiányai mellett is, örömteljes szívvel és nyílt helyesléssel üdvözlendi...”*.

A bányatörvényről szóló következő írás a Pesti Hírlap 1847. január 14-i számában jelent meg egy terjedelmes cikk formájában. Ebből - tekintve, hogy szemléletesen összefoglalja a hazai bányajog-alkotás során addig történeteket - a következőket tartom érdemesnek kiragadni:

„... a bányatörvény is azon kevés tárgyak közé tartozik, melyekről a lefolyt év alatt nem nyilatkozánk. Nem azért hallgattunk e tárgy fölött, mintha fontosságát eléggé nem méltánylandók...

Habár e javaslat, mindkét tábla által elfogadva, megerősítés végett, már legfelsőbb jóváhagyás alá van is terjesztve, az időszaki sajtónak ébren kell tartani iránta a közfigyelmet, nehogy a hallgatagság arra magyaráztassék, mintha a kiáltó szükség e részben is nem éreztetnék...

Feltehetni-e, hogy azon kettős országos küldöttség, melynek egyike már 1790-dik, másika az 1828-ik évi orsz.gyűlésen egy új bányatörvénykönyv kidolgozásával megbízott, kineveztetett volna, ha a törvényhozók a fenálló bányatörvény hiányait s czélszerűtlenségét át nem látják?

Meg vagyok győződve, hogy Miksa király bányarendé a maga idejében remek munka volt, s hogy az a 16-dik századnak dicsőségére válhatott; tudom , hogy abban már akkor oly elvek tétettek le, melyeket korunkban sem lehet mellőzni, mellőzni nem szabad; de az is igaz , hogy ezen törvény, durva német szerkezeténél s több benne foglalt rendeleteknél fogva, az egész ország sympathiáját soha sem bírta. Midőn Miksa király bányarendé 1573-dik esztendőben kiadatott, akkor az csak az alsó magyarországi bányavárosokra volt kiterjesztve, mert akkor tájban a' szathmári és kassai

bányák erdélyi fejedelmek alatt állottak, s a szepességnek iglói kerülete Lengyelországhoz tartozott, de a többi, magyar korona alatt álló bányahelyek is bányatörvény nélkül hagyattak. Az egész Magyarországra s Erdélyre csak 1723. és a szepesi városokra 1772-ik évben terjesztetett ki ezen bányarend. A linczi békekötés után, 1647-ik esztendőben, magok az alsó magyarországi bányavárosok panaszt emeltek ezen bányarend ellen. Egy századig ismételt panaszaikra 1743-ik évi országgyűlésen, a 40-ik cikk következtében, egy fényes küldöttség ment a bányavárosokba, ezeknek panaszait s kívánatait meghallgatandó, s a felől véleményes tudósítást teendő. Ezen küldöttség munkálata alapjául szolgált azon június 9-kén 1747. kiadott s a hét bányavárosoknak külön-külön megküldött k. kir. leiratnak, mely a bányavárosok s a kir. kamara közt fennforgó viszátkodásoknak megszüntetését s a bányai jogok, kiváltságok, stb. közelebbi meghatározását czélozá. De talán ezen k. kir. leirat minden fent említett viszátkodásoknak véget vetett s a bányavárosok s bányatársulatok kívánatait kielégíté?

Korántsem. Ezen viszátkodások mai napig is fenállanak, s az említett testületek 1790-ik esztendőben nemcsak az 1747-ik évi, de az 1764., 1781. és 1789-ki években kiadott k. kir. rendeletek ellen is felszólaltak, s midőn az 1827-ik évben egy új bányatörvénykönyv kidolgozására kinevezett országos küldöttség a bányavárosoknak s bányatestületeknek meghagyá, hogy sérelmeiket s kívánataikat összeszedvén, neki beadják, akkor ezeknek száma 144-re ment, s mai napig aligha jóval nem növekedett.

Ezen tények után ítélve, s tekintetbe véve, alsó-magyarországi bányatársulatok majdnem összesen 1844-ik évben egy új alázatos felírást intéztek, panaszaik előadása végett, legfelsőbb helyre, egy új bányatörvénykönyv szükségtelenségéről s czélszerűtlenségéről csakugyan többé szó nem lehet, valamint arról sem, hogy a bányamivelők többsége, a mostani bányatörvénnyel teljesen meg volna elégedve. S ha volna még valaki, aki erről kételkednék, annak csak azt kell javasolnom: forduljon meg a bányavárosokban, forduljon meg más bányahelyeken, s bányatörvényeink hiányai minden lépésen szemébe tűnnek; látni fogja, mikint a kir. kamara, a bányavárosok, bányatársulatok s megyei hatóságok között viszátkodások és súrlódások vannak napirenden...; hallani fogja, mikint a bányatársulatok tagjai való és képzelt panaszaikkal minden alkalommal előállanak, s a kir. kamarát érdekeik legnagyobb ellenségének úton-útfélen kiáltják...

Egy új, a kor igényeinek megfelelő bányatörvény-könyv mulhatlan szükségének további bebizonyítására még csak a köszén ügyét említem röviden, ezen tárgy bővebb felvilágosításához később visszatérendő. Nincs józan gondolkozásu ember e hazában, ki át nem látná, hogy fejledező iparunknak s kereskedésünknek egyik legfőbb tényezője s legnagyobb emeltyűje a köszén. Ezen kérdés szerencsés megoldásától iparunk s kereskedésünk felvirágzása nagyrészt függ. Ez idő szerint a köszén a földesúr tulajdona lévén, mint olyan, a bányatörvény alá nem tartozik. Ez tovább így nem maradhat; mert a múlt országgyűlés is elismerte már, hogy a köszén a bányatörvény alá tartozó tárgyak közé sorolandó. De lehet-e ezen, a műiparunkra nézve ártalmas állapot megszüntetését s ezen kérdés szerencsés megoldását, egy új bányatörvény nélkül csak gondolni is? Valóban nem!

...bizonyos, hogy a fennálló bányatörvény iparölő hiányait javítani, a kormánynak komoly szándéka, márpedig a jogon s méltányosságon alapuló erős s elhatározott akarat előtt ködfátyolkint eloszlanak a nehézségek, s e gordiusi csomó megoldása éppen nem lehetetlen, ha a kormány részéről az alkotmányos szempont mindig szem előtt tartatik. Az országgyűlés a korona jövedelmét s befolyását ok nélkül bizonyosan nem csökkenti. — Alagi”.

Nyilvánvaló volt, hogy az új bányatörvény ügyét az Udvar „ejteni” akarja, ezért azt ismét az akkor már meghirdetett következő országgyűlésre megválasztott követek feladataul tűzték. Erre utal többek között a Pesti Hírlap 1847. október 17-i számában olvasható rövid híradás, amely Sopron megye közgyűlésén elhangzottakról beszámolva, megemlítette, hogy:

„Gr. Andrassy Györgynek a bányapolgárok nevében a bányatörvény iránti körlevele pártoltatik, s követeink utasítvák a múlt országgyűlésből felterjesztett bányatörvény szentesítését szorgalmazni”.

Az utolsó magyar rendi országgyűlés 1847. november 12-én kezdte meg üléseit. A bányatörvény elmaradt királyi szentesítésének ügye az alsó tábla 1848. január 27-én tartott ülésén került napirendre, ahol a karok és rendek elfogadtak egy a főrendeknek küldendő üzenetet „az 1844. sept. 3-kán ő Felségéhez felküldött Bányatörvénykönyvre kiadandó k. k. válasza sürgetését tartalmazó felírás fölterjesztése iránt”¹⁰⁰.

Az üzenet a következőképpen szólt:

¹⁰⁰ Napló (1847a) 103. p.

„A KK. és RR. a múlt országgyűlésről 1844-ik év Sept. 3-kán felterjesztett Bánya-törvénykönyv iránt Ő Felségének kegyelmes kir. válaszát szorgalmazó felírási javaslatukat ... mellékelik, kérvén ő cs. kir. Főherczegségét és a mélt. Főrendeket hazafiúi bizalommal szólítván fel: hogy ezen szorgozó irás felküldéséhez megegyezésükkel járulni szíveskedjenek.

Felséges! sat.

Mennyire fontosnak ismerték az ország Rendei az álladalom és egyesek érdekére a bányaviszonyok rendezését: azt a múlt országgyűlésről 1844 évi Sept. 3-án költ felterjesztésükben elősorolták; de hogy Felséged is mély figyelmet és megfontolást érdemlőnek méltóztatott ezen viszonyok elrendezését tekinteni, azt az ország Rendei Felségednek a múlt országgyűléshez 1844-ik év November 2-án 16944/1724. szám alatt költ k. k. válaszából – melyben kegyelmesen megígérni méltóztatott, hogy a közelebbi országgyűlésre érdemleges k. k. válaszát kiadni méltóztatik – megérték.

Ezen indokból jobbgáyi alázatossággal járulnak az ország Karai és Rendei Felségedhez: hogy k. k. ígéretéhez képest, a felküldött bányatörvénykönyvre kegyelmes királyi válaszát kiadni mentől előbb méltóztassék.

Kik egyébiránt, sat.”¹⁰¹

A karok és rendek üzenetét a felső tábla 1848. február 10-i ülésén tárgyalta. A Nádor azon kérdésére, hogy „*Van-e erre nézve a mlgos Fő-RR-nek észrevételük?*”, a főrendek nemleges választ adtak, majd abban is döntést hoztak, hogy válaszüzenetüket szóban fogják közölni az alsó táblával¹⁰². Erre a két tábla március 14-én tartott közös ülésen nyílhatott volna mód, de az országgyűlési teendők iránti, mindkét tábla által elfogadott felírás lezárását követően az ülést - a Mayláth György országbíró által bejelentett, többek által előterjesztett indítványokra tekintettel - elhalasztották.

A bányatörvény ügye még egy alkalommal vetődött fel az országgyűlésen. Erről a Pesti Hírlap 1848. április 7-én megjelent száma tudósított:

„Szumrák J. és Mátyás J., Besztercze- és Körmöczbánya követei, a bányaügyre híván fel a ház figyelmét, a már felterjesztett bányatörvényre még ez országgyűlésen adandó kir. leirat sürgetését kívánák. Kossuth L. azzal nyugtatá meg őket, hogy ha isten megsegíti a hazát, s a felelős

¹⁰¹ Irományok (1847) 32. sz., 56 p.

¹⁰² Napló (1847b) 287 p.

minisztérium csakugyan alakul, kétségkívül első gondjai közé fogja számítani a bányászatot.”

Az országgyűlést 1848. április 11-én, az un. áprilisi törvények elfogadását és királyi szentesítését követően berekesztették.

Az 1848-49. évi szabadságharc független magyar kormányának pénzügyminisztere 1848. május 15-re Budapestre országos bányaügyi értekezletet hívott össze.

„Az értekezlet május 15-én megnyitván: az elnök Trangous Lajos osztálytanácsos¹⁰³ a tagok elé azon czélt tűzte: hogy a hazai bányászat felvirágoztatása tekintetéből a kincstár és magánbányászat közötti visszasságok összhangba hozassanak és a kormány által alkalmazásba vehető eszközök kijelöltesse, de egyszersmind mód és alkalom nyujtassék a bányaipar szabadabb fejlődésének útjában álló akadályok elhárítására.”

Az értekezlet *„az igazságügyminiszternek egy magyar bányatörvényjavaslat mielőbbi elkészíttetése végetti felkérése meghatározásában állapodott meg”* és egy albizottságot választott.

„Az albizottság a május 17-ki értekezleten bemutatta munkálatát s annak alapján a következő elvek és országos főkivánatok lőnek kimondva és egyező értelemmel elfogadva: ...

5. Az 1844. magyar országgyűlés által kidolgozott bányatörvény országgyűlési új tárgyalás alá vétetvén: az idő és bányaipar haladásához idomítva terjesztessék a kir. felség elé s megerősítése eszközöltessék. 6. A bányatörvények érvényessége terjesztessék ki a katonai őrvidekekre is.”¹⁰⁴

Az értekezlet elvi döntéseit Szentkirályi Zsigmond 1849. májusában Kolozsvárott megjelent *„Néhány törvényjavaslat a bányaipar érdekében”* c. röpiratában öntötte formába egy hat pontból álló törvényjavaslat alakjában. A hat pont tárgykörét a következők képezték:

I. A köszén és vasbányászat felszabadítása. II. Kisajátítások a bányászat számára. Kisajátított tárgyak bányászati közhasználata. III. Urbura. IV. Magán bányászatok terményeinek álladalmi kohókban olvasztása. V. Kirekesztő álladalmi fémváltás korlátozása. VI. Bányamunkások ügye.

¹⁰³ a pénzügyminisztérium bányászati osztályának vezetője

¹⁰⁴ az idézetek forrása: Jakab (1878) 23-24 p.

A javaslatokból nem lett jogszabály, a szabadságharc bukását követő önkényuralom éveiben pedig már szóba sem kerülhetett sem az 1844-i évben elfogadott bányatörvény király általi szentesítése, sem bármilyen más önálló magyar bányászati jogszabály megalkotása. A magyar bányatörvény-alkotás ügye azonban már sokkal korábban elbukott: egy 1848. augusztus 25-én kelt az Udvari Kamarának címzett császári rendelkezés ugyanis szigorúan előírta, hogy a bányászatban továbbra is fenn kell tartani a korona jogait.

VII. Az 1854. évi osztrák általános bányatörvény

A bányatörvény-alkotás ügye hamarosan ismét napirendre került, de mielőtt erre rátérhetnénk egy rövid kitérőt kell tennünk. Az 1851. december 31-én kibocsátott un. „Szilveszteri Pátens” napirendre tűzte az 1811. évi Osztrák Polgári Törvénykönyv hatályának mielőbbi kiterjesztését a monarchia minden tartományára. Az OPTK bevezetését, a hozzácsatolt függelékben foglalt, arra vonatkozó utólagos rendeletekkel együtt Ferenc József Magyarországra nézve 1852. november 29-én, Erdély vonatkozásában 1853. május 29-én szentesítette, és a törvénykönyv Magyarországon 1853. május 1-jén, Erdélyben pedig 1853. szeptember 1-jén lépett hatályba. Ezzel szerves összefüggésben az 1852. szeptember 16-án kiadott császári pátens 1853. január 1-től egy ideiglenes polgári perrendtartást is hatályba léptetett. Ennek 636-649 §-ai a bányabíróságok által folytatott peres eljárásokra vonatkozó előírásokat tartalmaztak, melyek hatálybalépésével az 1852. november 29-i nyíltparancs I. cikkelye szerint a *„korona-országokban eddigelő létezett ... törvények, szabályok és szokások megszüntetnek és hatályon kívül tételnek”*.¹⁰⁵

Mindez nemcsak hatályon kívül helyezte a bányaperek addig alkalmazott előírásait, de szükségtelenné tette az erre vonatkozó szabályozás jövőbeni bányatörvénybe foglalását is, amely szabályozás pedig az előző fejezetekben ismertetett bányatörvény-tervezeteknek még sarkalatos részét képezték, ahogy az a függelékben található törvénytervezetek tartalomjegyzékeit áttekintve jól látható.

Visszatérve a bányatörvény alkotásra - amely már összbirodalmi vonatkozásban is égetően szükségessé vált - a Figyelmező c. lap 1849. december 22-i számában megjelent híradás érdemes figyelmünkre:

„Úgy beszélnek, a ministeriumban¹⁰⁶ jelenleg új bányatörvényen dolgoznak, mivel a törvény-hozásnak éppen ezen ága van a birodalomban legnagyobb zűrzavarban, miután majd minden tartománynak külön bányatörvénye van jelenleg.”

¹⁰⁵ lásd: OPTK (1852) és Wenzel (1853)

¹⁰⁶ a bécsi földművelés és bányaugyi minisztériumban

A hír megfelelt a tényeknek. Az 1849-ben felállított Földművelési és Bányászati Minisztérium valóban egy bányatörvény-előkészítő bizottságot hozott létre Carl Scheuchenstuel minisztériumi osztályfőnök elnökletével, valamint Karl Weiss prágai helytartósági tanácsos és Otto Hingenau bécsi bányajogtanár bevonásával. A bizottság még abban az évben kidolgozott egy 14 fejezetből, illetőleg 182 §-ból álló új bányatörvény-tervezetet, amely nyomtatásban is megjelent¹⁰⁷. A tervezetet a Császárság minden tartományába elküldték abból a célból, hogy véleményt kérjenek nemcsak a politikai, igazságügyi és bányászati hatóságoktól, hanem a bányabirtokosoktól és bányászati szakértőktől is. A tervezetben foglaltakkal kapcsolatban 1849-50-ben számos vélemény, illetve javaslat érkezett a minisztériumba, illetve jelent meg nyomtatásban is. Utóbbiak köréből kiemelkednek Wenzel Gusztávnak, a pesti egyetem bányajog tanárának, valamint Franz Xaver Schneidernek, a prágai egyetem bányajog tanárának terjedelmes értekezései¹⁰⁸.

A beérkezett vélemények alapján a minisztérium a tervezetet 1851-ben átdolgozta és nyomtatásban újra megjelentette¹⁰⁹. Az átdolgozott tervezetben foglaltak megvitatására 1852-ben került sor egy, az érintett minisztériumok kijelölt szaktisztviselőiből, valamint a monarchia minden részéből meghívott bányabirtokosokból és bányászati szakértőkből szervezett bizottság keretében. A bizottság javaslatai nyomtatásban már nem jelentek meg, ugyanakkor figyelemre érdemesek Johann Ferdinand Schmidtnak, a prágai jövedéki felsőbíróság bírójának kritikai tanulmányában foglaltak¹¹⁰.

Az így összeállt joganyagot az Igazságügyi Minisztériumnak adták át a bányatörvény javaslat végleges megszövegezése céljából. A Budapesti Hírlap 1853. május 8-i számában erről a következő hírt közölte:

„Az új bányatörvény az egész birodalom számára tervben kész; benne a köszénművelésre különös gond van fordítva.”

A törvény szövegének véglegesítésére az 1853. július 30-án és augusztus 2, 6, 9, 13, 16-án tartott un. miniszteri konferenciákon került sor.

¹⁰⁷ lásd a BT 1. (1854) tételt az irodalomjegyzékben

¹⁰⁸ lásd Wenzel (1849) és Schneider (1850) alatt uo.

¹⁰⁹ lásd BT 2. (1854) alatt

¹¹⁰ lásd Schmidt (1852)

A Budapesti Hírlap 1853. október 20-i száma újabb hírt közölt a készülő bányatörvényről:

„Utóbbi időben a kereskedelmi s pénzügyministerium a bányatörvény-hozásra kiváló figyelmet fordított, s az új bányatörvény-határozmányok rövid időn végeredményre jutandnak. A bányaművelési fennálló járulékok czélszerű rendezése, mely azok leszállításának kérdését is magában foglalandja, főtárgyát képezi az új bányatörvénynek. Hogy eddigelé még nem juthattak ez ügyben végeredményre, annak legfőbb oka azon nehézségben fekszik, hogy egy általános törvény alá hozandók oly különböző viszonyok, minőket az austriai monarchia természete s történeti fejlődése nyújt.”

Nehézségek nyilván akadtak bőven. Erre utal, hogy újabb híradást csak egy félév elteltével, a Budapesti Hírlap 1854. május 14-i számában találunk:

„A koronaországok politikai és törvényszéki szervezését nonsokára az új bányatörvények kihirdetése fogja követni, melyek felett, mint hallik, a végtanácskozmányok már folyamatba tétettek.”

Tíz nap sem telt el, amikor az uralkodó 1854. május 23-án kiadta 232. sz. császári nyíltparancsát *„mellyel a birodalom egész területére egy általános bányatörvény bocsáttatik ki”*¹¹¹. A pátens a következőket tartalmazta:

„Mi Első Ferencz József austriai Császár... az egyes koronaországokban lényegesen különböző, s a törvényhozás más ágaival többé összhangzásban nem álló jelenlegi bányatörvények elégtelenségéről meggyőződve, azoknak érett vizsgálat alá vételét, s egy a bányaiüzlet sajátosságainak megfelelő, egyszersmind pedig a törvényhozás többi ágaival is összhangzó austriai általános bányatörvény szerkesztetését szükségesnek találtuk.

Midőn Mi az e tárgyban készült tervezetre, ministereink és birodalmi tanácsunk meghallgatása után, császári jóváhagyásunkat adjuk, e részben következőket rendeljük:

¹¹¹ A pátens magyar fordítását elsőként a Budapesti Hírlap 1854. november 14-én megjelent száma közölte, de annak (és a hozzá mellékelt általános bányatörvénynek) hivatalos magyar fordítása csak 1854. decemberében a Magyarországot illető országos törvény- és kormánylap 1854. évi XIV. számában (300p.) illetve az Erdély Koronaországát illető országos törvény- és kormánylap, 1854. évi XV. számában (652 p.) jelent meg.

1. cikk. A jelen kibocsátott bányatörvény birodalmunk minden koronaországaira nézve kötelező erejű, s 1854. november 1-jén lépend hatályba. Lombardia-, Velence- és Dalmátországainkban, továbbá a katonai határőrségben azonban ezen törvény hatályba léptének időpontja külön rendeletek által fog meghatározatni és közhírré tétetni.
2. cikk. Ezen naptól fogva egyszersmind az ezen bányatörvény tárgyaira vonatkozó minden előbbi törvények, akár a különböző koronaországokra szóló régiebb bányarendtartásokban, akár pedig más rendeletekben, bárki által és bármi alakban bocsáttattak legyen is ki azok, valamint minden régiebb szokások, hatályon kívül tétetnek.
3. cikk. Az előbbi törvények szerint a bányaiüzlet tekintetében szerzett minden jogok fönntartatnak. Miképp kelljen azonban a régiebb törvények szerint szerzett bányászati jogosítványokat az új bányatörvény rendeleteivel összhangzásba hozni, s ez utóbbiaknak a már létező ilyes jogokrai alkalmazásánál jövőndőre miképp kelljen eljárni, közelebbről a jelen törvényhez mellékelt átmeneti szabályok¹¹² által határozatnak meg.
4. cikk. A régiebb bányatörvényekben foglalt határozatok, az erdősegek s más oly tárgyak tekintetébeni fejedelmi jog iránt, melyekre nézve jelen törvény szabályokat nem tartalmaz, ezen törvény által változást nem szenvednek. Hasonlóképp a bánya- vagy hutabirtokosokat, avagy más személyeket szerződések, a régiebb bányatörvények szerinti adományozások folytán, vagy más jogérvényes címeken az erdők vagy erdőrészek birtoka vagy haszonvétele, az erdei szolgalmak, a bányák fölötti legelő, s a bányatörvény tárgyát nem képező más viszonyok tekintetében illető jogok is, amennyiben azok egyébkénti intézkedések által időközben változásokat nem szenvedtek, ezen törvény által érintetlenül maradnak.
5. cikk. Mindazon huták s más vállalatok, melyeknek fölállítására az engedélyek eddigelé a bányahatóság által adattak ugyan, melyek azonban az új törvény szerint a bányahatóság általi adományozás alá többé nem tartoznak, ezen törvény hatályosságának kezdetétől fogva, mind az azok fölállítására adandó engedelem, mind pedig az azok üzlete fölötti őrködés tekintetében, az ipariügyek s gyárak vezetésére általában kirendelt hatóságok alatt állanak. Az ilyes vállalatok iránt a hámorrendtartásokban, céhszabályokban és más törvényekben foglalt határozatok azonban, más intézkedéseknek az ipar és gyártörvények általi kibocsátásáig, egyelőre hatályban maradnak. Ezen birtokoknak a telek- vagy más nyilván-

¹¹² Lásd az általános bányatörvény XVI. fejezetét (270-286.§)

könyvekbei átírása miképp eszközlendő, külön rendeletek által határoztatik meg.

6. cikk. A jelen törvény által behozott mérték-illeték fizetése mikor kezdődjék, ellenben az évnegyed-pénzek vagy más ilyennemű mérték-pénzek fizetésére kötelezettség mikor szűnjék meg, más szabály által határoztatik meg. A haladék-pénzek s a bányakamarai nevezete alatt fönnálló adózások jövőre is teendő, mindaddig, míg azok helyébe egy új törvény által más határozatok nem léptetnek.

7. cikk. A bányahatóságok kirendelése iránti határozatok külön rendeletek által fognak közzététetni.

8. cikk. Jelen nyíltparancs végrehajtásával pénzügyministerünk bízatik meg.

Kelt császári fő- és székvárosunkban Bécsben, ezernyolcszáz ötven-negyedik május 23-kán, uralkodásunk hatodik évében.”

A Budapesti Hírlap minderről az 1854. június 25-én megjelent számában a következőképpen számolt be:

„Bécs, jún. 22. F. é. nov. 1-jével az austriai bányászatra új korszak nyílik. E napon lép hatályba az új általános austriai bányatörvény kevés kivétellel a birodalom egész területén, és csakhamar azután, mihelyt a szükséges előkészületek megtétettek, a többi koronaországokban is érvénybe lépend. Eddig az austriai birodalomban közel 30 különféle tartományi s helyi bányatörvény volt érvényes, melyek legidősbike a 13-dik századból eredt, nagyrészüik azonban 300 éves volt. Az elavult bányatörvények korszerű reformja végett számos kísérletek tétettek, de legnagyobb részt azon nehézségen szenvedtek hajótörést: oly különneű históriai és természetes viszonyokat, minők a birodalom egyes részeiben bányászatnál léteznek, általános szabályok alá hozni. Így az austriai bányatörvény-hozás, mely 3 század előtt teljes virágzásban állt és mintául tekintetett, csaknem egészen megállott és a törvényhozás többi ágainak haladásától messze elmaradt. Ő cs. k. Apostoli Felsége kormányának volt fenntartva, a kötelekeket, mik által Ő Felségének bölcsesége és erélye a birodalom létrészeit egy hatalmas egészé egyesíté, egy általános bányatörvény által még szorosabbra fűzni. Ezentúl az austriai bányabirtokos a birodalom minden határáig egy s ugyanazon bányatörvény szerint itélend s mint a nagy, egységes Austria tagja érezend. De ez nem az egyedüli előny, mi rá nézve az új bányatörvényből foly. Midőn a törvény üdvös versenynek tért nyit, a

vállalkozó bányászt a bányászat véletlenségei és merészletei ellen tehetségig oltalmába venni igyekszik. Bizonyos feltételek alatt kizáró turzásföldet (Schurf-feld)¹¹³ ad, s számára még akkor is, ha szomszéd vállalkozók régibb igényei által szoríthatva, a régibb törvények szerint üresen kelle elvonulnia, a bányaföld legkisebb mennyiségét is biztosítja. Folytonos tekintettel van a bányászati technika előhaladására, a telep- és köszénbányászatra, és nagyobb bányacomplexumok szerzését és alakítását engedi meg, mint a régibb törvények szerint szabad volt.

Az új törvény továbbá nem csak a keresetet, hanem a bányatulajdont is biztosítja. A korábbi bányatörvényszék szerint a bányatulajdont az üzlet elhanyagolása vagy bizonyos adók nem- fizetése esetében elenyészettnek lehet nyilvánítani s elvenni, miáltal az azon alapult hypothekai jogok is megszűntek. Ki határozta volna el magát ily körülmények közt a bányászatra tőkét fordítani? melyek elvesztése ellen sem a törvény, sem saját óvatossága nem védheték. A bányászat hitelét megsemmisítő e bajon az új bányatörvény segített, a korábbi szabaddá-nyilvánítás helyébe a kényszerű kisajátítást állítván és amellet a hypothekai jogok gondos megóvását elrendelvén. A bányászati vállalkozó viszonyai az állam, a földbirtokosok, más vállalkozók, bánya-részesztársai, tiszték és munkásokhoz, az új bányatörvényben oly világosság és határozottsággal állapíttatnak meg, mi a régi bányarendből legnagyobb részt hiányzott. Az új bányatörvény tartózkodik a bányatulajdonos fölötti minden gyámkodástól, és csak azon veszélyek és hátrányokat igyekszik megelőzni, mik egy szabálytalan s a jövőt figyelembe nem vevő bányauzlethől a közbiztonság- s jóllétre eredhetnek.

A régibb bányatörvények szerint az adókban oly különféleség uralkodott, mely a bányászatot egyik koronaországban jobban terhelé, mint a másokban. Az új bányatörvény e különbséget megszüntető, a bányaadókat egyszerűsítván és egyenlően osztva fel. Míg a régi bányatörvények a lak- és gazdasági épületekét s más bekerített birtokot a bányászat behatolása ellen nem védelmezték, az új bányatörvény annak üzletét az ily bekerített birtokon a birtokos beleegyezésétől teszi függővé, egyszersmind az elkerülhetlen kárért tőkéletes és gyors visszapótlást biztosít. A bányamunkás sorsáról is gondoskodik az új törvény, a társpezntárak ősi intézetének általánossá emelése, és a bányamunkásnak hozzátartozóival

¹¹³ értsd alatta az ásványi nyersanyagok kutatásának engedélyét meghatározott területen

együtt előre nem látott szerencsétlenség és munkaképtelenség eseteiben szükség és nyomor elleni védekezője által.

Noha az új bányatörvény a bányászat magas nép- és államgazdászati jelentőségét kellő tekintettel méltatja, de mégis annak minden egyoldalú előnyözésétől tartózkodik. A bányászat mindenütt, mint egyenjogú tag tekintetik az államélet népgazdászati láncolatában. Ezért az új bányatörvény lehetőségig az általános törvényhozáshoz csatlakozik. Csak hol a bányászat sajátosságai különös gondoskodást kívánnak, bocsáttatnak ki e sajátosságnak megfelelő külön határozmányok. Maga a bányászatnak tulajdon körén belül is a külön nemű viszonyok érvényesíttetnek, s így a bányatörvény ragaszkodik az általánoshoz, anélkül hogy a különöst jogától megfosztaná. Hogy végre a bányatörvény belátásteljes és elfogulatlan kezelése iránt kezesség nyeressék, annak végrehajtása külön hatóságokra bízatik, melyek nem csak a szükséges szakismerettel bírnak, hanem az állam bányáinak igazgatására rendelt hatóságoktól is függetlenek.

Az austriai bányászat életerejét az elavult törvények uralma alatt századokon át bebizonyítja. Bizton várhatni, hogy egy korszerű bányatörvényben általános és tartós felvirágzásra meritend ösztönt.”

A lap ezen túlmenően egy cikksorozatot is szentelt az általános bányatörvény legfontosabb szabályozási elveinek és előírásainak bemutatására¹¹⁴.

A bányatörvény 16 fejezetre tagoltan 286 §-ból állt, tartalomjegyzéke a kötet függelékében olvasható.¹¹⁵

A bányatörvény gyakorlati alkalmazásának megkönnyítése érdekében 1854. szeptember 25-én egy 135 §-ból álló végrehajtási utasítást¹¹⁶ is kiadtak. Emellett hamar megjelentek az általános bányatörvény előírás-rendszerét bemutató és egyben azokat értelmező-magyarázó munkák¹¹⁷ is.

¹¹⁴ A négy cikk a Budapesti Hírlap 1854. december 3-i, 6-i, 15-i és 17-i számaiban jelent meg.

¹¹⁵ A bányatörvény számos kiadásban jelent meg, az ezekre vonatkozó adatokat az Irodalomjegyzék BT 3. (1854) - BT 16. (1854) tételei tartalmazzák.

¹¹⁶ „Vollzug-Vorschrift zu d. allerhöchsten Patente v. 23. Mai 1854. erl. allgem. öst. Berggesetz”. Magyarországon azonban ez nem volt hatályos, bár ennek ellenére a szakmai gyakorlat során hézagpótló jelleggel alkalmazták egyes előírásait.

¹¹⁷ A két legkorábbi kötet ezek körében Scheuchenstuel (1855), illetve Gräzenstein (1855) volt, de idővel nem maradtak el a magyar nyelvű munkák sem, melyek közül

Az általános bányatörvénynek a magyar bányajogra vonatkozó legjelentősebb változtatása az volt, hogy „mindennemű kő- és barnaszenet” egységesen a bányaurjog körébe sorolt, ugyanakkor öt évig tartó moratóriumot biztosított a földtulajdonosoknak arra, hogy már megszerzett jogukat változatlanul maguknak tarthassák fenn.

„Nehogy azonban idegen bányavállalkozók a földbirtokosokból, az ezek birtokterületei alatt netalán létező kőszénre vonatkozólag a kiaknázási és termelési jogot nyomban elvonhassák: az 1854-ik évi november 1-én hatályba lépett osztrák általános bányatörvény 284 és 285-ik §§-ai a földbirtokosok, és azon vállalkozók javára, kik a fentebbi törvény hatálybalépte előtt kőszéntelepeket a felszín tulajdona nélkül szereztek, - az előbbiekre nézve 5, az utóbbiakra nézve 1 évi kedvezményi határidőt engedett - tartozván érdekeltek ezen határidő korlátaín belül, vagyis 1855, s illetőleg 1859. október végéig a kőszén aknázhatását föltételező bánya jogosítványokat megszerezni, s azok érvényét a jelzett bányatörvény VII-ik szakasza rendeletéhez képest szakadatlan bányajogi műveléssel fentartani.”

118

A határidő letelte előtt nem sokkal a Budapesti Hírlap 1859. szeptember 18-án „Kiváncos-e, hogy a föld- vagy kőolaj a bányatörvényhozás fönn-tartott tárgyává váljék” címmel közölt cikket.

„Ámbár felvilágosultabb korunk általános nézete, hogy a természet s iparosság minden ágánál teljes s korlátlan szabadság a fő rugó, lehetnek mégis esetek, hol épen az ellenkező, t. i. a szabad cselekvőségnek s önkénynek kellő megszorítása nagyobb fejlődést reményltet.

Ahol tökehiány, tudatlanság, félreismert önérték, pillanatnyi nyereség utáni kapkodás útját állják a józan természetnek, vagy ahol kíméletlen kiaknázás által közérdekek veszélyeztetvék, ott gyakran szükséges, hogy a zabolátlan termelés ... törvény útján tartassék féken. Így az erdészeti, így a bányaművelés közérdekek tekintetéből törvényes megszorításoknak lőnek alávetve, anélkül hogy ezáltal a termés kárt vallana, sőt épen e korlátok szülik az egyik vagy másik iparágnak kívánt emelését.

Míg a kőszén csak kivételesen, mint tüzelőszert jött alkalmazásba, annak növelése kevésbé látszott igényelni az örökös törvénynek különös oltalmát;

Wenzel (1866), Sipos (1872), Litschau (1886), Balkay-Szeőke (1901), és Alliquander-Bán-Tassonyi (1931) voltak a legismertebbek.

¹¹⁸ Az idézet Némethy Kálmán ügyvéd értekezéséből származik (Némethy (1869) 330p.)

mióta azonban a kőszén az ipar és kereskedelmi világban úgy, mint az egyes háztartásokban szerepvivő, mióta a légszesz a rendes szükségek közé sorakozott, azóta a törvényhozás nem maradhatott közömbös a kőszén termelése iránt, s e gyűanyagnak a bányaregálejog alá rendelése már minálunk is érezteti jóltevő hatását.

A földolaj vagy kőolaj (Naphta) azelőtt szintén csak kivételesen jött alkalmazásba, annak hasznát és iparos értékét csak újabban kezdék érdem szerint fölismerni, előbb egyedül kátránynak használtatott, az újabb haladások folytán azonban égényes olajok készítésére használtatik.

Mintán az égényes olaj (Kamfin) a szeszlánggal egyenlő belterjes világítási erővel bír, és kiállítása kevesebb költségbe kerül mint a légszesz, miután továbbá a földolajból készülő világítási szerekkel a növényolajok távol sem áll-hatják ki a versenyt, s így a földolaj okszerű növelésével az olajmagok ültetése mindinkább keskenyebb térre szoruland, és ezáltal több ezer hold egyéb hasznos, nevezetesen tápláló növények termesztésére leend használható: a földolajnak művelése méltán mindinkább magára vonja a köz-igazgatás figyelmét.

A sok helyt dúlagra vezető szabálytalan kiaknázása e hasznos földnemnek igen kétesse teszi annak jövőre való tartós s biztos növelését. A birtokosok önkényére bízva gazdag rétegekben használatlanul fetreng, és az ipartól a világításnak egyik becses közege vonatik el, ennélfogva a földérték és a nemzeti javak nemlegesen ugyan, de mégis érzékeny csorbulást szenvednek.

Magas kormányunk máris figyelembe vette e körülményt és a lebergi kereskedelmi és iparkamarát ez ügybeni véleményadásra főlshólító; a nevezett kamara pedig meggyőződén a Galicziában divatos szabálytalan művelésből a közjóra könnyen háramló hátrányok felől, a földolajnak a bányaregale fogalma alá vétele mellett nyilatkozott.

Galicziában t. i. az ott szaporán előforduló földolajból évenként átmérőleg mintegy 5-6000 mázsa Kamfin-féle olaj készítettik, és miután egy mázsának ára 8-23 a. é. forint közt ingadoz, ez iparágban 50-120,000 forintnyi érték fekszik. A növelési mód ott jobbára a műtan s okszerű bányászat szabályaitól eltérőleg igen primitív módon foly, mely nemcsak a jövőre semmi tartósságot nem ígér, hanem a térségeket minden egyéb használatra örökké alkalmatlanokká teszi, sőt a munkásokat kész veszéllyel is fenyegeti.

Ehhez járul, hogy okszerű növelés és szakavatott gyártás hiánya e termelék árát oly magasra rugtatja, hogy a Morvaországból bevitetni szokott,

hasonló olajok tetemesb szállítási költség mellett igen jól kiállhatják a versenyt a benn készítettékkel.

Hasonló körülmények forognak fönns hazánkban is, jelesen Szepes, Bihar, Sáros, Heves és más megyékben, itt is hatalmas rétegekben dúsan lerakott földolaj ásvány vagy épen nem jó művelés alá sem, vagy a műtani szabályok teljes mellőztével olyformán ásatik, mint ez eddigelé a birtok járulékát képzett kőszénnel történt. Bányászati okszerű s tartós jövedelemmel kecsegtető kiaknázás csak kivételesen fordul elő.

Mintán pedig hazánk városai nagyobbbrészt még legkevésbé sem képesek a nagy beruházásokat igénylő légszeszvilágítás jótéteményére szert tehetni, az eddigi olajlápák pedig a magyar városoknak napról napra emelkedő csinosbodása és polgárosultságban haladása mellett más tápszer után vágyódnak: nagyon is óhajtandó, hogy az égényes olajok készítése nálunk most inkább, mint eddig lábra kapjon.

Erre pedig nézetünk szerint legbiztosabb út minálunk is az lenne, ha a földolaj a bányaregale oltalmazó szárnyai alá vétetnék. Ha a földesurak e kincsnek kiaknázásánál úgy, mint a kőszénnél bizonyos bányászati műszabályokhoz lesznek kötve, ha mindenkinek szabadságában álland becses földnemre kutatni, és így a földbirtokos kényszerülve leend, hacsak nem akarja e bő jövedelmi forrást mások kezére áteresztetni, annak szabályszerű ásására kellő figyelmet fordítani, bőven fognak a föld gyomrából oly új kincsek előteremtetni, melyek egyrészt a földjövedelmet szaporítani s így a föld értékét is emelni fogják, másrészt pedig a közjavak öregbítése mellett városainkat olcsó és mégis becsesebb kivilágítás birtokába fogják juttathatni. Miért közérdekeknél fogva mi is azon, a szabad rendelkezési jog meg szorításával járó ugyan, de számos előnyökkel kecsegtető törvényi intézkedés mellett szavaznánk, mely a föld- vagy kőolajt a bányatörvényhozás fönntarott tárgyai közé sorozná.”

Két év sem telt el azonban a moratórium leteltét követően, amikor az 1861. évi Országbírói Értekezetlet - amelynek feladatát képezte, hogy az önkényuralom idején kibocsátott jogszabályokat összhangba hozza a korábbi törvényekkel és szokásjoggal - által megalkotott Ideiglenes Törvénykezési Szabályok VII. Rész IV. fejezetének 15. §-a úgy rendelkezett, hogy „a hatályban ideiglenesen meghagyott általános osztrák bányatörvény anyagi része, a bányajognak törvény általi végleges megállapításáig az annakelőtte is fennállott, a közönséges törvénytől eltérő ... intézkedésekkel kiegészítettik”. A kiegészítések elsősorban az általános bányá-

törvénynek a meglévő bányászati jogosultságokra és egyes szerződésekre, a köszén bányajogi besorolására, valamint a bányabíróági eljárásokra vonatkozó előírásait érintették.

A Kúria 1861. július 23-án úgy határozott, hogy az Ideiglenes Törvénykezelési Szabályok *„addig, amíg az alkotmányos törvényhozás másként nem rendelkezik, azonnal mindennemű törvényes eljárásaiban állandó zsinórmértékül követendő”*. Az uralkodó e döntést 1861. november 5-i leiratában megerősítette, ezzel az Ideiglenes Törvénykezelési Szabályok magyar jogforrássá váltak.

Az Országbírói Értekezlet ismét visszatért az 1788-ban megfogalmazott jogelvekhez és az általános bányatörvény szabályozásától eltérve, a köszénbányászatra vonatkozó jogosítványok alapfeltételéül ismét a földbirtokos és a bányavállalkozó közötti szerződés létrehozását szabta és a földtulajdonos beleegyezése nélkül köszénbányászatra vonatkozó jogosítványok adását nem tette lehetővé. Ez a szabályozás azonban csak a pesti királyi ítélőtábla illetékességi területén érvényesült és nem terjedt ki Erdély, a katonai határőrvidék, valamint Horvát- és Szlavonország területére, ahol a köszén továbbra is a szabad ásványok körébe tartozott.¹¹⁹ Ezekben az országokban továbbra is hatályban maradt az OPTK, Bosznia-Hercegovinában pedig a hazai jog mellett szubszidiárius jogként alkalmazták az osztrák törvénykönyvet. Mivel így a magyar koronaországok a magánjog területén elszakadtak egymástól, meglehetősen kusza joggyakorlat alakult ki.

Az általános bányatörvénnyel szemben felhozott legfontosabb kifogásokat egyébként az Országgyűlés 1861-ben tartott ülésein elhangzott néhány képviselői felszólalás világítja meg legjobban:

„...1854-ben octroyroznak egy bányatörvényt, mely nem localis érdekekre, de egy nagy osztrák államegység érdekére és legfőllebb a köszénbányamívelés, s abban kimondott, de ez ország által soha el nem ismert Hoheitsrecht teoriájára alapítva, a nemzet e nagy kincsének

¹¹⁹ Az ITSZ nem került bevezetésre a határőrvidéken, Horvát-Szlavónországban, Fiumében és Erdélyben, mivel e területek képviselői nem vettek részt az ITSZ alkalmazását elrendelő országgyűlésen 1861-ben.

kiaknázására czélszerű lehet talán, de a nemes érezek bányászatát tönkre teszi...”¹²⁰

„... midőn arról van szó, hogy vájjon megmaradjon- e ezen bányatörvénykönyv¹²¹, mely most létezik, vagy ez, legnagyobb részben az 1847-ikig érvényben volt törvénnyel helyettesíttessék? - akkor kénytelen vagyok oda szavazni, hogy a most létező igenis az 1843-47-kivel helyettesíttessék; mert ez még is jobban biztosítja a bányászatban millióknak vagyonát, mintsem azon bányatörvénykönyv, mely 1848 után az abszolút hatalom által életbe léptetettetett, s melynek fővanása az, hogy a kisebb üzletek megszüntetésére dolgozván, mindent magához vonjon, hogy csak nagyobb üzletek létezhesenek és hogy a capitálisatio más kezekbe menjen át ...ha a mostani törvény tovább is fennáll, lassanként meg fog dőlni a bányászat ügye...””¹²²

„... A bányatörvény magát a kösznet is a bányajog alá helyezteti. Magyarországon ez előtt a köszén a föld tartozékát képezte; az újabb törvények szerint pedig a köszén szintén bányaregálává tétetvén mindenkinek szabad használatára engedtetett, és így megfosztatott Magyarország birtokossága azon jogtól és tulajdontól, amellyel bírt...””¹²³

„...kívánatos ugyan, - tehát lehetséges is, - hogy a magyar törvények visszaállíttassanak; azonban, ha ezen javaslatot el nem fogadjuk, azon esetben a bécsi minisztérium ki nem bocsátja kezei közül a bányáügyek kezelését...””¹²⁴

A végeredmény egyértelmű volt, mint ahogy Némethy Kálmán már idézett írásában olvashatjuk:

„Az 1861-ik évi ideiglenes törvénykezési szabályok a kösznet Magyarország területén a fenntartott ásványok sorából ismét kizárva, azt, mint a földbirtok tartozékát, a már netalán előbből bányajogilag kösznet

¹²⁰ Jekelfalussy Emil felszólalása az Országgyűlés Képviselőházának 1861. május 25-i ülésén (Képviselőházi Napló 1861. I. kötet 262 p.)

¹²¹ t.i. az 1854. évi általános bányatörvény

¹²² Beniczky Lajos felszólalása az Országgyűlés Képviselőházának 1861. június 20-i ülésén (Képviselőházi Napló 1861. II. kötet 161 p.)

¹²³ Balássy Antal felszólalása az Országgyűlés Képviselőházának 1861. június 20-i ülésén (Képviselőházi Napló 1861. II. kötet 176 p.)

¹²⁴ Szilágyi Virgil felszólalása az Országgyűlés Képviselőházának 1861. június 21-i ülésén (Képviselőházi Napló 1861. II. kötet 184 p.)

kiaknázó iparos jogának épségben tartása mellett, az illető birtokos tulajdonának nyilvánította, az iparost vagy földbirtokossali magán egyezkedésre, vagy a szokásos bányavámnak, a földbirtokos részére, bér gyanánt leendő kiszolgáltatására utasítván.

Az ideiglenes törvénykezési szabályok VII. rész I. fejezet 1-ső §-ának c) pontja, az 1854. november 1-ső napján hatályba lépett osztr. ált. bányatörvény 284. és 285-ik §§-aiban érdekelt, 8 az 1859. október végéig a földbirtokosok javára mások kizártával kiszabott kőszénbánya nyithatási és fölkérhetési időt élesztette föl, és pedig akként: hogy a törvényhozás máskénti intézkedéséig a földbirtokos beleegyezése nélkül kőszénkutatási engedély, annál kevésbbé bányaadomány senkinek ne adassék.

Vége a hivatkozott törvénykezési szabályok VII. rész, I-ső fejezet 1-ső §-ának d) pontjában az is ki lőn mondva: miszerint a tagositott, vagy törvény szerint már nem tagosítható határookban a volt úrbéres szintén birtokosnak, tehát olyannak tekintendő, ki a kőszén tulajdonával birtokterülete erejéig szabadon rendelkezhet, és hogy a még nem tagositott határookban bármely földön fölfedezendő kőszéntelep a volt földesúri birtok tartozéka.”

A kusza jogi helyzet mielőbbi rendezése érdekében hamar megfogalmazódott egy önálló magyar bányatörvény megalkotásának mielőbbi szükségessége. A bányatörvény-alkotás ügyét 6 év elteltével az 1867. évi kiegyezés törvénybe iktatását követően megalakult Földművelési, Ipar- és Kereskedelmi Minisztérium azonnal napirendre is vette.

VIII. Az 1870/72. évi bányatörvény-javaslat (1867-1882)

A földművelési, ipar és kereskedelemügyi minisztérium 1867 júliusában felhívással élt a bányaiiparosok felé, miszerint a hatályban álló bányatörvény iránti észrevételeiket és javasolataikat terjesszék elő, majd e kérdéskör megtárgyalása érdekében 1867. november 13-án Besztercebányán értekezletet tartottak.¹²⁵

Stoll Károly országgyűlési képviselő 1867. december 18-án interpellációban sürgette a Kormányt, hogy *„mielőbb, még a jelen országgyűlés folyama alatt, tétessék a ház asztalára törvényjavaslat, s a bányaiiparosok még a jelen országgyűlés folyama alatt a kor igényeinek megfelelő bányatörvénnyel és az idevágó erdészeti viszonyok szabályozásával megörvendeztessenek”*.¹²⁶

A földművelési, ipar és kereskedelemügyi miniszter 1869-ben a *„magyar bányajog megállapítására és a magyar bányatörvény tervezetének kidolgozására”* egy bizottságot hívott össze, melynek tagjai *„Gräzenstein Gusztáv államtitkár, Reitz Frigyes miniszt. tanácsos, Zsigmondy egyetemi tanár és Kuncz osztálytanácsos”* voltak. A bizottság 1869. április 5-én kezdte meg működését és ezekre Szentkirályi Zsigmondot is meghívta, aki négy bizottsági ülésen vett részt és több indítvány megfogalmazásában is közreműködött.¹²⁷

A Hon c. politikai és közgazdasági napilap 1869. október 8-án megjelent számában találjuk a következő hírt, egyben az eltelt időszakban történtek összefoglalását:

¹²⁵ Kivonat az általános osztrák bányatörvénynek módosítása tárgyában 1867. november 13-án Besztercebányán tartott értekezletnek jegyzőkönyvéből (Bányászati és Kohászati Lapok, 1868. 6. sz. 43-47 p.)

¹²⁶ Képviselőházi Napló 1867. VI. k. 205 p. Megjegyzendő, hogy a m. kir. Igazságügy Minisztérium már 1867. december 10-én megkezdte a jogalkotási folyamatot azzal, hogy ideiglenes rendelkezéseket adott ki a bányabíráskodásról és a bányajog alkalmazásáról (Bányászati és Kohászati Lapok, 1868. 1. sz. 7 p.).

¹²⁷ Jakab (1878) 22-23 p.

„A legközelebb lejárt két év folyama alatt az ország összes bányavidékein egybehívott bányászok kihallgattatván a jelenleg fennálló hányatörvénynek tapasztalt hiányai, valamint a bányászközönségnek óhajtásai iránt az e felett tartott értekezletek jegyzőkönyvei beható tanulmányozás tárgyai voltak a földmivelés, ipar s kereskedelemügyi magyar minisztériumnál, minek folytán a jegyzőkönyvekben kifejtett mindazon kívánalmak, melyek elintézése a közigazgatósági teendők közé tartozik, azonnal érdemleges tárgyalás alá vétettek, amennyiben pedig ezeknek elintézése más minisztériumok illetékességéhez tartozott, az illetékes minisztériumok az elintézésre fel is hívtak...

A bányász közönségnek a bányatörvény szabályaira vonatkozó észrevételei és kívánalmai egy kimerítő elvi munkálatba foglaltattak össze... E szövegezés az említett bizottmánynak f. é. ápr. és május havaiban tartott tanácskozmányai alapján már is elkészült és mihelyt a szakértő bizottmány által végkép átvizsgálva lesz, közhírré tétetni, azután egy nagyobb bizottmányban, melyre a bányaiparosok választott megbízottjai is teljes számban meg fognak hívatni, tárgyaltatni, - és az új bányatörvénykönyvnek végképen megállapított javaslata a földm. ipar s keresk. miniszter elé terjesztetni fog.”

Az említett intézkedések kézzelfogható eredményeképpen a következő évben nyomtatásban megjelent a *„Bizottsági bányatörvényjavaslat és annak indokolása”* c. kiadvány.¹²⁸

Az Országgyűlés Képviselő házának 1870. október 24-én tartott ülésén Horvát Boldizsár igazságügyminiszter tájékoztatta a képviselőket *„az egyes miniszterek részéről részint beadott, részint pedig a közel jövőben benyújtandó törvényjavaslatok”*-ról. A felsorolásban szerepelt a kereskedelmi minisztérium részéről benyújtott új bányatörvény-javaslat is.¹²⁹

Az ígéret betartása azonban elmaradt, amint erre az Országgyűlés Képviselőházának 1871. január 30-i ülésén Tisza Kálmán emlékeztette is a képviselőket: *„... a bányatörvénynek beterjesztése az 1870-iki év folyamára, a múlt költségvetési tárgyalás alkalmával, a miniszter úr által határozottan megígértetett; ez most ismét a jövő évre tétetett kilátásba:*

¹²⁸ A fennálló jogi helyzetről jó összefoglalást ad Némethy Kálmán: A hazai közséntelegek körüli tulajdonjogi viszonyainkról (Jogtudományi Közlöny, 1869. 47. sz. 329 p.), illetve Sípos Árpád: Bányajog-állapotunk (Jogtudományi Közlöny, 1871. 48. sz. 369-371 p.) c. írása.

¹²⁹ Képviselőházi Napló 1869. XI. k. 23 p.

anélkül, hogy előadatnának azon fontos okok, melyek lehetetlenné tették a miniszter úr ígéretének beváltását.” A Képviselőház másnapi ülésén Wahrmann Mór a pénzügyminisztérium előadójaként minderre a következőképpen reagált: „Mi végre a bányatörvényt illeti: a jelentésben meg van érintve, hogy az már készülő félben van, és megbírálás végett már át is adatott, a szakférfiaknak.”¹³⁰

Az ügy fontosságát Vécsey Tamás az Országgyűlés Képviselőházának 1871. február 1-i ülésén a miniszterhez intézett kérdés útján igyekezett nyomatékosítani: *„A hazai iparvilág bízik ugyan a ház bölcsességében; továbbá némi reményt merített a közgazdasági miniszter úr legújabb előterjesztéséből; mindamellett aggodalmak nincsenek végkép eloszlatva az iránt: vajon az úrbéri törvényjavaslat, mely már keresztül ment az osztályok tárgyalásain, és eszerint ha ma-holnap a ház elé kerül, nem fog-e praejudikálni a bányatörvény hozásnak? Egyszersmind sajnálattal győződött meg a közönség afelől, hová vezet az, ha a t. minisztérium kebelében a codificatio körül terv nélkül és rendszertelenül járnak el; mert íme ezen tárgy, t. i. a kőszén iránt milyen két ellentétes nézet nyilvánult¹³¹.*

Ezekkel szemközt bátor vagyok azon kérdést intézni a közgazdasági miniszter úrhoz: hajlandó-e oda törekedni: miszerint az úrbéri törvényjavaslat záradéka ne praejudikáljon a bányatörvényhozásnak? nem siet-e megnyugtanni a közönséget az iránt, hogy mihamarább szabadelvű, és különösen a széniparra is élénkítőleg ható bányatörvénnyel ajándékozza meg a ház közreműködésével az országot?”

A kérdésre Fest Imre államtitkár az alábbi választ adta:

„Vécsey Tamás képviselő úr két kérdést hozott elő. Először azt, hogy a közgazdasági minisztérium állítólag nem tett eleget azon kívánsomnak, hogy a bányatörvényt előterjessze. E tekintetben fölvilágosításul bátor vagyok fölhozni, hogy a minisztérium úgy akart eljárni, a mint a ház határozata és többszörös kívánsimai értelmében czélszerűnek vélte: t. i. előbb meg akarta hallgatni az összes érdekelt közönség véleményét azon

¹³⁰ Képviselőházi Napló 1869. XI. k. 270 és 303 p.

¹³¹ Jogi szempontból a polémia feloldását leginkább az akadályozta, hogy az 1848 előtti törvényekből a kőszén bányaurjog alá tartozását nem lehetett levezetni, ugyanakkor a földtulajdon szabályozó törvényekből az sem volt levezethető, hogy a kőszéntelepek a földtulajdon tartozékát képeznék.

tapasztalt hiányok iránt, melyek a jelenleg fönálló bányatörvény-könyvnek 13 évi használatából fölmerültek. Ezen munka több időt igényel, kihallgattatott a bányakapitányságok útján valamennyi bányatulajdonos, és bekerült egy bőséges anyag, mely osztályoztatott és az új törvényjavaslat iránti tárgyalásoknál zsinórmértékül szolgált...

Ami a legislatív anyagot illeti, annak földolgozása egy kisebb szakbizottságra ruháztatott. Ez befejezte munkáját és van szerencsém bejelenteni, hogy ez már nyomtatásban is megjelent, és már egy hónappal ezelőtt ismét szétküldetett a bánya-kerületekbe avégett, hogy a bánya-iparosok által kijelölt bizalmi férfiak összehívása mellett újra és véglegesen revideáltassék a már kidolgozott bányatörvényjavaslat. Azt hiszem e tekintetben a közgazdasági miniszter úr elismerést érdemel: mert elejét vette azon lehető kifogásnak, miszerint ilynemű szaktárgyban enquette bizottságot kell összehívni. A törvényjavaslat kész, és egykét hó múlva már a háznak is be lesz terjesztve.

Ami a képviselő úr előadásának második részét illeti, t. i. azon aggodalmait, hogy nem lesz-e prejudikálva a fontos köszén-kérdésének az úrbéri törvényjavaslatban foglalt intézkedések által, erre nézve van szerencsém kijelenteni, hogy az úrbéri törvényjavaslat nem terjeszkedik ki a köszénkérdés érdemére, ez a bányatörvénynek van fönntartva; pedig itt, mint a t. képviselő úr elismerte, e kérdés szabadelvű értelemben van megoldva. Az úrbéri törvényjavaslat a status quot veszi kiindulási pontul, és csak azt akarja, hogy a földtulajdonosok neve alatt ne csak a földesurak, hanem a volt úrbéresesek is érteszenek. Ez a köszén kérdésének nem praejudicál, és csak azon állapotot szabályozza, tekintettel az úrbéresesekre, melyet az országbírói értekezlet teremtett, és mely akkor fog megszűnni: midőn a köszén kérdése érdemlegesen megoldatik a bányatörvényjavaslat tárgyalása alkalmával.”¹³²

A Bányászati és Kohászati Lapok 1871. február 15-i számában meg is jelent egy rövid híradás, miszerint „az új magyar bányatörvény-javaslat, melynek szerkesztésével egy, a földművelés, ipar és kereskedelmi minisz-

¹³² Képviselőházi Napló 1869. XII. k. 217-218 p.

*tériumban működött vegyes szakbizottság meg volt bízva, elkészült és kellőleg indokolva, úgy magyar, mint német nyelven megjelent*¹³³.

Az államtitkár által említett „enquette bizottság” igénybevételét mindenesetre így sem kerülhették el, amint az A Hon c. lap 1871. május 2-án megjelent számában olvasható:

„Az új bányatörvényjavaslat szakértő átvizsgálása végett egybehívott enquet megkezdé tanácskozásait. A bizottság tagjai a következők: A budai bányakerületből Zsigmondy Vilmos és Balásy Antal. A besztercze-bányai kerületből Balás Adolf és Viesner Adolf. A nagybányai kerületből Bercsey Lajos és Lanszky István. Az oraviczi kerületből Fülöp Sándor és Mersics Mihály. A szepes-iglói kerületből Juhosa Gyula és Probsner Arthur. Az erdélyországi kerületből Árkossy Károly, Hofman Rafael és dr. Weiss József. A horváth-szlavon kerületből Farkas-Vukotinovics Lajos és Sorok Ferencz. Ezenkívül jelen voltak a pénzügyi miniszter küldöttje Széles Dénes, úgyszintén behivatott: Bruimann Vilmos budai bányakapitány, Neubauer Ferencz szepes-iglói kapitány, Veisz Tádé zalathnai kapitány, Volny József az országos iparegyesület küldötte; Bernolák Károly, Kovács Lajos, Balás Zsigmond és Müller Károly szakértő tagok.

Az enquetet Fest Imre államtitkár nyitá meg. Beszédének kivonata a következő.

A bizottság feladata hazai bányatörvényt alkotni, a bányászat összes viszonyait olyképen szabályozni, amint azt korunk nemzetgazdasági iránya és anyagi fejlődése kívánja. Több mint három éve annak, hogy a kormány az első lépéseket megindította s a hazai bányamívelőket a mostani törvény hiányai s a bányászat érdekei és kívánalmai iránt kihallgatta. Gazdag és becses anyag gyűlt be e részben a bányakerületekből, mely egy kisebb szakértő bizottság által feldolgoztatván, utoljára kifejezést talált az előttünk fekvő bányatörvény-javaslatban...

Adja az ég, hogy mielőbb a tudomány és élet színvonalán álló magyar bányatörvénynek örvendhessünk!

Ezek után Reitz Frigyes ministeri tanácsos és Kunz Péter osztálytanácsos, mint előadók, Bruimann budai és Weiss zalathnai bányakapitányok mint jegyzők bemutatattván, az értekezlet megnyitottnak jelentetett ki, naponkint

¹³³ Bányászati és Kohászati Lapok, 1871. 4. sz. 25 p. A magyar bányatörvény-alkotásról egyébként a német Zeitschrift für Bergrecht (Die neueste Bergrechtsreform in Ungarn, 1871. 203 p.) és az osztrák Oesterreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen (Berggesetz-Entwurf in Ungarn, 19., 20., 25. sz. 33, 89, 193 p.) c. szaklapok is beszámoltak.

3 órakor délután fogja tartani üléseit, annak tagjai már a horvátországi küldöttekre való tekintetből is tetszés szerint fogván választhatni az előadási nyelvet.”

A Szakbizottság összesen 11 ülést tartott. E tanácskozásokról A Hon, illetve a Budapesti Közlöny c. lapok részletesen beszámoltak. Az utolsó ülésre 1871. május 13-án került sor, az erről szóló tudósítást A Hon másnap megjelent cikke *„a bányatörvényjavaslat tárgyalása befejeztetett”* mondattal zárta.

Közben - amint erről a Magyar Újság 1871. május 5-i száma beszámolt - *„az orsz. magyar iparegyesület nemzetgazdasági szakosztálya május 1-én Horn Ede úr elnöklete alatt ülést tartott, melynek tárgyát a bányatörvényjavaslat I. fejezetében foglalt elveknek tárgyalása képezte. A törvény kiindulási pontjára nézve két egymással merev ellentétben álló nézet nyert kifejezést. Míg ugyanis némelyek Volny úr javaslata¹³⁴ értelmében azon elvet kívánták határozottan kimondatni, hogy az ásványok a földbirtok tartozékát képezzék, és ezen szabály alól a törvény egyéb értelmű intézkedése kivételt tegyen, addig mások azon nézetben voltak, hogy a föld bensejében levő hasznos ásványok elvileg az ország köztulajdonának nyilváníttassanak s kiaknázásuk szabaddá tétessék.*

E két vélemény között több órai érdekes és élénk érvelés fejlődött ki, melynek folyamában a többség az utóbbi nézet mellett nyilatkozott. Ennek folytán Volny J. úr, ki az egyesület részéről a minisztérium által összehívott nagyobb bizottmányban való részvételre felkérve volt, kinyilatkoztatta, hogy az egyesületet, melynek többségétől egy igen lényeges pontra nézve eltér, nem képviselheti. A szakosztály tekintettel arra, hogy a javaslatban tett nagyszámú módosítványokat, nevezetesen a bányahatóságok szervezésére és ezek jogkörének megszabására, továbbá a bányatársulatok hatáskörére vonatkozó és a szakosztály által elfogadott javaslatokat Volny úr legjobban képviselheti. őt lemondása visszavételére felkérte. Volny úr eme felkérésnek nem engedhetvén, a képviselésre Stoll Károly és Nendtvich Károly urak jelöltettek ki illetőleg kérettek fel.”

A következő hírt ismét A Hon c. lap közölte 1871. július 25-én megjelent számában:

¹³⁴ Volny József álláspontja és javaslata „A bizottsági bányatörvényjavaslat bírálata” címmel az Országos Iparegyesület közlönyében, az Anyagi Érdekeink c. lap 1871. évi XI. füzetében (május 16.), XII. füzetében (június 16.) és XIII. füzetében (július 16.) jelent meg.

„A bányászati enquete többségének véleménye alapján kiigazított bányatörvényjavaslat jelenben az igazságügyministernek küldetett meg saját szempontjából való véleményének nyilvánítása végett, melynek beérkezése után a kereskedelmi minister ezen törvényjavaslat végleges megállapítása iránt haladéktalanul intézkedni fog...”

Ezt követően a hírforrások mintegy másfél évre elhallgattak és csak Széll Kálmán pénzügyminisztériumi előadónak az időközben megalakult új Országgyűlés Képviselőházának 1873. február 22-i ülésén, a költségvetés vitája során közölt kijelentéséből értesülhetünk újabb fejleményről:

„A már ismételve sürgetett bányatörvény még mindeddig a ház elé nem terjesztetett, de a minister nyilatkozata szerint már kész, és annak mielőbbi tárgyalása biztosan várható.”¹³⁵

Újabb pár hónap elteltével Szilágyi József miniszterelnök számolt be a kormányzat terveiről az Országgyűlés Képviselőházának 1873. július 2-i ülésén:

„Az utolsó ülés egyikében, nem ugyan interpellatio alakjában, de kérdést intézett hozzám Várady Gábor t. képviselő úr: mondanám el a kormány nevében, hogy mivel szándékozik a kormány a jelen ülésszak őszi idényében a t. házat foglalkoztatni. Kötelességemnek tartom ezen kérdésre felelni, ... Midőn a t. ház ősszel ismét össze fog jőni, reményem, hogy a kormány képes lesz még a következő törvényjavaslatokat ... névszerint ... az erdő-törvényt, bányatörvényt, ... a t. ház elé terjeszteni.”¹³⁶

Az ezt követő időszak eseményeit A Hon c. lap 1873. október 2-án megjelent száma részletesen ismertette:

„A magyar bányatörvényjavaslatnak 1871-ben bizottságilag megállapított szerkezete véleménymondás végett a m. k. bel-, igazság- és pénzügyi minisztériumoknak, a bányászakadémiának, a bányakerületeknek, ipar és kereskedelmi kamaráknak, az orsz. iparegyesületnek megküldetvén, a beérkezett észrevételeket az ipar és kereskedelmi miniszter a törvényjavaslattal tárgyalás alá vette, September 29-ére pedig Zsigmondy Vilmos bányamérnököt és Stoll Károly képviselőt hívta meg az ipar- és kereskedelmi minisztérium bányaosztályába. A miniszter megnyitó beszéde után a meghívottak részéről kiváló figyelembe ajánlottak a bányaerdők, a beváltó kohók és az altárnák kérdésére vonatkozó viszonyok, melyek

¹³⁵ Képviselőházi Napló 1872. V. k. 22 p.

¹³⁶ Képviselőházi Napló 1872. VII. k. 418 p.

rendezésétől sok tekintetben a fémhányák léte függ. Hosszas vita után, mint a P. N. értesül, abban történt megállapodás, hogy a törvényjavaslatnak szakaszonkénti megvitatása után a megemlített nagysfontosságú kérdések vétessenek részletes tárgyalás alá, és ha azok a bányatörvénybe a változott országos viszonyok miatt - úgy mint 1873-74-ben - beilleszthetőknek nem találhatnának, annyival inkább történetjük előterjesztés a miniszteri tanácsához, onnan a képviselőházhoz, minthogy a bányakerdők kérdése úgy is a képviselőház napirendjén van, mellyel szemben a kormánynak állást kellend foglalni. Figyelem fordítottat egy, a bányatörvényjavaslatra vonatkozó röpiratra, mely ily címen jelent meg: „Kritika a magy. bányatörvényjavaslat felett”¹³⁷. Megbeszéltek annak fontosabb részei és a ker. miniszter megjegyezve azt, miszerint bárholnan jövő névtelen figyelmeztetést is bírálat alá venni kész, utasította a tollvivő osztálytanácsost, hogy azon kritikából kivonatot készítsen és pontonként adja elő. A törvényjavaslat megvitatására kerülván a sor, csak a 30. §-ig haladtak elő, miután főleg az I-ső fejezetnek „az általános határozatok” címében foglalt elvi kérdések komoly figyelmet igényelnek...”

A törvényjavaslat újabb szakértői megvitatását követően a miniszter a tervezetet a kormány elé terjesztette, a Minisztertanács pedig 1874. január 3-án a törvényjavaslat törvényhozás elé terjesztéséről határozott. Ennek megfelelően Gróf Zichy József földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter a „*Bánya-törvényjavaslat*”-ot és a hozzá fűzött indokolást 1872. évi 590. irományszám alatt Országgyűlés Képviselőházának 1874. január 26-án tartott ülésén be is nyújtotta.¹³⁸ Az 1867 nyarán megkezdett munka, tehát hat és fél év alatt meghozta gyümölcsét. Az 54 nyomtatott oldalnyi terjedelmes törvényjavaslat 18 fejezetből és az egyes fejezetekhez tartozóan összesen 306 §-ból állt.

A törvényjavaslat tartalomjegyzéke a függelékben megtalálható.

A javaslat 1.§-a arra az álláspontra helyezkedett, hogy „*minden fajú kőszén, grafit, földgyanta, kőolaj és olajos palák*” a földbirtok tartozékát nem képező un. szabad ásványok közé tartoznak, ezzel az Ideiglenes

¹³⁷ Katona Mór „*Kritika a magyar bányatörvény javaslat felett, tekintettel a magyar bányajogalapra, melyre a bányatörvény fektetendő*” c. értekezéséről van szó, amely ekkoriban jelent meg nyomtatásban.

¹³⁸ Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (1874.01.03., Magyar Országos Levéltár), illetve Képviselőházi Napló 1872. IX. k. 68 p. és Képviselőházi Irományok, 1872. XII. k. 71-136 p.

Törvénykezési Szabályok által 1861-ben deklarált jogelvet félresöpörve, ismét az 1854. évi általános bányatörvény szabályozásához tért vissza.

Az Országgyűlés 1874. április 27-én tartott ülésén Bartal György kereskedelmi miniszter határozati javaslatot nyújtott be: „*A bányatörvényjavaslat megvizsgálására és a fölötti jelentés tételére 15 tagból álló szakbizottság küldetik ki*”. Erről a Politikai Ujdonságok c. lap 1874. április 29-én megjelent száma is beszámolt. Az Országgyűlés a javaslatot elfogadta és május 2-i ülésén a szakbizottság tagjait is megválasztotta.¹³⁹

A Hon c. lap 1874. június 6-i számában azonban vitriolba mártott tollal írott cikk jelent meg:

„...Midőn a kereskedelmi miniszter úr arra határozta volt el magát, hogy nem egymaga fogja a bányatörvényjavaslatot tanulmányozni, hanem magának felolvastatja és megmagyaráztatja, igen helyesen cselekedett; hogy e végre mindenekelőtt azokat hívta meg kihallgatásra, kik a törvényjavaslatnak szellemi szülői, kik tehát ugyanazon egy állásponton állva, csakis azon egy oldalról mutathatták be neki, és világíthatták meg, mely egyoldalú állásuknak megfelel. Hogy ezek az osztrák bányatörvényt olvasták fel neki, igazolja a beterjesztett javaslat, mely szakított mása az említett osztrák bányatörvénynek.

E részről tehát tisztába lehetett volna magával a miniszter arra nézve, mit akarnak azok, kik a receptiot és a confiscatit tűzvéni ki zászlójukra, ezt ajánlják Magyarország panaccjaként elfogadandónak. De nem lehetett tisztába azokra nézve, mit akarhatnak azok, kik a bányatörvényjavaslatot el nem fogadhatják, a receptiot elvetendőnek, a confiscatit kárhoztatandónak tartják, mert ezeknek még az enquetben sem engedtetett volt meg, hogy nézeteiket és érveléseiket kifejthessék, annyival sajnálandóbb volt, hogy a miniszter úr sem részesítette kihallgatásban, hanem megelégedett azzal, ami neki egyoldalúig megvilágítva oda állíttatott...”

Néhány nappal később, 1874. június 10- számában A Hon újabb cikket közölt:

„...Megnyugtatólag hatott ... az aggódókra az országgyűlésnek azon határozata, mely szerint a javaslatot, nem mint indítványozva volt, az osztályokhoz, hanem egy kiküldött szakügyi bizottsághoz utasította. De ezen szakügyi bizottságnak megalakításában tekintettel kellett volna lenni arra, hogy abban minden eleme és factora a társadalomnak, mely a bányatörvényjavaslat által közvetlen vagy közvetve, előnyére vagy hátrányára,

¹³⁹ Képviselőházi Napló, 1872. X. k. 66-68 és 120 p.

érintve és érdekelve van, képviselve legyen, annyival is inkább, minthogy ezen factorok eddig tekinteten kívül hagyatván ignoráltattak. Mellőzve voltak például az enquet bizottságban való részvéttől az érdekelt földbirtokosok, kőszéntermelők, kőszénfogyasztók, más iparosok és érdekeltek, kik tehát az önző és csakis tulajdon egyéni hasznukat hajhászó bányászok ellenében sem érdekeiket nem képviselhették, sem jogaikat nem védhették, amiért is méltán megkövetelhetik a kiküldött országos szakügyi bizottságtól, hogy existenciájukat számbavétel nélkül ne hagyja, annyival is inkább; minthogy a látszólag ártalmatlannak tetsző bányatörvény-javaslatlaltal érdekek érintetnek és sértetnek, melyek mélyen behatnak a jogi és társadalmi viszonyokba oly annyira, hogy sokaknak, sok tekintetben létük sorsa forog kérdésben...

A kiküldött országos bizottságnak tehát tulajdonképen nem is az volna feladata, hogy a bányatörvényjavaslat taglalgatásával foglalkozzék, hanem hogy meghallgatva az érdekelt földbirtokosokat, széntermelőket, szénfogyasztókat, kereskedőket, iparosokat, tájékozást szerezzen magának arról, mennyiben állanak itt az érdekek egymással ellentétben vagy éppen kiegyenlíthetlen összeütközésben, és mennyiben sértetnek úgy köz mint magánérdekek, magánjogok, tulajdoni jogok, egyáltalában jogok, melyek törvények által biztosítva vannak, és melyek kártalanítás nélkül sem nem sértethetnek, sem nem csonkíthatatnak.

Egyszersmind szükséges, hogy meghallgatva az 1871-ben együtt volt bányász enquet-bizottság kisebbségének tagjait is; bővítve még egynéhány azonos állásponton álló szakértőkkel; hogy tájékozást szerezzen magának az okokról, miért nem tarthatják a törvényjavaslatot elfogadhatónak.

Ezen kisebbség, illetőleg a budai, beszercebányai, nagybányai, bánsági és erdélyi bánya kerületeknek választott képviselői, valamint ezen bányakerületek választói is, méltán kívánhatják, hogy meghallgattassanak, mert nem csak hogy a választottaknak igen tekintélyes kisebbségét képezik, hanem mert az enquetben sem érvényesíthették nézeteiket és a volt kereskedelmi minisztereknél sem részesültek kihallgattatásban. De különben is hat bányakerület közül, öt nyilatkozott a törvényjavaslat ellen, a hatodiknak választott képviselői pedig desavoniroztattak Szepesmegye petitiója által, mely kerületnek azok képviselői voltak, amiért is mondani lehet, hogy a hazának valamennyi bányakerülete a revisiót sürgeti azért is, mert a beterjesztett bányatörvényjavaslat nem tükrözi le hű képét a kerületek szellemének, mely azokat átlengi.”

Az országgyűlés 1874. október 29- ülésén az elnöki előterjesztés felvetette a szakbizottságok kérdését:

„...a ház a múlt ülészakban kiküldött egyes bizottságokra nézve abban méltóztatott megállapodni, hogy az illető tárgyaknak előzetes megvitatására és tárgyalására bizottságokat kiküldeni kíván; azonban azon kérdés eldöntését: vajon azon bizottságok, melyek az egyes tárgyra nézve kiküldettek, változatlanul a jelen ülészakban maradjanak-e meg, vagy sem, azon időre méltóztatott halasztani, midőn az állandó bizottságok választása megtörtént.

Miután a jelzett választások megtörténtek: arra kérem a tisztelt házat, méltóztatnék határozni: vajon az egyes tárgyakban kiküldött bizottságok megmaradjanak-e előbbi minőségükben, vagy a ház új választást kíván-e eszközölni?”

Bartal György kereskedelmi miniszter erre - másokkal összhangban - a következőképpen reagált:

„Tisztelt ház! Én is kérném, hogy a bányaiügyi bizottság szintén az előbbeni megválasztott tagokkal folytathassa munkálkodását. A bányatörvény javaslat tárgyalásán az előbbeni bányaiügyi bizottság már keresztülment, csupán csak egy függelékszakasz tárgyalása volna még hátra, mely különösen a pénzügyminiszter urat illeti és a melyre nézve az erdei szolgálmányokat illetőleg bizonyos bővebb kutatások és a jogi álláspontnak bővebb kiderítése szükséges. A volt bizottság munkájának felén már áthaladván, igen czélszerűnek tartanám, hogy a bányaiügyi bizottság ugyanazon tagokból alakíttassék.”¹⁴⁰

A Hon c. lap 1875. január 11-i számában az alábbiakat közölte:

„A »Közérdek«-ból vesszük át a következő híreket:

Ghyczy Kálmán pénzügyminiszter tegnap tette előterjesztését Ő Felségének ... A bányatörvényjavaslat, mellyel a bányaiüzbizottság már elkészült, szintén azon fontosabb törvények közé tartozik, melyekre nagy szükség van, de melyekre nézve kevés kilátás van, hogy még ezen országgyűlés folyama alatt törvényerőre emelkedhessenek. E törvényjavaslatnak egyik sarkalatos elve a szabad kutatás, nevezetesen a köszénre nézve is. Úgy vagyunk értesülve, hogy Bartal miniszter úr ezen elvet semmiesetre sem hajlandó elejteni, inkább kész visszavonni az egész törvényjavaslatot, vagy annak tárgyalását elodáztatni, ha az országgyűlés a szabad kutatás elvét, mely az egész bányatörvényjavaslat sarkpontja, nem fogadná el. Miután pedig erre - az országgyűlés mai alkotó elméit tekintve - kevés a kilátás, több mint valószínű, hogy a bányatörvényjavaslatból ezen országgyűlés folyama alatt nem lesz törvény.”

¹⁴⁰ Képviselőházi Napló, 1872. XIII. k. 138 p.

A törvényjavaslatot a miniszter nem vonta vissza, sőt a Politikai Ujdonságok c. lap 1875. április 28-i számában már arról számolt be, hogy a főrendiház „ápril 22-diki ülésében a bányatörvényjavaslat került napirendre, s csakhamar elfogadtatott általánosságban”.

Ugyanezen lap 1875. május 25-én megjelent száma szerint „Stoll Károly beterjeszti a bányaügyi bizottság jelentését a bányatörvényjavaslat tárgyában. A ház kiadja a bizottság munkálatát a pénzügyi és kereskedelmi minisztereknek”.

E rövid hír vonatkozásában figyelmet érdemel az országgyűlési napló 1875. május 22-i ülésről szóló feljegyzése, melynek során az országgyűlés bányabizottsága nevében Stoll Károly előterjesztette a bányabizottság jelentését a bányatörvényjavaslatról:

„Tisztelt ház! Tisztelettel terjesztem be a bánya-bizottság jelentését a bányatörvényjavaslatról, melynek tárgyalását múlt évi május 30-án kezdette meg, és június 8-án bevégezte; a jelentéshez csatoltatik a kisebbségi, főleg a kőszén mint szabad ásvány ellen irányzott különvélemény és az albizottság munkálata. Engedje meg a tisztelt ház, hogy azon sajátlagos helyzetet, amelyben a bizottság egész máig volt, és a bizottságnak egy rövid javaslatát előterjeszthessem.

A bizottság nem terjesztette be munkálkodásának eredményét, mert a bánya-törvényjavaslatban foglalt intézkedéseket összehasonlítva a tényleges viszonyokkal, azon meggyőződésre jutott: miszerint a kitűzött üdvös cél el nem éretnék, ha a bányatörvényjavaslat törvényerőre emeltetnék, mielőtt létrejönne a 363. §-ban kilátásba helyezett külön törvény, mely szerint a bánya-iparosok akár szerződések, akár régi adományok, akár gyakorlat alapján igénybe vehető erdei és legeltetési szolgálmaik, valamint a bányatermények földolgozására közös alaphól fönntartott kohók viszonyai szabályoztatnának. Várta tehát a külön törvény létrejöttét, és mivel nem az jött létre, sőt a kormány-válság közben nem is jöhetett létre, pedig azon viszonyok szabályozása teszi a föladat főrészét, melynek megoldása nélkül a magán-bánya-iparnak a közérdekben és az állam érdekében álló terjesztése lehetetlen...”

Az Elnök itt megszakította az előterjesztést azzal, hogy nincs helye e magyarázkodásnak, hiszen az országgyűlés nem fog a kérdésben szavazni. A napló ezen része témakörünk szempontjából érdektelen, csak Stoll Károly előterjesztésének utolsó mondatai érdemelnek figyelmet:

„A bánya-bizottsági jelentéshez egy albizottsági munkálat van csatolva. Ezen albizottsági munkálatot nem tárgyalhatta a bizottság a pénzügy-ministernek rendkívüli elfoglaltatása miatt, mely a mai napig tartott; a

bánya-ügyi bizottság tehát ezen albizottsági munkálatot azon kérelemmel terjeszti be, hogy azt a bányaviszonyok sürgős rendezésénél veendő használat végett a pénzügy- és kereskedelmi minister urakhoz áttenni méltóztassék...”

Ekkor Szilágyi József képviselő szólt közbe:

„Tisztelt ház ! Meglehet, hogy kikerülte figyelmemet, meglehet, hogy az előadó úr nem mondotta azt, hogy itt nemcsak ezen albizottsági munkálatról van szó. Azért kérem a tisztelt házat, méltóztassék a bányatörvény-javaslatot úgy, amint az a bizottság által kiigazított - miután annak tárgyalása most amúgy is lehetetlen - azonkívül a kisebbség külön-véleményét és az albizottság munkálatát, együttvéve a pénzügyi és kereskedelmi ministeriumoknak további intézkedés és fölhasználás végett kiadni.”

Az Elnök mindezek alapján a következőképpen döntött: *„Az összes iratok kiadatnak a pénzügyi és kereskedelmi ministeriumoknak minden utasítás nélkül.”*¹⁴¹

Stoll Károly úgy vélte, hogy egy nyílt levélben teszi nyilvánossá azokat a körülményeket, melyekről a képviselőház elnöke nem engedte beszámolni. Levele „A Hon” május 23-i számában meg is jelent:

„...A bányajogi bizottság elősegítendő a bányaipar pangására ható viszonyok szabályozását, a hozzá utasított kérvények alkalmából 1874. jul. 31-én utasította jegyzőjét: hogy szerezzen azon viszonyok rendezésére alapot, készítsen kimerítő jelentést és törvényjavaslatot oly időben, hogy azt a bizottság a szünidő után azonnal tárgyalhassa.

Mint bizottsági jegyző a szünidő alatt a bányakerületekben egészítettem ki a már gyűjtött adatokat és October 23-ára elkészítettem a bányászat viszonyait ismertető jelentést, elkészítettem a főbb mozzanatok összevonását és a kívánt törvényjavaslatot.

A bizottság azon felfogásból indulva ki, miszerint beadványaim tárgyalása csak úgy vezethet megnyugtató eredményhez, ha a tárgyalásban az akkori-ban rendkívül elfoglalt p. ü. miniszter úr is részt vehet, és halasztotta a tárgyalást; mivel azonban a pénzügyi miniszternek elfoglalttatása a közbejött kormányválság után még fokozódott, beadványaim nem tárgyalathattak.

A bizottság ismerve a bajok orvoslásának nagy szükségét, de tudva azt is, hogy a bajok előlegesen - legalább részben - administrationalis úton is orvosolhatók, a javaslatnak helyesbített szövegével munkálatomat, mint

¹⁴¹ Képviselőházi Napló, 1872. XVII. k. 275-276 p.

albizottsági munkálatot terjeszti be azon javaslattal, hogy az a kérdéses viszonyok rendezésénél veendő használat végett a pénzügyi és a földművelési-, ipar- s kereskedelmi miniszterekhez tétessék át.

Szükséges, halaszthatatlan a bányaviszonyok rendezése, szükséges a törvényes sanctio, mert a rendszeres bányaművelés rendkívül nagy és költséges beruházásokkal jár, de nem kockáztatja azokat a pénzvillám azon szomorú tapasztalatok után, melyektől a bányavárosok és bányászok sérelmeinek megvizsgálására az 1790-91-ki és az 1825/27-ki országgyűlésekből kiküldött regnicolaris deputacziók köteteket Írtak össze.

Budapesten május 22-én.

Stoll Károly”

Egy hónappal később A Hon 1875. június 23-i számában egy terjedelmes felhívás jelent meg, amelyből már leplezetlenül látható, hogy a bányatörvény-alkotás legfontosabb akadálya az, hogy a javaslat alkotói és előterjesztői a köszönet a szabad ásványok közé sorolták, amely nyilvánvalóan sértette az érintett földbirtokosok érdekeit:

„A bányászat enquet-bizottság kisebbségének egyik tagjától e következő felhívás közlésére kérettünk fel:

Az országnak bányaiparral foglalkozó honpolgárai, át lévén hatva a meggyőződéstől, hogy a magyar bányatörvényjavaslat nevezet alatt az országgyűléshez beterjesztett osztrák bánya-törvény, sem a kor igényeinek, sem az ország érdekeinek, sem a honi bányaipar követel-ményeinek meg nem felel, tudván azt is, hogy már 1861-ben országosan elítéltetvén, az országbírói értekezlet által sem találtatott elfogadhatónak, látván továbbá a káros következményeket, melyek elfogadásával az országra fognának háromolni azáltal, hogy magával fogná hozni az országra a hűbériességet a kegyuraságon alapuló donatio és concessio rendszerét; az ingyen foglalásra alapított occupatiót, az ország kincseinek idegen kezekbe való játszását; a latifundiumok megteremtését; a monopolizatiohoz vezetendő utak előkészítését; a kisiparosok elnyomását; a bányazsandárkodás bevezetését, a policialis zaklatások meghonosítását; az idege szerű bányakapitányságok intézményének betelepítését, a miniszteri bíraskodásnak megörökítését, a confiscation vexatiót, és számos hasonnemű jótét-ményeket.

Másrészt az országnak földbirtokosai veszélyeztetve látván érdekeiket a tendentia által, mely birtokuk sérthetetlensége ellen van irányozva, midőn fenyegettetve látják magukat, hogy daczára az 1868. évi LV. t. czikben 79. §. alatt foglalt tilalomnak, melyben mondatik, hogy sem az állam, sem

egyesek másnak tulajdonát kártalanítás nélkül igénybe nem vehetik. Daczára az 1874. évi XXXIII. t. czikben 98. §. alatt foglalt tilalomnak, melyben mondatik, hogy ki nyilvánosan, szóval, vagy irat terjesztése által a tulajdon sérthetetlensége ellen izgat, 1500 írtig vagy 1 évig terjedhető fogsággal büntetendő: köszönüktől, mint földbirtokuk tartozékát képező teljes jogú tulajdonuktól megfognának fosztatni; nem kételkedhetnek mindezek ellen tiltakozva és óvást téve, kinyilatkoztatni, hogy képviseltetésükkel senkit sem fognának megbízhatni, ki a tulajdon sérthetlensége ellen izgatva, ezt a confiscatiót, a hűbériség visszaállítását s az osztrák b.-törvény elfogná zászlajára írni, ellenben az 1875-8-ik évi országgyűléshez küldendő képviselőjüktől megfognák követelni, hogy:

1-ször súlyával oda fog hatni és működni, hogy a magyar bányatörvényjavaslat czimén és álczája alatt az országgyűléshez beterjesztett osztrák bányatörvény feltétlenül visszavetessék.

2- szor sürgetni fogja, hogy egy, a magyar bányajogalapra fektetendő új bányatvjavaslat készíttessék és az országgyűléshez beterjesztessék, a következő alapelvek alapján:

a) A magyar bányajog alapját, az országnak érceihez és ásványaihoz való tulajdonjoga képezi.

b) Országos ásványoknak neveztetnek, melyek felett az ország jelenleg is rendelkezik. A többiek a földbirtok tartozékát képezik.

c) Ezek közzé tartoznak az ásványszénnek is a kőolajig, melyekre aknázhatali jogosítvány csak a földbirtokosok beleegyezésével nyerethetik.

d) Ha ezeknek termelését országos érdekek követelnék, a földbirtokosok pedig nem vállalkoznának az aknázásra, úgy ezen esetben a törvényben meghatározandó kártalanítás mellett, az aknázhatalás vállalkozóknak is ki fogna adathatni.

e) A hűbérries természetű donatió és concessió rendszere megszüntetvén, helyébe jogszerzés és birtokszerzés helyeztetik.

f) A hasontermészetű bányakapitányságok intézménye is megszüntetvén, a kir. törvényszékekből egyszersmind kikebelezendő bányabíróságokkal együtt elejtetnek. Helyükbe egy szakügyi bányabíróság kirendelendő egyes bányabírákkal lesz felállítandó, mindazon peres és perenkívüli bányauügyek elintézésére, melyek a bányatörvény rendelkezése alá esnek.

g) A bányazsándárkodás is megszüntetvén, helyébe a felkérhetés általi szabad versenynek nyittatik hely, aszerint, hogy a felkérő, bizonyos a törvényben megszabott arányban részesévé válhatik a bányaműnek, ha beigazolja, hogy a vállalkozó törvényes kötelezettségeinek eleget nem tevén, jogaitól bizonyos részben elesett.

A rezervált erdők, közös kohók és kincstári altárnák kérdései a szerint fognának megoldandók lenni, hogy az erdőkre nézve vagy térszerinti felosztásnak fog hely adandó lenni vagy hatósági gondnokság alá fognának rendelendők lenni, fenntartva a jogelvet, hogy a bányászati szükségén felül kihasználás alá vehető fa a földbirtokos rendelkezésére legyen bocsátandó. A közös kohók az illető bányaterületeknek közös, oszthatatlan és elidegeníthetetlen tulajdonát fogván képezni, közösön felállítandó igazgatóság által fognának kezelendők lenni. A kincstári altárnák országos kezelés alá fognának veendők lenni, megszüntetésével a bruttó-vámnak, mely jövedelmi adóvá fogna átváltoztatandó lenni.

Ezekben foglalva találtnak a természetes és megillető alapok, melyekre a magyar bányatörvény fektetendő lenne. Ezekre nézve lenne kívánatos, hogy valamennyien egyetértsünk, hogy így ezen eszmék közös megállapodásnak eredményeként, mint kifolyása a közvélemény hangulatának érvényre emeltethessenek.”

A Minisztertanács 1875. augusztus 14-i ülésén mindenesetre arról döntött, hogy a bányatörvény-javaslat az „országgyűlés első ülőszakán előterjesztendő”.¹⁴²

Több, mint egy év elteltével gömöri Szontagh Pál felszólalásából értesülünk újabb fejleményekről, amely az országgyűlés Képviselő Házának 1876. november 30-i ülésén hangzott el:

„Tudvalevő dolog, hogy az új bánya-törvényjavaslat, mely az érdekelt közönség meghallgatása után még az előbbi országgyűlés idejében készítettett, az illető ministerium által és nyújtatott be az országgyűlésen. Ezen javaslat egy bizottságnak adatott ki, melynek jelentése miután a képviselőház üléseinek utolsó perczében adatott be, nem tárgyalathatott, hanem kiadatott a közgazdasági és a pénzügyi ministereknek. Azóta a ház ezen ügygel nem foglalkozott és erről más hivatalos értesülést nem is vettünk, mint ami a költségvetés indokolásában foglaltatik. Erre nézve pedig a múlt évi ministeri indokolás azt mondja, hogy nem valószínű, hogy az új bányatörvény már 1876-ban életbe lépjen. Erre a ministerium szakértőket hívott meg, annak felülvizsgálata végett. Ezen tudomásunk mellett az illető minister nyilatkozatában megnyugodtunk. A szakértők azóta befejezhatték volna munkálataikat és amint tudom, be is fejezték; de mindamellett a f. évi költségvetés indokolásában és a pénzügyi bizottság jelentésében csaknem

¹⁴² Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (1875.08.14., Magyar Országos Levéltár),

szóról szóra ugyanaz ismételtetik, hogy az új bányatörvény 1877-ben fog életbe léptettetni. Én tehát attól tartok, hogy a bányatörvény-javaslat az egyhamar napirendre kerülő tárgyak sorozatából kiejtetik.

Azt bizonyítani, hogy az egész ország érdekelt közönségének, a kormánynak és a képviselőháznak szüksége van arra: fölöslegesnek tartom; hanem bátor vagyok a t. képviselő-háznak egy körülményt emlékezetébe hozni, s ez az, hogy az az úgynevezett általános bánya-törvény, mely Magyarországon az országbírói értekezlet módosításával, az erdélyi ország-részekben és Horvátországban anélkül is még ma is érvényben van, az abszolút idők maradványa, tehát alkotmányos értelemben nem is törvényes, nem is magyar annak eredeti szövege, hanem idegen nyelvű, és ezen idegen nyelven van a bányaközség körében elterjedve. Én azt tartom t. ház, hogy nagy ideje volna már az alkotmányosság 10-ik évében ezen visszás helyzetnek elejét venni, és ennél fogva, ha azt akarjuk, hogy a magyar bányászat, amely igen tekintélyes iparág a hazában, azon germanizatiótól, melyben idegen befolyás, idegen nyelvű szakképzettség, idegen nyelvű törvények és hatósági ügykezelés folytán a nem régmúlt időben csaknem teljesen elmerülve volt, ezen még fennlévő akadály eltávolításával mielőbb kiemeltessék: a közgazdasági tárczát vezető minister úrhoz azon kérelmet intézem, legyen szíves ezen magyar bányatörvény-javaslatot tárgyalás végett a háznak minél előbb beterjeszteni, és legyen szíves egyúttal e tekintetben ekkor, a házat felvilágosítani.”

Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter a kérésre a következőképpen válaszolt:

„T. ház! A. t. képviselő úr maga előadta a bányatörvényjavaslat történetét, Igen is beterjesztetett a házba, a bizottság tárgyalta, és ismét a kormánynak adatott ki, hogy azon észrevételeket, melyeket a bizottság tett, fölhasználva, új szövegezésben a ház elé terjessze. Ez meg is történt. A bizottság még egyszer tárgyalta és így ezen törvényjavaslat olyan stádiumban van, hogy a legrövidebb idő alatt a ház elé lehet terjeszteni, és ha a háznak idő-oekonomiája megengedi: még ezen ülészakban tárgyalathatik.”¹⁴³

¹⁴³ Képviselőházi Napló, 1875. VIII. k. 364-365 p.

A Politikai Ujdonságok 1876. december 6-i száma erről a következőképpen számolt be:

A költségvetés tárgyalása során az országgyűlés 1876. december 2-i ülésén „a bányakapitány-ságokra vonatkozó tételnél gömöri Szontágh Pál sürgeti a bányatörvényjavaslat mielőbbi beterjesztését. - Trefort miniszter szerint e törvényjavaslat oly stádiumban van, hogy a legrövidebb idő alatt a ház elé terjeszthető.”

A szakmai körökben továbbra is élénk vita dúlt a köszénkérdés bányatörvényben való szabályozásáról. Ennek egyik meghatározó dokumentuma Zemlinszky Rezső - a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. igazgatója - nevéhez fűződik, aki 1877-ben nyomtatásban is megjelentette „A hazai köszén. Észrevételek az új bányatörvény-javaslatához” c. értekezését. De megélénkültek az országgyűlési képviselők is, már ha az évenként egy-két alkalommal a bányatörvény-alkotást sürgető felszólalásokat élénkülésnek lehet értékelni. Ezekről a parlamenti napló alábbiakban közölt néhány részletéből értesülhetünk.

Elsőként Zsigmondy Vilmos felszólalásából érdemes idézni, aki a Képviselő Ház 1878. május 6-i ülésén többek között a következőket mondotta:

„...bányászatunk emelésére célzó postulatumom végre új bányatörvénykönyvünk mihamarabbi életbeléptetése.

Az erre vonatkozó törvényjavaslat, t. ház, még a múlt országgyűlés elé terjesztetvén, akkor a ház határozata folytán a kereskedelmi és pénzügyministereknek véleményadás végett adatott ki, miután a képviselőháznak akkori bányaiügyi bizottsága az új bányatörvény tárgyalása alkalmával, azzal a bányászat céljaira szolgáló erdők iránt felmerült kérdéseket is szoros kapcsolatba hozta, és ezen kérdéseknek ugyan e törvényben való megoldását elhatározta.

Tudomásom van arról, miszerint a kereskedelmi ministeriumban ezelőtt két évvel megindítottak a tárgyalások ezen és a pénzügyministerium közegei közbenjöttével az érintett ügyek elintézése végett, de hogy ezek mind ekkorig befejezve nincsenek.”¹⁴⁴

¹⁴⁴ Képviselőházi Napló, 1875. XVII. k. 152 p.

Őt követte Mocsáry Géza felszólalása az Országgyűlés Képviselő házának 1879. március 5-i ülésén:

„...Nem jelentéktelen a bányászat s a bányaiparra a jogi viszony sem; a mi bányászati jogi viszonyaink az 1854. évi május 28-ki osztrák általános bányatörvény által, az eljárás pedig az országházi értekezlettel¹⁴⁵, de ezen törvény a mi viszonyainknak többé már meg nem felel, egyrészt azért, mert azt a 25 évi idő már túlszárnyalta, másrészt pedig azért, mivel nekünk az osztrákoktól sok részben eltérő bánya- és birtokviszonyaink vannak, kellene, hogy e törvényben a bányakincstári s a „reservált” erdők is megoldást nyerjenek, azért egy ilyen bányatörvénynek s eljárásnak mielőbbi alkotása igen kívánatosnak mutatkozik.”¹⁴⁶

Stoll Károly felszólalása is figyelmet érdemel az Országgyűlés Képviselő házának 1879. március 7-i üléséről:

„A bányaerdők kérdése 1871. óta napirenden áll, annak megoldását és pedig együttesen a bányatörvénnyel, kilátásba helyezte gróf Zichy József kereskedelmi minister úr, de csakhamar a közlekedési tárczát vette át. Foglalkozott azzal a bányajogi bizottság 1874-ben, szintűgy azon bányaügyi vegyes bizottság, mely 1875-ben a pénzügyi és kereskedelmi ministeriumok tagjaiból összeállított, annak, mint a képviselőház volt bányajogi bizottságának jegyzője, én is tagja voltam. Azon bizottság még 1875-ben beadta munkáját a pénzügyi és kereskedelmi minister uraknak, folytak is ez irányban tárgyalások a pénzügyministeriumban, de a kérdés eddig meg nem oldatván, azt a t. pénzügyi és kereskedelmi minister urak kiváló figyelmébe ajánlom és megjegyzem mély tisztelettel, miszerint a magán-iparosokra a bányatörvény érvényesítése csak az esetben váland jótékonyá, ha azzal egyidejűleg vagy azt megelőzve megoldatik a bányaerdők kérdése.”¹⁴⁷

Az 1880-as évek elejétől kezdve egy újabb kérdés bányatörvény-alkotásra is kiható jogi rendezetlensége borzolta kedélyeket, nevezetesen az ország területén itt-ott megkezdett kőolajkutatások szabályozatlansága. Erről Mikolay lászló igloi „ügyvéd és bányász” írása számolt be szemléletesen, amely A Hon c. lap 1881. november 12-i számában jelent meg:

¹⁴⁵ A felszólaló ezalatt bizonyosan az 1861. évi országbírói értekezletet értette.

¹⁴⁶ Képviselőházi Napló, 1878. III. k. 379 p.

¹⁴⁷ Képviselőházi Napló, 1878. IV. k. 20-21 p.

„Néhány szó a magyarhoni petroleum-kutatásokhoz.

Ha a magyar magas kormány a honi petroleumipart támogatni, annak nagyobb lendületet adni s egyeseknek, valamint az országnak jövedelmeit nemzetgazdaságtani szempontból szaporítani hajlandó volna: akkor már régebben léptetett volna életbe olyan jogi intézkedéseket, melyek a még csak megszületendő petroleumipar körül már most is felmerülő nehézségeket elhárítanák s minden jogi kételyt eloszlatnának.

Tizenegy éve annak, hogy a legújabb magyar bányatörvényjavaslat a kereskedelmi minisztériumnak poros irományai közt készen hever, de nem találkozik miniszter, ki a kellő bátorsággal bírna ezen, az egész országra nézve oly fontos törvényjavaslatot tárgyalás végett a képviselőház elé terjeszteni. Hogy miért irtózik az illető szakminiszter, s az egész képviselőház oly annyira egy új, a mi viszonyainkhoz s a modern kodifikációnak megfelelő bányatörvénynek alkotásától, valóban megmagyarázhatlan dolog, s meg nem bocsátható hibául róható fel ezen mivel sem igazolható közönyösség, különösen azon honatyáknak, kik bányavidéki választó-kerületeket képviselnek, de egy új bányatörvényre, mely már annyiszor ígérve lett az országnak, nem gondolk.

Hogy miért van szüksége az országnak egy új bányatörvényre, s miért kellene az eddigi, sok tekintetben elavult s hiányos institutiókkal szakítani, azt csak azon ember tudja felfogni, aki mint gyakorlati bányász, vagy mint bányajogász a bányászat terén működik. Persze laikus ember előtt egy bányatörvény mindig spanyol hegységet fog képezni, s ilyen ember a bányatörvény jó vagy rossz voltának bírálatába nem is bocsátkozbatik, s úgy látszik, innen magyarázható azon körülmény is, hogy a magyar országgyűlés miért nem lát egy új magyar bányatörvény teremtéséhez.

Az új magyar bányatörvényjavaslat különösen azon oknál fogva is igen fontos reánk nézve, mert a kőolajról (petroleum) is teszen említést, melyet, mint a többi »szabad« ásványokat, szintén a »bánya regale« (bányajog) fogalma alá tartozónak nyilvánít, miáltal a bányajogban nagy hézag pótoltnék, miután a kőolaj bányajogi természetéről sem az általános osztrák bányatörvény, sem az országbírói értekezletnek a bányauigyre vonatkozó része nem intézkedik.

S ez igen fontos kérdés, melynek helyes megoldását a kormánytól, illetve a képviselőháztól mielőbb elvárjuk, mert a kutatónak tudni kell, vajjon a kőolaj bányauíri jog vagy földesúri jog jellegével bír-e? A mostani bányatörvényi intézkedések szerint a petroleum sem a fönn tartott, sem a szabad ásványok közé nem soroztatik, annál fogva csak a földtulajdon tartozékát képezheti, s mint ilyen a földbirtokos beleegyezése nélkül a bányahatóság által senkinek sem adományozható; mindennek daczára mégis mit kell tapasztalnunk? Azt t. i., hogy egy a hatvanas években, midőn

egy helyen szabadkutató s földbirtokos közt a petroleum jogi természete iránt felmerült, a kereskedelmi miniszter úr a kőolajat »szabad«-nak nyilvánította s a földbirtokost igényeivel elutasította. S ezen idő óta az elsőfokú bányahatóságok petroleumkutatásokra bárkinek adnak engedélyt. De az én nézetem szerint ez nem lehet helyes, nem törvényes eljárás, miután ilyen fontos ügyben maga a miniszter nem határozhat, hanem a fölött csak a törvényhozó testület dönthet, amely egyedül hivatva van törvényt alkotni, módosítani, pótolni s törölni. S én meg vagyok győződve arról, hogy ha a kőolajkutatási kérdés valahol per útra kerülne, minden helyesen s elfogulatlanul gondolkodó bíró azt magánjogi szempontból s nem bányajogi elvek szerint bírálná meg. S egészen helyesen, mert, mint mondom, a kőolaj minálunk Magyarhonban a törvényhozás által eddigelé »szabad« ásványnak nem nyilvánított, miniszteri rendelet pedig ily fontos ügyben törvényt nem pótolhat.

A legtöbb európai tartományokban a kőolaj a földtulajdonnak tartozékát képezi s a fenntartott szabadásványok közt nem foglal helyet, dacára annak, hogy mindennemű ásványszén szabadásványok közé soroztatik. Azért is, hogy ha valahol, úgy leginkább minálunk kell, hogy a petroleum a földbirtokos tulajdonának elismertessék, mert az országbírói értekezlet a köszönet a szabadásványok sorából törölte, s szintén a földbirtokos tulajdonába bocsátotta; a petroleum pedig, tudvalevő dolog, geológiai tekintetben igen benső összefüggésben, képződményi rokonságban áll a kőszénnel, s már csak azért is jogos volna, hogy vagy egy sem a most említett ásványok közül, vagy pedig, mind a kettő a szabadásványok közé tartozzék.

Nem csoda tehát, ha a petroleumkutatás iránt itt felső Magyarországon nem annyira lelkesülünk, amint ezt ezen, valóban dúsan jövedelmező iparág megérdemelné. Mert a jogi bizonytalanság, mely a szabadkutatást s a földbirtokost a fenn említett okoknál fogva folytonos izgatottságban tartja, teljesen elnyomja a petroleumkutatás iránti kedvet, miáltal az országra nézve igen fontos jövedelmező források még sok időre eltemetve várják egy szebb korszaknak bekövetkezését.

Most nyílnék a legjobb alkalom arra nézve, hogy a magas kormány, akinek, amint mondja, az ország jólléte olyannyira szívében fekszik, a petroleum jogi természete tekintetében határozottan nyilatkozzék, mert ezáltal könnyebben lehetne vállalkozó társulatokat alakítani, a megkezdendő munkálatok által pedig a felsőmagyarországi kivándorlásoknak is némileg határt lehetne szabni...”

Ugyanebben a kérdésben érdemes a figyelemre Pázmándy Dénesnek a Képviselő Ház 1882. december 14-i ülésén elhangzott felszólalása is:

„...bátor vagyok kérni a t. minister urat, hogy a petroleum-ipar megalapításához szükséges a mi eddig fennálló bányatörvényeinknek, vagy szokásainknak módosítása. Mert ma Magyarországon a petróleum a szabad kutatás tárgyát képezi. Nincs erre ugyan törvény, gondolom egy ministeri enquete alkalmával mondatott ki, de tényleg úgy gyakoroltatik. Ezzel a szabad kutatási joggal lehetetlenség Magyarországra nagyobb tőkepenzeseket behozni. Mert aki ide befekteti tőkéjét, az biztos akar lenni, hogy ha ott a területen petróleum mutatkozik, az ebből eredő haszonnak is birtokába jöjjön.

...szükségesek tartom, hogy a mai jogszokás megváltoztattassék és a bányatörvény úgy alakíttassék át, hogy a petróleum azon ásványok közé tartozzék, melyek, mint például a kőszén, a földbirtokos tulajdonát képezik; mert csak így lehet solid emberekkel, külföldi tőkepenzesekkel szerződni s csak ily biztos alapon vonhatók be külföldi tőkék az országba.”¹⁴⁸

Az újabb jogi problémák úgy látszik végleg véget vetettek az először 1870-ben összeállított, majd 1873-ban az országgyűlés elé is beterjesztett bányatörvény-javaslat további tárgyalásának. Ténylegesen ugyan nem vonták vissza, de 1883-ban egy teljesen új bányatörvény-javaslat készült, amely a következő év elején nyomtatásban is megjelent.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Képviselőházi Napló, 1881. VIII. k. 215 p.

¹⁴⁹ Bányatörvény-javaslat (Budapest, 1884.)

IX. Az 1884. évi bányatörvény-javaslat (1883-1889)

Az új bányatörvény-javaslat, amely 85 oldalnyi terjedelemben, 18 fejezetre tagoltan 275 §-ba foglalva szabályozta a bányászat viszonyait, minden fajú kőszén, grafitot, illetve a kőolajat, földgyantát és olajos palát a szabad, azaz a földtulajdonos rendelkezési joga alól kivett ásványok körébe sorolta. Tartalomjegyzékét a kötet függeléke tartalmazza.

A korábbi törvényjavaslat szomorú sorsát és az új javaslattal kapcsolatos véleményeket jól összegzi Neumann Sándor budapesti ügyvéd írása:

„Köztudomásúlag nálunk még mindig az 1854-iki osztrák bányatörvény van érvényben — úgy ahogy — azaz módosítva az 1861-iki országbírói értekezlet határozatai által; mely különösen a kőszénre vonatkozólag tette azon beható változást, hogy az a földbirtok kiegészítő részét képezőnek deklaráltatott. Ezen így módosított bányatörvény azonban már a hatvanas évek vége felé oly hiányosnak mutatkozott, hogy napról napra szaporodtak annak bizonyítékai, hogy e törvény az újabb gazdasági fejlődés igényeinek nemcsak, hogy meg nem felel, hanem hogy azzal sok tekintetben ellentétesnek is mutatkozik. Ezen meggyőződés annyira érlelődött, hogy már 1870-ben egy új magyar bányatörvényjavaslat készült, mely a szaktanácskozmányok, a publicistika, sőt a bel és külföldi szakirodalom által egyáltalán kitűnő alkotásnak ismertetvén el, a törvényhozás elé terjesztetett. Ezen törvényjavaslat sokkal liberálisabb volt, semhogy törvénné válhatott volna. Alig létezett valaha törvényjavaslat, mely oly ellenszenvvel fogadtatott, mint éppen a bányatörvényjavaslat, mely elég merész volt kijelenteni, hogy az ipar fejlődése sokkal általánosabb közgazdasági érdekeinek nem felelhet meg azon állapot, hogy a kőszén a földbirtok kiegészítő részét képezze. Nem használt ezen áramlat ellenében azon ténynek jogtörténeti konstatálása, hogy nálunk a bányabirtok fogalmát nem a magántulajdon által adott vagy attól zsarolt concessiók képezték, hogy nálunk az a bányafőúri jogból fejlődött és a földbirtok kiegészítő részét nem képezte. Az intéző körök nem szoktak mindig szentek lenni és ha azok volnának is, hisz megmondja a jó magyar közmondás, hogy minden szentnek a keze maga felé hajlik. Beati possidentes! Akik az 1861-ki országbírói értekezlet által teremtett tényleges állapotnál fogva, a kőszénnek birtokában tudták magukat, természetesen ragaszkodtak ezen joghoz, dacára annak, hogy az

esetek túlnyomó nagy részében e jog oly virtuális jognak mutatkozott, melynek aligha lehet anyagi hasznát venni. Nem gondoltak arra, hogy a kőszén szabaddá tétele, vagyis a bányaszabadság- teljes megvalósítása oly áldás, hogy annak következményeit okvetlen élvezni kell és pedig a legnagyobb mértékben azon földbirtokosnak, kinek birtoka alatt bányatermékek vannak. Nem gondoltak arra, hogy a Lajtán túl már évtizedek óta megerősödött iparral a még csak megteremtendő magyar ipar csak úgy konkurálhat, ha az oly nagy fontosságú kőszénre nézve legalább is azon előnyök biztosíttatnak nálunk, mint amelyben részesül az ott. Az eredmény az volt, hogy nyomtalan eltűnt e javaslat és bár a törvényhozás elé terjesztetett, soha nem vétetett tárgyalás alá.

Azóta több egy évtizednél múlt el. Ezen évtized alatt: pedig a gazdasági viszonyok folyton észlelhető fejlődése még szükségesebbé vált és az 1870-iki javaslat indokolásában kifejtett bányatörvényhozási reform szüksége azóta még égetőbbé vált. Ha egyébként valaki kételkednék a reform szükséges voltában, elég volna utalni a bányászati statisztikai adatokra, melyek szerint bányászatunk általában véve évről-évre hanyatlik, mi annál szomorúbb jelenség, minthogy egyéb államokban nemcsak, hogy hanyatlás nem észlelhető, hanem ellenkezőleg folytonos fejlődés. Pedig, hogy Magyarország földtani viszonyai e hanyatlást nem okozzák, azt bizonyítja azon tény, hogy alig van állam, mely oly gazdag bányakincsekkel bírna, mint hazánk és hogy számtalan oly bányatermék és oly bányatelep vagy éppen nem, vagy alig műveltetik, melyek másutt virágzó művelésük által, a gazdasági viszonyok fejlődésének sikeres lendületet adtak. Nagyon közel fekszik tehát azon következtetés, hogy a hazai bányaipar hanyatlása, nem ezen iparág általános helyzetének folyománya, hanem külső okokban találja indokolását. És csakugyan, az 1854-iki törvény nem nyújtja már a vállalkozónak azon jogbiztonságot, melyet oly nagy eséllyel összekötött vállalkozásnál, mint aminő minden bányavállalat, joggal megkövetelhet. Számtalan oly, az új ipari fejlődés folytán ma már értékes ásvány tekintetében, nem lehet meghatározni, vajjon az fenntartott ásvány-e, vagy sem, így az, hogy a földbirtokos rendelkezése alá tartozik-e, vagy sem. A bizonyos vidékekre nézve nagy fontossággal bíró kőolaj kérdése teljesen megoldatlan. A kőszénre vonatkozó jelenlegi állapot teljesen tarthatatlan, mert a vállalkozónak a földbirtokossal kötött aknázási szerződés semmiféle jogbiztonságot nem nyújt. Nem nyújt pedig azért, mert, míg adományozható bányabirtok keletkezik, rendesen százazreket kell beleruháznia, ezen időközben azonban jogait sem a bányakönyvben, sem a telekkönyvben nem

biztosíthatja. De hallgassunk a mostani állapotokról. Hisz van egy új javaslat. Csakhogy e javaslat szerencsétlen időben látott napvilágot. Az uralkodó agrárius irány, mely már az enquête alkalmával is megnyirbálta a javaslat szabadalmi és a bányaszabadságon alapuló elveit, nem fogja engedni, hogy oly törvény keletkezzék, mely az iparnak előnyére legyen. Hiszen az agrárius iránynak nincs elkeseredettebb ellensége, mint a bányaszabadság, amint az ipar fejlődésének nincs hatalmasabb rugója. E két áramlat közötti harcz folyamánya azon egy szakkbizottság által már tárgyalt javaslat, melynek e bizottság előtt 2-ik olvasása a jövő hóban fog megtörténni. Segíteni akar a bányászaton, de nem akarja bántani a földbirtokos állítólagos jogait, melyek érvényesítéséről csak a helyzet teljes félreismerésével lehet szó. Fából készült vaskarika. Ad valamit a bányaiparnak, de nem elég sokat, hogy buzdítson a vállalkozásra. Elvesz valamit a földbirtokostól, de nem elég keveset, hogy birtokosaink durczásan hátat ne fordítsanak a javasolt újításoknak. Ám lássuk, mi lesz az egész oly szerencsétlen időben kezdeményezett mozgalomból. Tisztázni fogja a törvény mindenesetre a nézeteket, emelni fogja a jogbiztonságot, sok üdvös új intézményt fog meghonosítani, azonban, hogy azon nagy hatást a bányaiparra gyakorolni nem fogja, melyet az 1870-iki javaslat gyakorolt volna, arról meg vagyunk győződve. Kevésbé erős azonban bennünk azon hit, hogy e javaslatból egyáltalán lesz-e hamarjában törvény még mostani alakjában. Nyirbálni fog azon az emelkedő sajnos áramlat addig, míg a mi megmarad, azt nem lesz érdemes törvénybe iktatni.”¹⁵⁰

A Pesti Hírlap 1884. január 14-i számában az alábbi híradás jelent meg:

„Miután a kereskedelmi minisztériumban a terjedelmes ipartörvény-javaslat, a kereskedelmi és iparkamarák újjászervezéséről szóló törvény-javaslat, és a vízjogi kódex javaslata már véglegesen kidolgoztattak, most megkezdik az országra nézve nagyfontosságú bányatörvény-javaslat szövegezését és a miniszter - amint értesülünk - február 4-ére nagyobb számú szakférfiút enquête-tanácskozássra hítt egybe, amelyben a minisztérium kebelében kidolgozott előzetes javaslat beható tanácskozás tárgyává fog tétetni.”

A Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium bizottsága 1884. február 4. és május 3. között összesen 25 ülést tartott. Ezeken a

¹⁵⁰ A bányatörvényjavaslat. Ügyvédek Lapja, 1884. 36. sz. 2-4 p.

tárgyalásokon az érdekelt minisztériumok képviselői mellett a bányabirtokosok és bányaszakértők, illetve az Országos Iparegyesület küldöttei vettek részt. Az ülések jegyzőkönyvei a Közgazdasági Értesítő c. lapban, illetőleg önálló kötetben¹⁵¹ is megjelentek a nyilvánosság biztosítása érdekében. A tárgyalások során elfogadott módosítások szerint átdolgozott törvényjavaslatot utóbb szintén kinyomtatatták.¹⁵²

A köszénkérdés hamar napirendre került és megint csak legfőbb akadályaként tornyosult a bányatörvény-alkotásnak. Erre utal a Budapesti Hírlap 1884. február 13-án megjelent híre, mely szerint a bizottságnak az *„F. hó 11-én tartott üléséből egy albizottság küldetett ki, melynek javaslata konkrét javaslatot dolgozni ki aziránt, hogy miképpen lehetne a köszén fölszabadítását a földbirtokos osztály érdekeivel összeegyeztetni.”*

Időközben folytak az ipartörvény-javaslat tárgyalásai is, melyek szintén hatással voltak a formálódó bányatörvény-javaslatra.¹⁵³ A Pesti Hírlap 1884. szeptember 21-én megjelent száma a Minisztertanács ülésén elhangzottakra hivatkozva arról tudósított, hogy *„a vizjogi s a bányatörvényjavaslat az ülészak kezdetén aligha fog a képviselőház elé terjesztetni”*.

A Budapesti Hírlap 1884. november 13-i száma arról adott hírt, hogy *„a bányatörvényjavaslat tárgyalása végett a kereskedelmi minisztérium december hó elején szaktanácskozást fog tartani. A tárgyalás alapjául az év elején működött szakbizottság munkálata fog szolgálni.”* A második minisztériumi szakbizottság 1884. december 9. és 1885. január 11. között ülésezett, a tárgyalások jegyzőkönyvei ugyancsak megjelentek nyomtatásban.¹⁵⁴

¹⁵¹ A bányatörvényjavaslat tárgyalására összehívott s a Földmívelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Magyar Kir. Ministeriumban 1884. február 4. - május 3. közti időközben megtartott értekezlet jegyzőkönyvei (Budapest, 1884.)

¹⁵² Bányatörvény javaslat az 1884 febr. 4-től máj. 3-ika közti időközben tartott értekezlet határozatai alapján, a második olvasás számára átdolgozva (Budapest, 1884.)

¹⁵³ A két törvény összefüggéseit Szontagh Aladár „A bányatörvényjavaslat az ipartörvény szempontjából” c. cikksorozata kiválóan megvilágítja, amely a Bányászati és Kohászati Lapok 1884. évi 17.-22. és 24., továbbá 1885. évi 1-2. számaiban jelent meg (140-141, 151-152, 158-159, 168-169, 177-179, 191-192, 205-208 p., és 2-3, 11-15 p.).

¹⁵⁴ A bányatörvényjavaslat második olvasására egybehívott s a földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi magyar kir. ministeriumban 1884. dec. 9. - 1885. január 11. közti időközben megtartott értekezlet jegyzőkönyvei (Budapest, 1885.)

A köszén szabad ásványok közé sorolása ellen is megindultak az újabb támadások. Erre utal pl. Péchy Tamás elnök bejelentése az Országgyűlés Képviselő házának 1885. január 19-i ülésén:

„Bemutatom Nógrádmegye közönségének feliratát, melyben a hozandó bányatörvényt a magyar jogi felfogásnak megfelelő és a földbirtok tulajdonjogának következményeiben is sértetlen megóvását magában foglaló intézkedések mellett megalkottatni kéri.”¹⁵⁵

A Képviselő ház 1885. február 14-i ülésén erre vonatkozóan Münnich Aurél előadói előterjesztésében a következőket adta elő:

„Nógrádmegye az 1854. évi osztrák általános bányatörvény három szakaszát felemlítve, mely szerint a fenntartott ásványok az uralkodó kizárólagos rendelkezési joga alá tartoznak és a műveltetés előjogát is csak az érvénybeléptetéstől számított öt év alatt lehetett az illető földbirtokosnak megszerezni. Az 1861-ik évi országbírói értekezlet ezt megváltoztatva, a földbirtokos rendelkezési jogát teljesen visszaállította. Miután pedig Nógrádmegye úgy van értesülve, hogy az alkotandó bányatörvény a földbirtokos osztály érdekeit nem teljes mértékben érvényesíti, kéri a képviselőházat, hogy az e részben hozandó törvény a magyar jogi felfogásnak megfelelő és a földbirtok tulajdonjogának sértetlen megóvását magában foglaló intézkedést kegyeskedjék megalkotni. A kérvényi bizottság véleménye a következő: kiadatik a földművelés-, ipar és kereskedelmi miniszternek.”¹⁵⁶

A Magyar Ipar c. lap 1885. április 24-i számában közzétette az Országos Iparegyesületnek a a bányatörvény-javaslat tárgyában a földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi miniszterhez intézett, 1884. április 17-én kelt előterjesztését. Ebből értesülhetünk arról, hogy a földbirtokosoknak sikerült a minisztert a maguk oldalára állítani:

„... Az orsz. ipar- egyesület érdekek kísérette a bányatörvény-javaslati értekezlet tárgyalásait és örömmel várta azon időpontot, a midőn az törvénnyé, s a köszénkutatás szabadsága ténnyé válandott. Annál sajnósbban esett értesülnünk, hogy midőn a munka hosszú idő és sok fáradság után elkészült, excád egy, túlnyomó számban földbirtokosok és köszéntermelőkből összehívott új értekezlet véleményére, mely előre

¹⁵⁵ Képviselőházi Napló, 1884. III. k. 68 p.

¹⁵⁶ Képviselőházi Napló, 1884. IV. k. 166 p.

láthatólag másképen nem is nyilatkozhatott, e törvényjavaslatot magáévá tenni kételkedik...”

Ezt követően több megye is felirattal fordult az országgyűléshez, melyben támogatásukról biztosították Nógrád megye előterjesztését, így pl. a Képviselőház 1885. december 5. ülésének jegyzőkönyve rögzíti, hogy *„Csík, Esztergom, Hont, Liptó, Nyitra és Szilágymegyei közönségei, a bányatörvény megalkotásánál azon elv szem előtt tartását kérik, hogy a földben rejlő ásványok, különösen a kőszén tulajdonjoga, a történelmileg fejlődött magyar jogi felfogásnak megfelelőleg, a földtulajdonos számára megóvassék”*.¹⁵⁷

Mindezek hosszú időre visszavetették a bányatörvény-alkotás ügyét, fiókba sülyesztve a törvényjavaslatot. A Budapesti Hírlap 1887. május 27-i számából is csak arról értesülünk, hogy *„a kormány kebelében kész bányatörvényjavaslat a kőszén kérdése következtében még mindeddig nem kerülhetett a törvényhozás elé”*.

A kialakult helyzetet Matlekovits Sándor földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi államtitkár felszólalása világította meg az Országgyűlés Képviselő házában 1888. február 4-i ülésén:

„Felemlítettett a bányauügy, mely állítólag mintegy elaludt a ministeriumnál.

A ministerium, tekintettel arra, hogy a bányászat bizonyos irányban nem fejlődik olyképpen, mint fejlődhetnék, az egész bányauügyet rendszeresen szervezni kívánta és pedig rendszeresen akként, hogy mindenekelőtt az alapvető bányatörvényt hozza meg, azután a hatóságokat szervezi s ez által a bányászat terére jobban belenyúl. Az alapvető bányatörvényt magát enquétték útján meg is állapította a kormány és itt a főkérdés az volt, mely már az 1867-iki bányatörvény óta foglalkoztatja a bányászokat és földbirtokosokat, hogy szabad vagy korlátolt legyen-e a kőszénbányászat. E kérdést az enquétt egy compromissummal oldotta meg egy bizonyos census megállapítása által, amely census az illető földbirtokosok által fizetessék azon esetben, ha kőszénbánya nyittatik. A bányatörvény így elkészülvén, mielőtt a ministertanácsba hozatott, több nagybirtokos részéről az a kérés intéztetett a ministeriumhoz, hogy e kérdés még egyszer tárgyalassék tüzetesen és akkor tűnt ki, hogy e kérdésben az

¹⁵⁷ Képviselőházi Napló, 1884. VII. k. 125 p.

érdekellentétek oly nagyok, hogy még ezzel a compromissummal sem lehet a törvényhozás elé lépni.

Ez oknál fogva a ministerium e kérdést még megérettnek nem találván, a bányatörvény-javaslatot sem tartotta czélszerűnek a törvényhozás elé terjeszteni... ”¹⁵⁸

Újabb egy év telt el eredménytelenül, amikor Péch Antal szólalt fel az Országgyűlés Képviselő házában 1889. május 18-i ülésén és ismét felvetette a bányatörvény-alkotás ügyét:

„Ismeretes, hogy a kiegyezés alkalmával átvettük az osztrák bányatörvényt némi módosítással és máig is ezzel élünk. Sok van ebben a törvényben, ami nem igen illik sajátlagos viszonyainkra és van elég olyan is, ami már nem korszerű. Ez okból egy időben már tárgyalásokat kezdtek egy magyar bányatörvény szerkesztése végett, hosszas tanácskozásokat tartottak, de ezeknek folyama egyszerre megakadt és vagy 4-5 év óta szünetel.

Márpedig éppen úgy, amint szükséges volt és az állam érdekében állott, hogy erdőtörvényt és vízjogi törvényt alkossunk; mulhatatlanul szükséges az is, hogy nekünk egy határozott, világos, félre nem érthető, ami érdekeinket tekintetbe vevő szabályokat tartalmazó önálló magyar bányatörvényünk legyen; mert jó bányatörvény nélkül nem fejlődhetik a bányászat...

Fölkérem tehát a t. minister urat, ... legyen szíves azokat figyelmére méltatni és örvendeztessen meg bennünket minél előbb a régóta óhajtván várt bányatörvényjavaslattal.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Képviselőházi Napló, 1887. III. k. 38 p.

¹⁵⁹ Képviselőházi Napló, 1887. XII. k. 62-63 p.

X. Az 1890. évi bányatörvény-javaslat (1890-1902)

1890. január 1-től a bányászat feletti ágazati igazgatás a Pénzügyminisztériumhoz került¹⁶⁰. Ez reményt adott arra, hogy a bányatörvény kérdése ismét napirendre kerülhet. Az első lépést Münnich Aurél felszólalása az Országgyűlés Képviselő házának 1890. február 14-i ülésén:

„... egy kérésem van a t. pénzügyminister úrhoz. Miután ugyanis most az egész bányászat a pénzügyministeriumban van összpontosítva s miután tudtommal már évekkal, talán 8 évvel ezelőtt, a bányatörvényt egy enquette tárgyalta és előkészítette, azonban az bizonyos akadályok miatt a ház elé nem kerülhetett, azon tiszteletteljes kérelemmel fordulok a t. pénzügyminister úrhoz: nem tartaná-e az időpontot elérkezettnek arra, hogy az elavult, régi bányatörvény valahára revisió alá vétessék, újra enquette-en tárgyalassék és így a bányaiipar újabb czélszerű intézkedések által ismét lendületet nyerjen.”

Wekerle Sándor pénzügyminister erre a következőképpen válaszolt:

„Ami ... a bányatörvény megalkotását illeti, e tekintetben csak annyit jelenthetek ki, hogy e törvényjavaslat tudtommal most a pénzügyministeriumban van ez év kezdete óta s hogy nem fogom elmulasztani azt, hogy az előkészített törvényjavaslatot az igazságügyi miniszterrel egyetértőleg legközelebb, amint a bánya közegei, kikre más teendők is várnak és az igazságügy közegei is, kik más téren és sokkal inkább vannak elfoglalva, erre időt szánhatnak, benyújtsam, ... azon leszek, hogy az előkészített bányajavaslat a legközelebbi időben az országgyűlés elé terjesszessék.

Szükségesnek tartom ezt nemcsak a bányászat speciális érdekében, hanem mint Andrássy Manó gróf megjegyezte, különösen az ipar fejlesztése szempontjából is. Nézetem szerint ugyanis, ha ipart akarunk fejleszteni, annak különösen a mai viszonyok között, midőn látjuk, hogy más országokban a széntermelés megrágulása mily válságos helyzetbe sodorta az ipart, mellőzhetetlen első feltétele az, hogy a szén olcsó termelését biztosítsuk, aminek ismét mellőzhetetlen első feltétele a bányatörvény meghozatala.”¹⁶¹

¹⁶⁰ Lásd az 1889. évi XVIII. törvénycikk előírásait.

¹⁶¹ Képviselőházi Napló, 1887. XVI. k. 312 és 315 p.

Úgy tűnt, hogy a pénzügyminiszter valóban komolyan gondolta, amit mondott. Hamarosan megjelent ugyanis a Pénzügyminisztérium kiadásában nyomtatásban a „Bányatörvényjavaslat” c. új kiadvány, illetőleg Wekerle Sándor az Országgyűlés Képviselő házában 1890. október 2-i ülésén elhangzott beszédében nyomatékosította korábbi szavait:

„Nem ugyan az őszi ülésszakban, de még ezen ülésszak folyamán leszek bátor előterjeszteni a bányatörvényjavaslatot.

...a bányaiparnak egyik előfeltételét, amely, hogy úgy mondjam, annak egyik leghatalmasabb emeltyűjét képezi, egy viszonyainknak megfelelő bányatörvény megalkotását is szem előtt kell tartani és remélem, hogy ezen kész javaslat, amely még csak az igazságügyi ministerium utórevízióját igényli, oly időben lesz előterjeszthető, hogy az még ezen ülésszak alatt tárgyalás alá vétethessék.”¹⁶²

A Pesti Hírlap 1890. november 16-án a következő hírt közölte:

„A bányatörvényjavaslat tervezetét a pénzügyminisztérium véleményadás céljából legközelebb megküldte több oly szakértőnek és érdekeltnek, akik nem vettek részt az e tárgyra vonatkozó ankét-tanácskozásokban. A törvényjavaslat 248 szakaszból áll, melyek tizennyolc fejezetben csoportosítvák...

A bányatörvényjavaslat még ez ülésszak alatt a képviselőház elé fog terjesztetni.”

A Közgazdasági Szemle 1890. november havi krónikája szerint „A beterjesztendő bánya-törvényjavaslat ellen gr. Gyürky Ábrahám, b. Radvánszky, Chorin Ferencz, mint a salgótarjáni kőszénbánya-résztvénytársaság elnöke és Baranyay István mozgalmat indítottak. A javaslat 3. §-a szerint a földesúrnak a bányaterület minden hektárja után 40 kr. területi díj, továbbá minden métermázsa barnakőszén után $\frac{1}{4}$ kr., fekete kőszén után pedig $\frac{1}{2}$ kr. termelési díj járna, mi a földtulajdonos érdekeire igen hátrányos lenne.”

A Budapesti Hírlap 1890. december 3-i számában újabb fejleményről számolt be:

„A magyar kőszénbányabirtokosok ma értekezletre gyűltek össze Nyáry Jenő báró elnöke alatt, tanácskozandó afölött, hogy mily álláspontot foglaljanak el a bányatörvényjavaslattal szemben. Chorin Ferenc ismer-

¹⁶² Képviselőházi Napló, 1887. XIX. k. 17 p.

tette a javaslatot, elmondta annak előzményeit és rámutatott a javaslat káros következményeire, ha az törvényerőt nyerne és végül a következő határozati javaslatot ajánlja elfogadásra: „Az értekezlet egyhangú megállapodásként kimondja, hogy az országbírói értekezlet által teremtett jogállapotot ezentúl is fenntartatni óhajtja és kérvényileg járul a pénzügyminiszter, miniszterelnök, az igazságügyminiszter és földművelésügyi miniszter urakhoz, hogy a bányatörvényjavaslat végleges megállapításánál a mai jogrendet változatlanul fenntartani méltóztassék. Az értekezlet kebeléből egyszersmind húsz tagú bizottságot küld ki, hogy az értekezlet megállapodása nyomán kérvényt terjesszen a pénzügyminiszter ő nagy-méltóságához és az általa esetleg egybehívandó szaktanácskozmánvon a földbirtokosok és bányabirtokosok érdekeit képviselve.” Az értekezlet többek hozzászólása után egyhangúlag elfogadta a határozati javaslatot és megválasztotta a 20 tagú bizottságot.”

A Budapesti Hírlap 1891. január 9-i számában az alábbi hír jelent meg:

„...Szontagh Pál vezetése alatt megjelent férfiak emlékiratot nyújtottak át a minisztereknek, mely Chorin Ferenc tollából származó ... okirat célja tiltakozni a pénzügyminisztériumban kidolgozott új bányatörvényjavaslat ellen...

A magyar pénzügyminisztériumnak az osztrák állapotoknál túl nem látó teoretikusai azt állítják, hogy a mostani jogállapot gátolja a kőszénbányászat fejlődését, ... ennél fogva meg kell fosztani a magyar földbirtokosok egész osztályát eddig élvezett joguktól és szabaddá kell tenni a kőszén.

...az így okoskodók azonban szemet hunynak úgy a hazai, mint a külföldi nagyon is szembeszökő példák előtt.

1861 óta a magyar kőszénbányászat termelése megtízszereződött, míg az erdélyi és horvát-szlavon kőszénbányászat, a hol pedig a kőszén szabad, még gyermekkorát sínyli...

Évszázados hazai jogot készül megsemmisíteni Wekerle Sándor pénzügyminiszter.”

Az események következményeként újra fellángoltak a politikai és szakmai jellegű viták, ugyanakkor a jogalkotási folyamat ismét megtorpant. Két év elteltével gömöri Szontagh Pál előterjesztéssel élt az Országos Ipar-egyesület Gyáripai Szakosztályának február 17-én tartott ülésén, amit a Magyar Ipar c. lap 1893. évi 2. számában egész terjedelmében közölt. Az előterjesztés záró indítványa érdemes figyelmünkre:

„...Mindezek után indítványozom, hogy az orsz. iparegyesület útján forduljunk a kereskedelmi miniszterhez egy felirattal, kérve, hogy a köszénkérdést tegye sürgős tanulmányozása tárgyává, és készítse elő az új bányatörvényjavaslat napirendre tűzését egy értekezlet összehívása által, melyben az országos ipar- és orsz. gazdasági egyletek küldöttei, valamint a nagyobb szén- termelők és szénfogyasztó gyárak részt vegyenek, a célra, hogy a szénre nézve a különböző érdekek egymással lehetőleg egy kompromisszumbau egyesülnek, amit én, ezen előadásomban is érintett több közös támpontnál fogva lehetőnek és óhajtanónak tartok, általában pedig, hogy e tárgy minden oldaláról alapos felvilágosítást nyervén, magát elhatározhassa és azt, amit az ország közérdeke kíván, mielőbb életbe léptethesse, véget vetvén egyidejűleg azon abnormitásnak, hogy alkotmányos jogunk 26-ik évében bányaiügyekben még mindig egy osztrák pátenz szolgál törvény gyanánt.”

A Magyar Ipar következő számából arról is értesülünk, hogy 1893. március 8-án az Országos Iparegyesület Szontágh Pál előterjesztésének megfelelően a kereskedelmi miniszterhez fordult. Megkeresésében a köszénkérdés megoldása érdekében három intézkedés megtételét sürgette:

„...úgy véljük, hogy ... három nagyfontosságú intézkedés u. m.

1. a széntulajdon kérdésének töivényhozási szabályozása és a kutatás szabadddá tétele;
2. a nevezetesebb szénvidékeknek megfelelő vasúti összeköttetésekkel való ellátása és
3. a szénszállítási tarifáknak czélszerű reformja, magában véve is teljesen elégséges lenne a köszénkérdés megoldására.”¹⁶³

A Budapest Hírlap 1893. március 19-én megjelent számában közölt hír mindezt a következőkkel egészítette ki:

„Az országos gazdasági egyesület tagjai körében mozgalom indult meg amaz irányzatok ellensúlyozására, amelyek a megindult vitákba belekeverték a szabad kutatás jogát. E tárgyban az o. m. g. e. már három év előtt nyilatkozott és akkori erős mozgalmával sikerült is megakadályozni a földtulajdon jogát sértő bányatörvényjavaslat képviselőház elé terjesztését. A mozgalom kezdői peticionálni kívánnak a kormányhoz, hogy tegyen meg

¹⁶³ A felterjesztés „Emlékirat a köszénkérdés tárgyában” címen megjelent a Közgazdasági Szemle 1893. évi 4. számában (501-506 p.), illetőleg „A köszénkérdés” címen a Bányászati és Kohászati Lapok, 1893. évi 8. számában (120-130 p.) is.

minden lehető a hazai széntermelés előmozdítására, amire úgy a bányászatnak adott tarifa stb. kedvezmények, új telepek felnyitásának segítése, szénvasutak építése által tág tere van. Hogy azonban épp a hazai szén legyen olcsón termelni és a keletkező szénvállalatoknak lételet biztosítani, veszélyesnek tartják a külföldi szénnek adott nagyobb mérvű kedvezményeket, amelyek a szénkereskedelem mai helyzetében úgy is csak a közvetítő elemeknek és nem a kisleányasztásnak válnának előnyére. A mozgalom előreláthatólag nagy arányokat ölt, s az e hó végén tartandó nagy értekezleten, az ország minden részéből egybegyűlő, a szénkérdésnél érdekelt földbirtokos fog részt venni.”

Időrendben Münnich Aurél felszólalása következett az Országgyűlés Képviselő házának 1893. április 14-i ülésén:

„... Tudom, hogy a bánya-törvényjavaslat benyújtásának egyik legnagyobb akadálya az, hogy nálunk még nincs rendezve és tisztázva a szénbányászat kérdése. Erdélyben és Horvát-országban szabad a szénbányászat, Magyar-országon pedig nem. Ennek a kérdésnek elintézése tehát nagy nehézségekbe ütközik; kivált a bittokos osztály természetesen eminens jogát látja ezen kérdéssel érintve. Mindennek dacára is azt hiszem, lehet olyan módot találni, amelynél fogva úgy a magánvállalkozók, mint a birtokosok érdekei megóvhatók, mégpedig vagy úgy, mint azelőtt volt, hogy bizonyos átmeneti idő lesz meghatározva, mely idő alatt az illető birtokos kísérleteket tehet, hogy kincsét kiaknázhassa; vagy pedig, hogy a bányatörvényben kimondatik az, hogy kőszéntermelés esetében a birtokosnak különös recompensatio nyújtatik minden mázsa kőszén után.

Ezekre vagyok bátor felhívni a t. ház és t. pénzügyminister úr figyelmét. Meg vagyok róla győződve, hogy a t. pénzügyminister úr meg fogja találni az útját és módját annak, hogy ez a kérdés a birtokosokkal hasonlóképp és meglegedésre tisztáztassék. Ha ez megtörténik nagyon kérem a t. kormányt, hogy a bányatörvényjavaslatot mentől előbb benyújtani méltóztassék, azon czéiből, hogy az minél előbb alkotmányos tárgyalás alá vétethessék. Ezen kérésem kapcsán van szerencsém a következő határozati javaslatot benyújtani: „Tekintve, hogy a bánya-törvény előkészítésére összehívott szaktanácskozmány munkálatait már befejezte, utasíttatik a pénzügyminister, hogy az erre vonatkozó törvényjavaslatot alkotmányos tárgyalás végett mielőbb terjessze a képviselőház elé.”

Ajánlom határozati javaslatomat elfogadásra...”¹⁶⁴

¹⁶⁴ Képviselőházi Napló, 1892. XI. k. 212-213 p.

Wekerle Sándor miniszterelnök és pénzügyminiszter a Képviselőház másnapi ülésén a következőképpen válaszolt:

„...Münnich Aurél t. képviselő úr határozati javaslatára röviden csak annyit jegyzek meg, hogy mivel a bányatörvény már elő van készítve, s reménylem, hogy az az egyedüli akadály, mely ez idő szerinti előterjesztését lehetetlenné teszi, hogy t. i. a szén jogi kérdését az illető tulajdonosok érdekeinek lehető méltányosságával még a törvény beterjesztése előtt tisztába hozzuk, az illető tulajdonosok és érdekeltek megnyugtatóására még e nyár folyamán el lesz hárítható, és mivel úgy reménylem, hogy a bányatörvényt legközelebb beterjeszthetem: én, ha a képviselő úr e beterjesztése külön utasítást is kíván adni, az erre irányuló határozati javaslat elfogadása ellen észrevételt a magam részéről nem teszek.”¹⁶⁵

A Köztelek c. lap 1893. április 15-i számában a következő hírt közölte:

„Az új bányatörvényjavaslat kész. Mint értesültünk, a pénzügyminisztériumban elkészítették az új bányatörvény javaslatát. A szénkutatás kérdésének eldöntése a javaslatban azonban függőben hagyatik addig, míg a miniszter a nyári hónapok szünete alatt a földbirtokos-osztály tisztviselőivel értekezik aziránt, vajjon a szén szabad kutatása az ország ama részeiben, hol az a föld tartozékát képezi, mily átmeneti idő után léptettség életbe.”

A bányatelek-alkotás ügye csak nem haladt előre, pedig a magyar kormányzat szimpátiával viseltetett a bányászat irányában. Ezt mi sem mutatja jobban mint, hogy Wekerle Sándor miniszterelnök és pénzügyminiszter elvállalta az 1892-ben alakult Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület védnökségét, sőt az egyesület 1894. augusztus 5-7-én Nagybányán tartott 1. rendes közgyűlésén is részt vett és ott ígéretet tett, hogy *„a bányatörvény-javaslat még e tél folyamán a Képviselőház elé fog terjesztetni.”¹⁶⁶*

Az év hátralévő részében és a következő évben azonban csak a szakmai viták keretében megjelent értekezésekről és javaslatokról van tudomásunk. Az mindenesetre látszik, hogy a bányatörvény-alkotás változatlanul

¹⁶⁵ Képviselőházi Napló, 1892. XI. k. 260 p.

¹⁶⁶ A Közgazdasági Szemle 1894. augusztusi krónikája.

sokakat foglalkoztatott.¹⁶⁷ Farbaký István felszólalása a Képviselőház 1895. február 14-i ülésén ennek elmaradását ismét az Országgyűlés elé vitte:

„...a bányatörvénynek kérdése immár mostan – mondhatni - tán 21 esztendeje vajúdik. Midőn az országbírói értekezlet az akkoriban minálunk érvényben állott osztrák általános bányatörvénynek egy intézkedését nem a bányászat előnyére megváltoztatta, illetőleg nem változtatta meg, csak elhalasztotta, kitolta a végrehajtást, azóta - mondom - hosszú évek sora múlt el. 1874-ben kidolgoztatott az első törvényjavaslat az akkori magyar kormány által; ankétek tárgyalták, a javaslat nem vált törvénnyé. Éppen úgy ismét későbbben 1884-ben megint kidolgoztatott egy bányatörvényjavaslat, némileg más alapokon; ez sem lett beterjesztve, s szintén nem tárgyaltatott. Végre 1890-ben is kidolgoztatott egy bányatörvényjavaslat, ez sincsen még mai napig sem tárgyalva. Én tehát tekintettel éppen arra, hogy ez irányban is égető szükség van arra, hogy a bányatörvény végre megalkottassék, kérem a t. pénzügyminiszter urat, szíveskedjék ez irányban is megtenni a szükséges lépéseket.”¹⁶⁸

Az 1895-ös év is eseménytelenül telt el és a tétovázás csak egy újabb országgyűlési képviselői felszólalást váltott ki, ezúttal Issekutz Győzőnek az igazságügyminiszterhez intézett kérdése formájában a Képviselőház 1896. március 9-i ülésnapján:

„...Mivel tudja indokolni a t. igazságügyminiszter úr azt, hogy a bányatörvény, mely 1890-ben készült el és amely a pénzügyminiszterhez lett áttéve, kidolgozva készen és öt éven át hevert a pénzügyminisztériumban anélkül, hogy az igazságügyminisztérium ezt megsürgette volna?”¹⁶⁹

¹⁶⁷ Márkus Károly: Bányáiparunk fejlődését előmozdító intézkedéseknek a bányatörvénybe való felvételéről (Bányászati és Kohászati Lapok, 1893. 12.-13. sz. 204-205, 214-216 p.), Fehér Manó: Javaslatok a magyar bányatörvény megalkotásához, különös tekintettel a köszénkérdésre (Bányászati és Kohászati Lapok, 1894. 2. és 14. sz. mellékletei, 1-10, 1-10 p.), Fehér Manó köz- és váltóügyvéd előadói javaslata a köszénkérdés tárgyában (Bányászati és Kohászati Lapok, 1894. Ünnepi szám, 1. sz. melléklet, 33-41 p.), Tóth Gáspár: Az alkotandó bányatörvény problémái (Jogtudományi Közöny, 1894. 38, 39, 41. sz. 300-302, 308-310, 322-325 p.), Sípos Árpád: A bányatörvény javaslat: Bírálát és ismertetés (A Jog, 1895. 3. sz. 20., 5. sz. 34., 7. sz. 52., 9. sz. 65., 11. sz. 83., 13. sz. 98., 15. sz. 115., 16. sz. 124., 17. sz. 132., 21. sz. 164., 23. sz. 180. p.), stb.

¹⁶⁸ Képviselőházi Napló, 1892. XXIII. k. 33-34 p.

¹⁶⁹ Képviselőházi Napló, 1892. XXXI. k. 12 p.

Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület még 1895-ben egy hat tagú bizottságot hozott létre a bányatörvény-alkotás kérdéseinek vizsgálatára. A bizottság egy évnyi munkát követően egy 10 oldalas emlékiratot állított össze, melyet Lukács László pénzügyminiszterhez terjesztett fel.¹⁷⁰ Az emlékirat a köszének szabad ásványok közé sorolás mellett foglalt állást, kérve a pénzügyminisztert, hogy a bányatörvény-javaslatot terjessze az országgyűlés elé. A köszénkérdésben heves szakmai viták alakultak ki és többen álláspontjukat írásban is közzétették.¹⁷¹

Minden szakmai vita ellenére a bányatörvény-alkotás kérdése csak nem jutott egy lépéssel sem előbbre. A Budapesti Hírlap 1898. január 9-i híre szerint a Képviselőházban folytatott költségvetési vita során „*Neményi Ambrus előadó kérdést intéz a pénzügyminiszterhez aziránt, milyen stádiumban van az új bányatörvény kidolgozása, melyet a szakkörök évtizedek óta úgyszólván nap-nap után sürgetnek és van-e kilátás arra, hogy a törvényjavaslat közeli időben a törvény-hozás elé kerüljön?...* Lukács miniszter a fölhozottakra válaszolja, hogy a köszén kérdése megakadályozta a már régebben készült bányatörvényjavaslat benyújtását. A kérdés elsősorban az igazságügyminisztert illeti, aki hajlandó is volt arra, hogy az ügy újból elővétellessék, azonban egyéb fontos dolgok ebben megakadályozták. A kérdést szülő oly fontosnak tartja, hogy nem ellenzi, miként a bizottság jelentésében fölhevítja a kormányt, hogy ez ügyet lehetőleg minél előbb megoldás elé juttassa.”

¹⁷⁰ Emlékirata az OMBKE. kebeléből kiküldött bizottságnak, mellyel a bányatörvény megalkotásához szükséges intézkedéseknek mielőbbi megtételét szorgalmazta (Bányászati és Kohászati Lapok, 1896. 10. sz. melléklete), illetve Hoznek János: A bányászok mozgalma (A Jog, 1896. 37. sz. 255-258 p.)

¹⁷¹ Ezek közül a legismertebbek: A magyar bányáügy érdekében. Az OMBKE budapesti osztályának indítványa (Jogtudományi Közlöny, 1897. 31. sz. 246-247 p.), Tóth Gáspár: Az alkotandó bányatörvény egyes kérdései (Bányászati és Kohászati Lapok, 1897. 22. sz. 363-365 p.), Fehér Manó: Az évtizedek óta készülő magyar bányatörvény (Temesvár, 1897.), Hoznek János: Az alkotandó bányatörvény problémáiról (Bányászati és Kohászati Lapok, 1897. 16., 17., 18. sz. 273-276, 291-293, 307-310 p.), Wahlner Aladár: A köszénbányászat jogi szabályozásának reformja (Bányászati és Kohászati Lapok, 1898. 20.-21. sz. 349-357, 367-374 p., illetve A Jog 1898. 16., 17., 18., 20. 21., 23. és 24. számaiban). Andreics János: A magyar szénkérdés (Bányászati és Kohászati Lapok, 1899. 22. – 23. sz. 430-431, 460-461 p.)

A Pesti Napló 1898. szeptember 30-án megjelent számában beszámol az igazságügyi költségvetés előző napi tárgyalásáról:

„A képviselőház pénzügyi bizottsága ma Széll Kálmán elnöklése alatt tartott ülésében az igazságügyi tárca költségvetését tárgyalta...

A központi kiadásoknál Komjáthy kifejti, hogy még mindig kevés az, amit az igazság-szolgáltatásra fordítunk. Hangsúlyozza ... a bányajog s telekkönyvi törvény megalkotásának szükségét...

Farbaky a bányatörvény és perrend megalkotása s a bányatelekkönyvek mielőbbi rendezése érdekében szólal fel...”

A Pesti Napló 1899. december 27-i számában Fehér Manó oravicai ügyvéd, ismert bányajogász sorait olvashatjuk:

„Modern állam közgazdasági felvirágzása a kereskedelem és az ipar fejlesztésétől és meg- erősödésétől függ. A magyar iparnak egyik legfontosabb ága a bányaipar, melynek állami háztartásunkban nagyon kiváló szerep jutott. Közgazdasági érdekeink kívánják tehát, hogy e fontos közgazdasági tényezőre különös gondot fordítsunk és bányászatunk érdekeit soha egy pillanatra szem elől ne tévesszük. Sőt mindenképpen oda kell törekednünk, hogy bányászatunk felvirágozzék s megszűnjenek ama hátrányok, melyek fejlődését és felvirágzását megakadályozzák...

Bányászatunk és bányaiparunk felvirágzása elsősorban jó és tökéletes, vagyis olyan bányatörvény megalkotásától függ, mely egyrészt a modern kor követelményeinek, másrészt pedig hazánk sajátos viszonyainak lehetőleg tökéletesen megfeleljen. Ily körülmények közt természetes, ha nálunk a bányajog kodifikálását nemcsak a közvetetten, hanem még a közvetve érdekelt körök is évről-évre sürgetik...

Az a sok bányatörvényjavaslat, mely a hetvenes évek eleje óta nálunk napvilágot látott, mutatja - s ezt örömmel konstatáljuk - hogy alkotmányunk visszaállítása óta minden magyar kormánynak egyik fő törekvése volt, hogy bányászatunk, mint az állami jólét és a nemzeti vagyonosodás egyik legfontosabb tényezője, igazán felvirágozzék...”

A következő évben - úgy tűnt - fordulat állhat be a bányatörvény ügyében, legalábbis erre utal, hogy a bányatörvény-javaslatot ismét elővették. Erről számolt be Plósz Sándor igazságügyminiszter az Országgyűlés Képviselőházának 1900. március 24-i ülésén:

„Meg kell említenem, ... hogy a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg vegyes bizottságot küldöttünk ki a bányatörvény tervezetének elkészítése végett. Ez a bizottság működik s előre-láthatólag a nyár végéig a tervezet el fog készülni. Maga a bányaeljárás a polgári perrendtartásban fog szabályo-

zást nyerni, azok az eltérések tudniillik, amelyek a rendes eljárásokor szükségesek, míg a bányatelekkönyvek rendezése csak az anyagi bányatörvény elkészülte után lesz munkába vehető.”¹⁷²

Lukács László pénzügyminiszter az Országgyűlés Képviselő házában 1900. október 10-i ülésén részletesen is ismertette a kormányzati elképzeléseket:

„...az igazságügyminiszter úrral együtt elkészítettük az új bányatörvény reformját és e munkálat oly előrehaladott stádiumban van, hogy remélhetőleg nemsokára a törvényhozás elé lesz terjeszthető.

Hogy miért szükséges és indokolt az új bányatörvény megalkotása, azt, úgy hiszem, nem szükséges indokolnom, hiszen már évtizedek óta törekszik a kormányzat e törvényt megalkotni és mindeddig eredmény nélkül; de talán indokolva van egy pár szóval rámutatnom azokra az okokra, a melyek mindeddig akadályozták ennek a kérdésnek a megoldását és a melyek ezután is esetleg akadályai lesznek.

Az új bányatörvény megalkotásának legfőbb nehézsége, legfőbb akadálya az úgynevezett köszénkérdés megoldásának nehézségében rejlett és rejlik még részben ma is, amennyiben e kérdésre vonatkozólag a vélemények homlokegyenest ellentétben állottak. Az egyik rész azt követeli, hogy a köszén éppen úgy, mint az arany vagy az ezüst, vagy a bányatörvénynek alávetett más ásvány, teljesen felszabadíttassék, teljesen szabad ásványnak deklaráltassék, elvonassék teljesen a földbirtokosnak ingerenciája alól. Ezzel szemben a másik rész mereven ragaszkodott a jelenlegi állapothoz és azt követelte, hogy az országbírói értekezletnek a köszénre vonatkozólag megalkotott határozatai semmiben se alteráltassanak. Ezen két, homlokegyenest ellenkező vélemény közt volt egy harmadik, mérsékeltebb felfogás is, amely azonban a véleményeknek éles harcrai között érvényre emelkedni szintén nem volt képes.

Ma, t. képviselőház, a tett tanulmányoknak és a viszonyok időközben beállott változásának következtében, azt hiszem, abban a helyzetben vagyunk, hogy megoldhatjuk e kérdést úgy, hogy mindenkinek javára szolgál, úgy, hogy javára szolgál egyrésről az iparnak, elsősorban a bányaiparnak és nemcsak, hogy nem szenvednek általa a földbirtokosok, de javára szolgál a földbirtokososztálynak is azon áremelkedés következtében, amely a birtoknál bekövetkezik.

¹⁷² Képviselőházi Napló, 1896. XXVIII. k. 192 p.

Ennek a megoldásnak lényege pedig röviden összefoglalva, a következő volna. Kimondatnék a múltra nézve mindenekeelőtt az, hogy azok a jogviszonyok, a melyek az országbírói értekezlet határozmányainak fennállása ideje alatt a földbirtokos és a bányavállalkozó közt létrejöttek, minden tekintetben érintetlenül hagyatnak.

*Polónyi Géza: Horvátországban is?*¹⁷³

Lukács László pénzügyminiszter: Kérem, arról külön szólok, minthogy ott a kőszén ez idő szerint szabad ásvány. Másrészt pedig a jövőt illetőleg kimondatnék, hogy a kőszén vagy az ásványszén szintén a szabad ásványok közé tartozik, mindazonáltal annak elismerésével, hogy a földtulajdonost a bányavállalkozóval szemben mindenkor állandóan és feltétlenül jog illeti meg bizonyos díjjutalékra, amely felett vagy megegyeznek egymás között, vagy amennyiben nem tudnának megegyezni, ezt a törvényben megállapított korlátok és feltételek között a hatóság állapítja meg. Az ásványszén tehát csak annyiban deklaráltatnék szabad ásványnak, amennyiben annak kutatását és bányászását a földbirtokos, ha nem használta fel azt az időt, melyet a törvény neki enged és amely egy relatíve hosszú időben volna megállapítandó arra, hogy a saját földjén létező kőszén tekintetében a kutatási és bányászati jogot magának megszerezze, ezen idő eredménytelen eltelésének esetében nem akadályozhatna meg mást a kutatási munkálatokban, hanem az ő részére minden időre biztosítatnék egy megfelelő díjjutalék vagy egyezség útján, vagy hatósági határozat alapján. A földtulajdonos tehát nem mondhatna vétőt ezen idő eltelte után a bányavállalkozónak, hanem köteles volna vele egyezkedni a díjjutalékra. Ha pedig megegyezni nem tudna, a hatóság állapítaná meg a díjjutalékot. Hogy miért kell és szükséges az ásványszén-bányászatot daczára annak a szép lendületnek, melyet az hazánkban vett, nemcsak intenzív, hanem extenzív irányban is fejleszteni, azt úgy hiszem, nem szükséges indokolnom azok előtt, kik ismerik iparunk helyzetét, s kik az ipar létfeltételeivel tisztában vannak. De talán szükséges indokolnom egy pár szóval azt, hogy miért nem szükséges ma már radikálisan hozzáfogni ezen kérdés megoldásához, de nem lehetséges is egy ilyen radikális megoldás. Akik foglalkoznak az ásványszén-bányászattal, igen jól tudják, hogy az utóbbi időben hazánkban az iparnak ez az ága igen öröndetes lendületet vett,

¹⁷³ Az un. horvát-magyar kiegyezés kérdéseit szabályozó 1868 : XXX. törvénycikk 9. §-a szerint „közös ügyei a magyar korona összes országainak a ... bányajog ... amelyek Magyarországot s Horvát-, Szlavon- és Dalmát-országokat közösen érdeklik.”

különösen az utóbbi 10-15 esztendő alatt. De a mi a legsajátságosabb, ez a fejlődés az országnak nem azon területein állott be, hol az ásványszén ma is a szabad ásványok közé tartozik, mint Erdélyben és Horvátországban, hol az ausztriai bányatörvény van ma is érvényben, hanem beállott a szoros értelemben vett Magyarország területén, tehát ott, hol az ásványszén ma le van kötve és annak kutatása és bányászata a földtulajdonos akaratahoz van kötve. Hogy a dolog így áll, azt a következő pár statisztikai adat bizonyítja. A szorosabb értemben vett Magyarország területén körülbelül 20 ezer hektár az ásványszén-bányászatra adományozott terület és ezen területen termeltetett az 1898. évben 45 millió métermázsát meghaladó ásványszén. Erdélyben az adományozott terület felét képezi a magyarországinak és a termelés mégis alig haladta meg a 8 millió métermázsát. Horvátországban az adományozott terület nagyobb, mint az erdélyi, mert 13.000 hektárnál több és a termelt mennyiség mégis csak 1.200.000 métermázsát. Ha a külföld, Anglia, Amerika és Szászország példái nem is bizonyítanak, ezek az itt felsorolt adatok elég világosan mutatják azt, hogy magában véve az a körülmény, hogy a földbirtokos bizonyos ingerenciával bír a kőszén kiaknázására, nem volt képes megakadályozni ezen bányászati ágak a fejlődését, és habár nem szenved kétséget, hogy ugyanazon kereseti viszonyok között, ha az ásványszén szabad ásvány lett volna a múltban, mindenesetre a fejlődés gyorsabb és nagyobb mérvű lett volna, azért mégis az itt elősorolt adatok kétségtelenül bizonyítják, miszerint arra, hogy az ásványszén-bányászatnak lendületet adjunk, a kőszénkérdés radikális megoldása nem okvetetlenül szükséges.

Ámde nem is lehetséges. Nem lehetséges pedig azon oknál fogva, mert az adatok, amelyeket a királyi bányakapitányságok által gyűjtettem, arra az eredményre vezettek, hogy majdnem minden ismert kőszénterület Magyarországon szerződésileg le van foglalva és pedig, ha számításba vesszük azon területeket is, amelyeket a földbirtokos maga tart lefoglalva ásványszén tekintetében bányászati célból, nem kevesebb, mint 750.000 katasztrális holdra megy az a terület, amely a földbirtokos és a bányavállalkozó között létrejött szerződések által le van foglalva, ezek tehát majdnem az egész ismert kőszénterületet magukban foglalják és magánjogi szerződésekkel vannak biztosítva. Ezek a magánjogi szerződések természetesen a törvényhozás által föltétlenül respektálandók lévén, nincs is más mód a kőszénkérdés megoldására, mint az, a melyet proponálni bátor-kodtam.

Nem kívánok ez alkalommal a megalkotandó bányatörvény többi alapvető intézkedéseivel foglalkozni, csak ezt az egy pontot tartottam szükségesnek kiemelni azért, mert ez a legfontosabb kérdés és mert ennek szerencsés megoldásához van kötve az új bányatörvény megalkotásának sorsa és az, hogy ez az évtizedek óta vajdó ügy végre gyors megoldásra jusson.”¹⁷⁴

Az Alkotmány c. lap 1900. november 13-i, illetve a Magyar Nemzet november 14-én megjelent száma szerint a pénzügyi költségvetési vita során Farbaky István képviselő ismét sürgette a bányatörvény ügyét:

„...mily stádiumban van ez idő szerint a bányatörvényjavaslat?”

Lukács László pénzügyminiszter ekkor azonban már kitérő nyilatkozatot adott: *„Farbakynak válaszolja, hogy a bányatörvény tervezetét legközelebb új revízió alá szándékozik venni s ha az kellőleg lesz készítve, reméli, hogy az igazságügyminiszterrel egyetértőleg rövid idő alatt be fogja a törvényjavaslatot terjeszthetni...”*

A Bányászati és Kohászati Lapok 1901. február 1-jén megjelent 3. számában¹⁷⁵ közölte a Magyar Nemzetgazdaság c. lap 4. számában megjelent cikket:

„Még a költségvetés benyújtása alkalmával jelezte a pénzügyminiszter, hogy a bányászatra vonatkozó jogszabályokat ... átdolgoztatja. A minapában pedig közre került egy rövidke híradás arról is, hogy a munka serényen folyik, sőt hova-tovább el is készül és a pénzügyminiszter a költségvetés országgyűlési tárgyalása után abban a helyzetben lesz, hogy az új bányajog törvényjavaslatát benyújthatja és talán még a mostani országgyűléssel le is tárgyalhatja...”

Nemcsak a jogászvilág, de mindenek fölött közgazdánk azok, akik sokat, egy túlságosan is elhanyagolt gazdasági ág föllendülését várják az új bányatörvénytől.”

A Pesti Hírlap 1901. február 27-én beszámolt az igazságügyi tárca költségvetésének vitájáról. Ennek során Emmer Kornél az előterjesztés előadója úgy nyilatkozott, hogy a bányatörvény-javaslat elkészült.

¹⁷⁴ Képviselőházi Napló, 1896. XXX. k. 25-26 p. Az örömteli fejleményekről a Bányászati és Kohászati Lapok is beszámolt: „Az új bányatörvény. A képviselőház 1900. október 10-i üléséről.” (1900. 23. sz. 369-370 p.)

¹⁷⁵ A készülő bányajog (Bányászati és Kohászati Lapok, 1901. 3. sz. 53-54 p.)

A Budapesti Közlöny 1901. október 29-i, valamint a Magyar Közigazgatás november 3-i számában olvashatjuk, hogy *„Ő Felsége az új országgyűlést október hó 28-án a budai várpalotában felolvasott trónbeszéddel nyitotta meg.”*

Az uralkodó beszédében kitért a tervezett pénzügyi reformokra is, melyek célja egy egységes adózási rendszer megteremtése volt. Megemlékezett arról is, hogy *„Kiterjesztendő lesz a reform az adóügy anyagi részén túl az adókezelésre, sőt a pénzügyi köz- igazgatás mai szervezetének megfelelő módosítására is. Ipari termelésünk egyik kimagasló ágának, a bányászatnak viszonyait a bányatörvényjavaslat lesz hivatva modern alapokra fektetni...”*

Újabb félév elteltével Krasznay Ferenc felszólalása érdemel figyelmet az Országgyűlés Képviselő házában 1902. április 28-i üléséről, melyben a hazai jogélet visszasságait ecsetelte:

*„A jogéletnek csak egy terére mutatok rá, mellyel volt alkalmam foglalkozni: a bányajogra. Nem voltunk képesek megszüntetni 35 év óta, az alkotmány helyreállítása óta Magyarországon azt a ziláltságot, azt a jogi zavart, amely előáll abból, hogy a magyar köszénjog az osztrák általános bányatörvénynek, részben pedig az országbírói értekezlet hetedik fejezetének összetételéből előállott keveredek, ha Beöthy Ákos t. képviselőtársam szavait akarnám idézni, azt mondhatnám: jogi kóficz. A tényállás az, hogy a külföld valamennyi vállalkozóját elriasztottuk, a magyar vállalkozókat pedig elidegenítettük teljesen attól, hogy köszénjogokat szerezzenek, még inkább attól, hogy köszénbányavállalkozásba bocsátkozzanak. Azt hiszem, a t. képviselőház bányajogászai tudják ezt az anarchiát és azért feleslegesnek tartom a dolgot részletezni...”*¹⁷⁶

E bírálattal szemben éles ellentétben állt Lukács László pénzügyminiszter beszéde, amely az Országgyűlés Képviselőházának 1902. május 2. ülésén hangzott el:

„Ami a bányászat érdekeinek istápolását illeti, azt hiszem, e tekintetben minden dicsekvés nélkül konstatálhatom azt, hogy a magyar bányászat érdekében évtizedeken keresztül annyi nem történt, mint a mennyi a leg-

¹⁷⁶ Képviselőházi Napló, 1901. VI. k. 129 p.

utóbbi időben, talán azon oknál fogva, mert magam is ismerem a bányászat viszonyait és melegen érdeklődöm a bányászat iránt...

*A bányatörvényt illetőleg jelezhetem, hogy az már régebb idő óta készen van, jelenleg a különböző minisztériumokkal folyik e tekintetben a tárgyalás, és azt hiszem, nemsokára abban a helyzetben leszek, hogy azt a t. ház asztalára letehessem.*¹⁷⁷

Széll Kálmán miniszterelnök közlése az Országgyűlés Képviselőházának 1902. október 15-i ülésén:

*„A pénzügyminiszter a tél folyamán be fogja terjeszteni a bányatörvényről szóló javaslatot...”*¹⁷⁸

A többször átdolgozott bányatörvény-javaslat tartalomjegyzékének közlését - tekintve, hogy az nem lett országgyűlés elé terjesztve – köztes állapotúnak ítélve, mellőztem.

¹⁷⁷ Képviselőházi Napló, 1901. VI. k. 260 p.

¹⁷⁸ Képviselőházi Napló, 1901. VIII. k. 57 p.

XI. Az 1903. évi bányatörvény-javaslat (1903-1945)

A Független Magyarország 1903. december 10-én megjelent száma a következőkről számolt be:

„Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület igazgató tanácsa Farbaky István elnöklésével tegnap ülést tartott, melyen a rendes folyó ügyeken kívül a bányatörvény-javaslatot tárgyalták. Az egyesület vidéki osztályai részben már letárgyalták a javaslatot, noha sok nehézséget okozott az, hogy a törvényjavaslat előadói tervezetét a pénzügy-minisztérium indokolás nélkül bocsátotta közre. Az egyesület ez ügyben kérelmet intézett a minisztériumhoz, melynek következtében a minisztérium el is határozta az indokolás kinyomtatását.¹⁷⁹ A mintegy 35 ívre terjedő indokolás Wahlner Aladár bányakapitány munkája, ki Lányi Bertalannal együtt szerkesztette meg a javaslatot. A bányászok körében a törvényjavaslat iránt igen nagy az érdeklődés, amit igazol, hogy rövid idő alatt két kiadás fogyott el az előadói javaslatból. Érthető a bányászok ezen érdeklődése, ha tekintetbe vesszük, hogy nálunk még ma is az 1854 évi osztrák pátenst a bányatörvény, holott azt Ausztriában régen hatályon kívül helyezték.

A bányatörvény megalkotásának eddig útjában az állott, hogy az eddigi javaslatok mind a szénnek szabaddá tételén alapultak, minek következtében a földbirtokosok, kik eddig korlátlan tulajdonosai voltak birtokuknak, sérelmesnek találván a tervezetet magukra nézve, a javaslatot még a bizottsági tárgyalásokig sem engedték jutni. A szénbányászat azonban a szénnek birtokhoz kötöttsége dacára felvirágzott, míg az ércbányászat a bányaszabadság ellenére is tönkrement. Így a szénszabadság harcosai megritkultak s a bányászok körében is többségre jutottak azok, kik a szénszabadság feláldozásával is kívánják egy jó bányatörvényjavaslat megalkotását. Az új javaslat már ebben a szellemben készült és így reménység van arra, hogy a régóta szükséges törvényt végre meg fogják alkotni.”

¹⁷⁹ A „Törvényjavaslat a bányatörvényről” c. kiadvány először indokolás nélkül jelent meg és csak utóbb nyomtatták ki indokolását (A bányatörvényről szóló törvényjavaslat előadói tervezetének indokolása), majd jelent meg egybe kötve is (Törvényjavaslat a bányatörvényről. I. Előadói tervezet. II. Az előadói tervezet indokolása.). Hamarosan megjelent „A Bányatörvényről szóló törvényjavaslat 1903. évi előadói tervezetének tárgyalásai I–II.” c. kiadvány is (Budapest, 1904.).

A Magyar Nemzet 1904. január 12-i száma a következő hírt közölte a bányatörvény tervezetéről:

„A törvénytervezet az indokolással együtt az összes minisztériumoknak megküldetett s a kereskedelmi minisztérium kivételével már valamennyi meg is tette a maga észrevételét. A kereskedelmi minisztériumban most dolgoznak azoknak a szempontoknak a kifejtésén, amelyeknek a bányatörvényben a kereskedelmi kormány intencziójához képest érvényre kell emelkedniük. A törvénytervezetet azután a minisztériumok részéről felhozott észrevételekhez képest újból átdolgozzák s akkor fogják végleges szövegezésben a törvényhozás elé terjeszteni.”

Az Újság ugyanezen a napon megjelent számában ugyanakkor egy részletező cikk olvasható:

„Az alkotmány helyreállítása óta úgyszólván napirenden van a magyar bányatörvény megalkotásának s ezzel az abszolutizmus alatt nálunk is életbeléptetett osztrák általános bányatörvény megszüntetésének kérdése. Hosszabb, rövidebb megszakítással folyvást tartott az ez iránt való törvényhozási munkálat előkészítése hol a szakminisztériumokban, hol az e tárgyban alakított különféle szakbizottságokban.

Négy javaslat is készült, de ezek közül csak egy került a képviselőház elé, amely aztán a projektumot módosítás végett visszaadta volt a kormánynak. Nemrég fejezték be az ötödik tervezetét a bányatörvényjavaslatnak, - három évi tanulmány és szaktanácskozások alapján Lányi Bertalan, az igazságügyminiszterium kodifikációs osztályának vezetője és Wahlner Aladár bányakapitány szerkesztették - s nemsokára közkézre kerül a törvénytervezet terjedelmes indokolása is, a melyet a pénzügyminiszter ad ki...

Hogy a mai tételes bányajogunkkal szemben melyek a javaslat legfőbb reform-intézkedései, erre nézve az indokolás röviden a következőket jegyzi meg:

1. A javaslat a bányaművelési szabadság elvéből indul ki; szabatosan megjelöli a bányaszabadság tárgyát képező ásványok körét; megoldja az ásványszénnek évtizedek óta vajúdo kérdését is, még pedig akként, hogy ez a megoldás, a mely szintén a bányaművelési szabadság elvéből indul ki, de a földtulajdonosnak a köszénbányászattal szemben a tényleges jogfejlődés által igazolt jogokat biztosít, úgy a bányászat, mint a földtulajdon érdekeinek lehetőleg megfelelően; a köszénkérdés illetően megoldása az ideiglenes törvénykezési szabályok köszénhatározmányai által a magyar korona területén megzavart jogegységet is helyre fogja állítani.

2. Gyökeresen reformálja a javaslat az ausztriai általános bányatörvény kizárólagos kutatási rendszerét, még pedig azon kettős szempontból, hogy

egyrészt a manapság roppant arányokat öltő meddő térfoglalásoknak eleje vétessék, másrészt pedig, hogy ez az intézmény a komoly vállalkozás igényeinek és érdekeinek a lehetőséghez mértén mindenben megfeleljen.

3. A gyakorlati bányászat és a bányászathoz fűződő közgazdasági érdekekhez mértén kiszélesíti a bányászati engedélyek körét, s egyrészt a bányászati érdekek kívánalmaihoz, másrészt a modern jogrend elveihez simulva módosítja és fejleszti az engedélyezési eljárást.

4. A bányatulajdon szabályozásánál mindenütt a mai tisztultabb jogi felfogást igyekszik kifejezésre hozni.

5. A bányászat és a földtulajdon közti viszony jogi szabályozásánál a modern jogéletbe illő jelentékeny reform-intézkedésekkel igyekszik pótolni az ausztriai általános bányatörvénynek ma már szerfölött érezhető fogyatékosságait;

6. Gyakorlati szempontból nem csekély jelentőségűek továbbá a javaslatnak a bányászati vízhasználatokra és a bányatulajdon kiterjesztése iránti jogra vonatkozó reformintézkedései.

7. Nagyobb helyet foglal el a javaslatban a munkásügynek, különösen a munkásvédelemnek és a munkásbiztosításnak szabályozása. E téren az ausztriai bányatörvénynek részben elavult, részben hiányos, részben pedig a munkásvédelemhez és a munkásbiztosításhoz fűződő közérdek kívánalmainak meg nem felelő rendelkezései valóban messzemenő gyökeres reformra szorulnak.

8. Igen fontos a bányarendészet reformja is. A javaslat tüzetesen megjelöli a bányarendészet feladatait, kiszélesíti a bányarendészet működési körét, a mennyiben az életbiztonság hatályosabb védelmére való tekintettel a kőbányákat is bányarendőri felügyelet alá helyezi s a bányahatóságok újjászervezése által arról is gondoskodik, hogy az államhatalmi tevékenység ezen ágazata megfelelően gyakorolható legyen.

9. Felemlíthető végül a mai kauzális bányahatósági szervezet gyökeres reformja, ami az új bányatörvény sikeres végrehajtásának »conditio sine qua non«-ját képezi.

A javaslat a bányajog körébe tartozó valamennyi jogintézménynél több-kevesebb, részben a gyakorlati bányászat érdekében, részben pedig, általános jogi tekintetknél fogva szükséges reformintézkedéseket tartalmaz.

A célba vett jogalkotást azonban csak az esetben fogja a kívánt siker koronázni, ha az egyes jogintézmények szervezése a praktikabilitás követelményeit kielégíti.”

A Hazánk 1904. július 10-i száma ezekkel szemben a következőkről tudósított:

„Soha még törvényjavaslat annyi vajúdáson nem ment keresztül, mint a bányatörvényjavaslat, amelynek előadói tervezete most előttünk fekszik. Hogy egy magyar bányatörvény az 1867-iki új ératól kezdve mostanáig létre jönni nem tudott, annak egyedüli oka az volt, hogy a javaslatok készítésének hátterében levő ismeretlenek a köszönet erőnek erejével szabad ásvánnyá kinyilvánítani és ezzel a földbirtokot egy becses jogától megfosztania és ezzel érzékenyen megkárosítani kívánták...

Soha még a közvélemény bírálata alá tarthatatlanabb indokolással törvényjavaslatot útnak nem indítottak, mint ezt, amely szomorú sorsra jutott elődeitől csak abban különbözik, hogy a huszadik század selyemkesztyűs kezével nyúl egy vagyon után, amelyet egyenes támadással a földbirtokos zsebéből kieroszakolni eddig nem tudott...”

Krasznay Ferenc felszólalása az Országgyűlés Képviselő házának 1904. július 26-i ülésén:

„Tudomásunk van róla, hogy egy új bányatörvény készül. Félő, hogy ez a bányatörvény-javaslat is szenvedni fog abban a közgazdasági törvényhozásnál nálunk gyakran tapasztalt jogászai hipokrizisben. Méltóztassék figyelemmel lenni arra, hogy ne jogászok, hanem közgazdászok csinálják meg.”¹⁸⁰

Balkay Béla 1904. szeptember 26-án, az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület közgyűlésén „*Bányatörvényünk reformálásának első kísérletei*” címmel tartott előadásában emlékezett meg a bányatörvényalkotás történetéről.¹⁸¹

A Hazánk 1904. október 5-i számában beszámolt arról, hogy „*A Magyar Bánya- és Kohóvállalatok Egyesületében értekezlet volt...*

Dr. Chorin Ferenc elnöki megnyitójában utalva Lakács László pénzügyminiszternek a legutóbbi napokban telt kijelentésére, mely szerint a bányatörvényjavaslat benyújtását és tárgyalását aktuálisnak, fontosnak és sürgősnek tartja, kiemeli, hogy ez az illetékes helyről jött kijelentés kötelességévé teszi azoknak a gazdasági tényezőknek, amelyeket a javaslat érdekében érint, hogy azzal mielőbb és behatóan foglalkozzanak,

¹⁸⁰ Képviselőházi Napló, 1901. XXVII. k. 369 p.

¹⁸¹ Az előadás szerkesztett változata megjelent a Bányászati és Kohászati Lapokban (1904. II. k. 19. sz. 462-469 p.) és különnyomatban is (Budapest, 1904. Athenaeum r.-t.)

tájékoztassák magukat és a közvéleményt az iránt, vajjon a javaslat mennyire lesz képes azokat a nagy gazdasági érdekeket kielégíteni, melyek előmozdítására a kormányzat megalkotni kívánja...

Az értekezlet elhatározta, hogy a javaslat tárgyalását ... november közepén kezdik meg, hogy legkésőbb ez év végéig elkészüljenek vele."

A Budapesti Hírlap 1904. október 9-én közölte dr. Reiner Ede cikkét:

„A magyar bányatörvény előadói tervezetét már hónapok előtt átadták a nyilvánosságnak. A javaslat közzétévése óta sokat foglalkoztak vele a szakkörök, de a nagyközönség érdeklődését nem tudta fölkelteni. A pénzügyminiszter azonban a minap a Budapesten egybegyült bányászok előtt fontos nyilatkozatot tett. Kijelentette ugyanis, hogy a bányatörvény-javaslat tárgyalását sürgősnek tartja és minden igyekezetével oda fog hatni, hogy a javaslat mielőbb törvényerőre emelkedjék...

Ha tekintetbe vesszük, hogy hazai bányászatunkat most is idegen, ránk erőszakolt elavult törvény szabályozza, hogy a bányászat terén az egységes magyar államban nincs jogegység és hogy végre! elhanyagolt bányászatunk sóvárogva sóvárog törvényszabályozás után, úgy bizonyára remélhetjük, hogy egyesült erővel fognak az érdekelt körök a tervezet hiányainak javításán dolgozni, hogy valaha jó és magyar bányatörvény alatt szabad fejlődést nyerjen a magyar bányaiipar."

A Magyar Mérnök és építész egyesület Heti Értesítőjében 1905. január 22-én Gálócsy Árpád írását bizakodó cikke jelent meg, annak ellenére, hogy az ekkoriban csúcsosodó politikai válság miatt 1905. január 3-án a parlamentet feloszlatták és új választásokat írtak ki:

„Régóta vajúdó ügy haladt egy lépéssel előre azáltal, hogy a pénzügyminisztérium elkészítette 1903 februárius havában a legújabb bányatörvény-javaslatot.

Vérmes reményeket azonban e javaslatához nem szükséges fűznünk, mert az előző idők története megtanított bennünket arra, hogy a bányatörvény-javaslat elkészítése és annak törvénnyé válása egymástól igen távol állanak.

Igazán csodálatos egy állapot, hogy annak dacára, hogy Magyarország elsőrendű bányász állam, melyben úgy a honfoglalás előtt, mint annak utána még a legháborúsabb időben is szünet nélkül hatalmas bányaiipar volt, ezer év alatt nem jutottunk még odáig, hogy magyar bányatörvényünk lett volna, noha törvényjavaslatokban elég bőségünk volt legalább a 19-ik században...

A bányatörvényjavaslatot az összes körök igen előzékenyen fogadták és az érdekelt körök beható tanulmányozás tárgyává tették. Az országos magyar bányászati és kohászati egyesület véleményével már el is készült, és azt két kötetben ki is adta; a magyar bánya- és kohóvállalatok egyesülete és az országos magyar gazdasági egyesület is tárgyalja a saját hatáskörében. Hogy a törvényjavaslat sorsa útjából lehetőleg minden akadály elháríttassék, a három érdekelt egyesület, amely ezirányban nyilván az egész ország érdekeltiségét képviseli, ha saját kebelükben a javaslatot letárgyalták, közös tanácskozásokon fognak igyekezni a differentiókat kiegyenlíteni. Ha ez sikerülni fog, ami iránt most már alig lehet kétség, akkor minden valószínűség szerint az országgyűlésen sem lesz ellenzője, s végre testté válhatik az oly régen várt ige!”

Bő fél év elteltével Az Alkotmány 1905. szeptember 25-i számában megjelent hír ismét a kételkedőket igazolta:

„Az országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület vasárnap kezdette meg rendes évi közgyűlését Teleki Géza gróf titkos tanácsos elnökle mellett, a Tudományos Akadémia kistermében. A közgyűlésre rendkívül sokan jöttek az ország minden bányavidékéről, tekintettel annak fontos tárgyaira.

A napirend első pontja a bányatörvényjavaslat tárgyalása lett volna, amellyel az egyesület igazgató tanácsa már bővebben foglalkozott. A törvényjavaslat tárgyalását azonban, tekintettel a kedvezőtlen politikai állapotokra¹⁸², a jövő közgyűlésre halasztották el...”

A bányatörvény ügye csak Lázár Pál 1907. február 16-i felszólalásában jelent meg újra az Országgyűlés Képviselő házának ülésén:

„...én, mint a magyar bánya- és kohóvállalatok egyesületének ügyvivő igazgatója abban a helyzetben vagyok, hogy kijelenthetem, hogy a magyar vállalatok a legnagyobb örömmel fogadják... elsősorban mindjárt a pénzügyminisztériumnak azt az intézkedését, hogy törvényjavaslatot készített, az egész bányatörvény revízióját vette munka alá...”¹⁸³

A Budapesti Hírlap 1907. október 6-i számának híre:

¹⁸² Tartós kormányválság alakult ki, amely csak 1906 nyarán oldódott meg. Emiatt azután hosszabb ideig szóba sem kerülhetett a bányatörvény-alkotás kérdése.

¹⁸³ Képviselőházi Napló, 1906. VI. k. 406 p.

„A magyar bányae érdekeltség csekély reménnyel néz az elé a törvényjavaslat elé, amelyet a bányau gy végleges rendezése érdekében a napokban hoz nyilvánosságra a pénzügyminiszter azzal, hogy a javaslatot a képviselőház elé terjeszti. Ezzel azonban a kérdés még nincs megoldva, mert mint genezise mutatja, a bányatörvény éppen huszonhárom éve van felszínen, anélkül, hogy az üg y dűlőre jutott volna...”

A Pesti Hírlap 1907. november 3-i számában a következőkről számolt be: „Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület és a Magyar Bánya- és Kohóvállalatok Egyesülete megbízta dr. Baross János ügyvédet és országgyűlési képviselőt, hogy az 1903. évi bányatörvényjavaslat kapcsán a köszénkérdésre vonatkozólag előadói jelentést dolgozzon ki. Dr. Baross János ez előadói jelentését az 1907. évi október hó 24-én tartott ülésen nyújtotta be¹⁸⁴ s 14 pontból álló határozati javaslatot terjesztett be, amelyet dr. Lázár Pál felszólalása után elfogadtak.

A határozati javaslat így szólt:

I. Mondja ki a szakosztály, hogy az 1903. évi bányatörvénytervezet 2. és; 3. §-ában lefektetett azon elv ellen, hogy t. i. a szén is a szabad ásványok közé soroztassék és hogy a szénbányászat joga elvétessék a földtulajdonostól, a leghatározottabban tiltakozik.

II. Üg y a jogegység, mint az igazság érdekében kívánatosnak tartja, hogy a szén a jövőben (a szerzett jogok tiszteletben tartása mellett) Erdélyben és a volt határörvidéken is ezentúl a földbirtok tartozéka legyen...

...dr Chorin Ferenc elnök megállapítja azt az egyhangúlag hozott határozatot, hogy a Magyar bányá- és kohóvállalatok egyesülete teljes mértékben hozzájárul az OMGE által elfogadott javaslathoz és álláspontját a két egyesület a kormányhoz intézendő együttes fölterjesztésben fogja kifejteni.”

A Jó szerencsét! 1907. november 10-én megjelent 6. száma az alábbiakat közölte:

„Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület folyó évi nagygyűléséből: memorandumot fogadott el a magyar bányatörvényről, és a teljesen kidolgozott törvényjavaslatot és megokolását küldöttség útján adta át a kormányelnöknek. A miniszterelnök a küldöttségnek megígérte, hogy a törvényjavaslatot még ez ülésszak folyamán be fogja terjeszteni a

¹⁸⁴ Baross János munkája nyomtatásban is megjelent: „A szénkérdés a magyar bányajog reformjában: Előadói jelentés” (Budapest, 1907.)

képviselőházhoz; mielőtt azonban a tervezetet véglegesen megszövegeznék az igazságügyi miniszter, kinek hatáskörébe a törvény jogi része tartozik, hallani akarja az érdekeltek s különösen a jogászok véleményét is a tervezetről s ezért azt, megokolásával együtt azon felhívással Adta ki az összes ügyvédi kamaráknak, hogy a tervezetre vonatkozó észrevételeiket s óhajtott módosításait, december 15-ig hozzá terjesszék fel .”

A Bánya 1908. évi 2.-11. számaiban „*Ankét a bányatörvény revíziójáról*” címmel arra vállalkozott, hogy közli a bányatörvény egyes rendelkezéseivel kapcsolatos véleményeket. Amint a szerkesztők 1908. február 2-án a cikksorozat bevezetőjében írták: „*A Bánya jövő számától kezdve ankétet rendez a bányatörvény revíziójáról... A Bánya az általa tervezett ankétet úgy képzei, hogy minden egyes vitapontról elsősorban is, mintegy előadói bevezetéskép, szakavatott tollból eredő cikkekben a saját véleményét mondja meg, ennek utána pedig megnyitja a pro és kontra nézetnyilvánítások számára a tért, majd ha a vita már elég széles mederben lefolyt és kiterjeszkedett a kérdés egész lényegére, élni fog a zárzó jogával és leszűri a kialakult véleményekből a magyar bánya- és bányajogositvány tulajdonosok igaz érdekét és óhaját. Egy kérdés letárgyalásával a következő fog a napirendre kerülni és az ankét végeztével gondunk lesz rá, hogy annak eredményeit és megállapodásait, mint a magyar bánya- és bányajogositvány tulajdonosok akaratát a kormánynak és az országgyűlésnek alkalmas formában és módon tudomására juttassuk.*”

A következő esemény B. Thororczkay Viktor felszólalása volt az Országgyűlés Képviselő házában 1908. június 1-i ülésén:

„... Tudjuk, hogy már 1791 óta készül az u. n. bányatörvény, a deputáció montana és deputáció juridika által, de ez a bányatörvény még most sincsen készen. Az igaz, hogy a kiküldött bizottság már ezelőtt négy esztendővel javaslatot készített erre vonatkozólag, azonban, hogy mi történt ezzel a javaslattal, arról tudomásunk nincsen. Az bizonyos, hogy ez a javaslat törvényjavaslat alakjában a ház elé még nem került. Márpedig azok, akik bányáügyekkel foglalkoznak, bizonyára tudják, hogy mennyi kár, mennyi bányapör és bonyodalom: származik abból, hogy a bányatörvény még kodifikálva nincsen.”¹⁸⁵

¹⁸⁵ Képviselőházi Napló, 1906. XIX. k. 340 p.

A Bánya 1908. július 12-i 25. számában jelent meg „A bányatörvény tengeri kígyója” c. cikk:

„...Az ügyvédi kamarák csak 1907 októberében kapták meg a tervezetet. A törvénytervezet 433 §-ból áll, az indokolás pedig 400 oldal. Valóban elég furcsa, hogy egy ilyen terjedelmű munkálatot csak egy fél év előtt adtak a kamara plénuma elé azzal, hogy még decemberig nyújtsa be válaszáat. Ez azonban lehetetlen volt, mert ezt a nagyterjedelmű tervezetet két hónap alatt áttanulmányozni sem lehet, nem pedig véleményt mondani felőle. Innen van, hogy a kamara nem válaszolt a minisztérium átiratára máig sem.

Most ismét előtérbe jutottak a „fontos ügyek” úgy, hogy a kormány - bár szándékában volt - nem terjesztette a képviselőház elé a javaslatot, így a mai viszonyok mellett ismét csak halvány reményünk lehet arra, hogy 1909-1910. években talán napirendre kerül a kalandos múltú törvényjavaslat.”

Csitáry Béla az Országgyűlés Képviselőházának 1908. december 7-i ülésén a következőket vetette fel:

„T. képviselőház! Csak egészen röviden kívánom a t. igazságügyminister úr becses figyelmét felhívni arra, hogy voltaképpen bányatörvényünk még nincsen. Az 1854. évi császári nyíltparancs rendelkezik az általános osztrák bányatörvény értelmében... úgy a bányatörvény, mint a rendeletek rég elavult intézkedéseket tartalmaznak úgy, hogy a mai viszonyoknak és követelményeknek nem felelnek meg. Igen kérném, a t. minister urat, hogy az új bányatörvényt, amelyet, úgy tudom, hogy már elkészített, mielőbb a házhoz beterjeszteni szíveskedjék...”¹⁸⁶

A Bánya 1908. december 25-i 43. száma közölte Reiner Edének, a Salgó-Tarjáni Kőszénbánya R.-t. igazgatójának „Új bányatörvényt kérünk” c. írását:

„...Az első bányatörvény-javaslat megjelenése óta majdnem 30 év telt el. Bizottsági tárgyalá-sokban, ankétekben és szakvéleményekben nem volt hiány. Az első kormánytervezetet nyomon követte a második. Ezt követte a harmadik és a jó Isten a megmondhatója, a hányadik. A pénzügy-miniszterek, kiknek reszortjába tartozik a bányaugy, évtizedek óta Ígéretik az új bányatörvény létesítését. De mintha épen ezen törvélynél mutatkoznék legjobban képtelenségünk valamely törvény megalkotására,

¹⁸⁶ Képviselőházi Napló, 1906. XXII. k. 256 p.

egyetlen kormányférfi sem tudta dűlőre vinni azt, amit megtenni szentül fogadott. Majd a szén szabaddá tételének, vagy a földbirtokhoz való tartozásának kérdése gátolja az elintézését. Majd a munkáskérdésben van az akadály. A társ pénztár szolgál más alkalomkor a codificatio elhalasztásának ürügyéül. És ezalatt a hazai bányászat, mint uratlan jószág egyre züllődik. Véget kell vetni ennek a szégyenletes állapotnak! Meg kell hozni az új bányatörvényt!”

Pető Sándor felszólalása az Országgyűlés Képviselő házának 1909. január 19-i ülésén:

„...Minthogy az új bányatörvény előkészítése már nagyon régóta történik, nincs-e a pénzügyminister úr abban a helyzetben, hogy ... megjelölhetné azon időpontot, a mikor törvény-javaslatát benyújtja?”¹⁸⁷

Wekerle Sándor miniszterelnök válasza a Képviselőház 1909. január 20-i ülésén:

„Ami a bányatörvényt illeti, Szatmári Mór képviselő úr intézett hozzám külön kérdést e tekintetben. Bátor vagyok megjegyezni, hogy a bányatörvényre nézve korántsem úgy áll a dolog, amint méltóztatott feltüntetni Pető Sándor képviselő úrnak...

Ami azt a kérdést illeti, hogy mikor szándékozom a bányatörvényt beterjeszteni, nagyon jól méltóztatnak tudni, hogy minálunk a bányatörvényt eddig késleltette a köszénkérdés. A köszénkérdés tekintetében és általában az állam részére fentartandó bányajogosítványok tekintetében messzebb óhajtott menni, mint ameddig az eddigi tervezetek mentek. Ez az egyedüli kérdés, amely végszövegezésben van meg, a többi kérdések, amelyek a bányaberendezésekre, hatósági intézkedésekre, munkások ellátására vonatkoznak, elő vannak készítve, úgy hogy remélem, hogy t. barátommal, az igazságügyi minster úrral és a többi érdekelt minster urakkal mielőbb megegyezésre jutok arra nézve, hogy a bányatörvényt még ezen ülés szak folyamán beterjeszthessem a t. képviselőháznak, mert a bányajogosítványokon kívül különösen munkásvédelmi szempontok teszik ezt szükségessé.”¹⁸⁸

¹⁸⁷ Képviselőházi Napló, 1906. XXIII. k. 28 p.

¹⁸⁸ Képviselőházi Napló, 1906. XXIII. k. 55 p.

A Bánya 1909. február 14-i száma „Készül az új bányatörvény” címmel a következő hírt közölte:

„A pénzügyminisztériumban lázasan folyik a munka, hogy a bányatörvényjavaslat minél előbb a Ház elé kerülhessen. Maga Wekerle Sándor pénzügyminiszter sürgeti legjobban, mert szeretné, hogy a javaslat még ebben az ülésszakban kerüljön a Ház elé. Jelenleg a törvény végleges szövegének megállapításán dolgozik Wahlner Aladár miniszteri tanácsos. Tekintve azt, hogy ez magában is óriási munkaanyag, másrészt a mostani zavaros politikai helyzetet és a parlamentnek munkával való túlterheltségét, kérdéses, vajjon egyáltalában a lehetőség határai között van-e, hogy ez megtörténhessék. Azt azonban mondhatjuk, hogy Wekerle Sándor pénzügyminiszter mindenképpen azon van, hogy valóra váltsa az évtizedes próbálkozást, a bányatörvény megalkotását.”

A Népszava 1909. február 17-én megjelent cikke ehhez a következőket fűzte hozzá:

„...a legutóbbi bányakatasztrófák¹⁸⁹ fölhívták a közvélemény figyelmét arra, hogy egy nagy foglalkozási ág és hetvenháromezer munkás viszonyait ötvennégy esztendővel ezelőtt készült törvény szabályozza, emiatt erősen szegyenkeznek már a pénzügyminisztériumban és ezért a lázas munka.”

A Pesti Napló 1909. május 13-i számában jelent meg Fehér Manó „Az új magyar bányatörvény és Ausztria” c. írása:

„Mi történt nálunk az utolsó években a bányajog terén? Sajnos, hogy erre a kérdésre szomorú szívvel csak azt felelhetjük, hogy nálunk bizony semmi sem történt...”

Tény az, hogy az igazságügyi kormány 1907. év végén az új bányatörvényjavaslat tervezetét s annak indoklását az összes ügyvédi kamaráknak észrevételezés s illetve véleményezés végett megküldötte. Tény az is, hogy akkor kormányunk már tökéletesen el volt határozva az új javaslatot a képviselőháznak még 1907. év vége előtt beterjeszteni. Ez a beterjesztés azonban a fentebb elmondottak dacára mégis elmaradt.

És ha ennek okát keressük, akkor az őszinte és igaz válasz csak az lehet, hogy a javaslat azért nem volt beterjeszthető, mert az érdekeltek még a „termelési jutalékhoz” sem akartak hozzájárulni, hanem továbbra is azt követelték, hogy az ásványszén nálunk a birodalom egész területén a

¹⁸⁹ az előző hónapokban egymást követően hat nagy bányakatasztrófa is történt az ország szénbányáiban

földbirtok tartozékának nyilváníttassék. A nehéz közjogi kérdések megoldásán fáradozó kormány pedig, nem akarván helyzetét ezen nem kevésbé nehéz kérdés tárgyalásával súlyosabbá tenni, inkább eltért akkori szándékától, elállott a javaslatnak beterjesztésétől s ezzel ismét hosszú időre el volt halasztva az új magyar bányatörvénynek megalkotása és életbeléptetése...”

A Magyarország 1909. június 23-i számában a következő hírt olvashatjuk: „A bányatörvényjavaslat német fordítása és kommentárja jelent meg *«Ein neues Berggesetz für Ungarn»* (Wien U. Leipzig, Halm & Goldmann) czimen Balkay Béla dr. tollából, ... Balkay dr. munkája, mely bányajogunk történeti fejlődését és a reformtörekvések ismertetését is felöleli, ... igen becses anyagot nyújt.”

A Pesti Napló 1909. szeptember 26-i száma „A kincstári bányászat és a bányatörvény” c. alatt a következőkről számolt be:

„Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület a minap tartotta évi rendes közgyűlését Kőrmöcbányán. Életbevágóan fontos kérdések merülnek fel és a kongresszuson egyetlen szóval sem emlékeznek meg róluk. Szénbányászatunk terén áldatlan harc indult meg és míg idebenn erősen készülnek a versengésre, addig a szénimport napról-napra fokozódik. A kormány akciója diszkreditálja a magyar szénterületeket és a kongresszus nem foglalt állást. Nagyon elfoglalta őket a kétoldalas zuzóköpi körül kifejlődött vita. Fém-bányászatunk ellen valóságos merénylet készül. A kormány be akarja szüntetni egész sor kincstári fém-bánya-üzemét és ezzel teljesen eltemetné a hajdan világhírű magyar fém-bányászatot. És a magyar bányászok, akik egy ősi magyar bányavárosban gyűltek össze, oly városban, amely fém-bányászatának köszönheti hírnevét, a magyar bányászok egy szóval sem emlékeznek meg erről a híradásról. A bányavidékeken a legképtelenebb grüindolások veszélyeztetik a magánbányák hírnevét, apróhirdetéssel nem létező bányákra alakítanak bányavállalatokat, és megindult az a vad alapítási láz, amelyhez hasonló néhány évtized előtt diszkreditálta bányászatunkat És óvó szavát senki sem emeli fel. Az 1909. évi XV. törvénycikk¹⁹⁰ háttérbe szorítja a régi, kipróbált kincstári bányászokat és ezt a sérelmet alig-alig említik meg a kongresszuson...”

¹⁹⁰ Az állami köszénbányászat fejlesztéséről.

A Jó szerencsét! 1910. augusztus 21-én megjelent 46. száma - átvéve Az Est 93. számának hírért – az alábbiakat közölte:

"Nem lesz új bányatörvény. A közeljövőben csak a bányahatósági intézmény rendezése várható. A bányatörvény megalkotása elé ma nagyobb akadályok tornyosulnak, mint valaha. A ministerium bányászati osztályának minden igyekezete oda irányul, hogy az utóbbi idők ellentétes szellemű rendeletei által előidézett fejetlenséget megszüntesse... Lehetséges, hogy beterjeszti a forma kedvéért a régi novellát, amely már maga is elavult. De tárgyalására belátható időn belül nem kerül sor."

Pesti Hírlap 1910. október 6-i száma új jogalkotási előkészületekről számolt be:

„Az új monopóliumok.

(Törvényjavaslatok a folyékony és gáznemű bitumenekről és a kálisóról.)

Lukács. László pénzügyminiszter távollétében Hieronymi Károly kereskedelmi miniszter benyújtotta a képviselőházban, szerdán a folyékony és gáznemű bitumenekről és a kálisóról szóló azt a két törvényjavaslatot, amelyeket a pénzügyminiszter a sajtó képviselői előtt hétfőn este már ismertetett..."

Bay Lajos felszólalása az Országgyűlés Képviselő házában 1910. december 14-i ülésén:

„Kíváncsi volna az évtizedek óta készenlévő új bányatörvény mielőbbi életbeléptetése, ideje volna már, hogy a rendeletek korának ezen régi maradványától is egyszer végleg megszabaduljunk. Nem szükséges bővebben fejtegetnem, hogy az új monopóliumokat képező anyagok kutatása közben, ha a szűkebb értelemben vett Magyarország területén szénre, fenntartott ásványra akadnak, az a jelenlegi törvényeink szerint még sok kellemetlen és alkalmatlan perre adhat okot. Rendezni kell a zárt kutatómunkák és adományozott bányaterületek kérdését is, lehetetlenné kell tenni, hogy a tér- és bélyegilleték fizetése fejében kutatásra, feltárára, egyszerűen, művelésre alkalmas nagy területek a különböző spekulációk céljából a közvagyonból mintegy kicsatolva tényleg heverjenek és a közgazdaságtól ezek a területek elvonassanak..."

Engedjék meg nekem, hogy végezetül még egy tanura hivatkozzam. Ez Lukács László miniszter úr, aki 1879-ben „Erdély nemesfém-bányászatának jelene és jövője” címmel igen szép könyvet írt, melynek végén rezumálja a bányászat jövőjére vonatkozó feltételeket és a bányászat fejlődését több feltételtől és jövőbeli intézkedéstől teszi függővé, melyek közé tartozik

elsősorban az új bányatörvénynek megalkotása is. A t. pénzügyminister úr tehát már 30 évvel ezelőtt sürgette ezen törvényt... ”¹⁹¹

A két új törvényjavaslat 1911. évi VI. törvénycikként, illetve 1911. évi VII. törvénycikként lépett hatályba. A napi sajtó ezt követően már egyáltalán nem foglalkozott az újfent elmaradt bányatörvény-alkotás kérdésével, csak néhány országgyűlési képviselői felszólalás tartotta még napirenden az ügyet.

Münnich Kálmán felszólalása az Országgyűlés Képviselő házában 1911. június 23-i ülésén: „... még egy kérdést kell érintenem, és ez a bányatörvény kérdése. Kérem a miniszter urat, hogy ezt a törvényt, amelyet a szakkörök letárgyaltak, amely annyi retortán ment keresztül, terjessze a ház elé. Valamikor nagy nehézségekbe ütközött volna e törvény előterjesztése, amikor még bizonyos kérdések, a kőszén dolga és a földbirtokok kérdése stb. megoldatlanok voltak, de ma ezek a kérdések rendezve vannak s ma a bányatörvény létesítésénél egész másutt vannak a nehézségek: a munkáskérdésnél, a bányatársulások rendes talajra való helyezésénél, mert a munkásbiztosító és balesetpénztár létesítése óta e kérdés megoldása sokkal nehezebb, mint lett volna azelőtt, a régi bányatársulások alapján. Én tehát azon kérést intézem a miniszter úrhoz, hogy a bányatörvényt mielőbb terjessze a ház elé.”

Lukács László pénzügyminiszter válaszában a következőket mondotta:

„A bányatörvényre vonatkozólag csak annyit kívánok megemlíteni, hogy ismerem a kérdés fontosságát és sürgősségét, igen szívesen hajlandó volnék a törvényt mielőbb beterjesztetni, de ne méltóztassék ügyeimen kívül hagyni, hogy éppen a munkáskérdések megoldása okoz olyan nehézséget, melyen mindenekelőtt túl kell esnünk, még mielőtt a javaslat a törvényhozás elé kerül.”¹⁹²

Ezt követően említésre érdemesek még a következők:

Egry Béla felszólalása az Országgyűlés Képviselő házában 1912. május 6. ülésén:

„...a pénzügyi tárcza keretében évtizedek hosszú sora óta sürgetjük a bányatörvény revízióját és a bányatársulásoknál fennálló tarthatatlan állapotok megváltoztatását. Tekintettel arra, hogy a mostani miniszterelnök és volt pénzügyminister úr, bár megígérte és kilátásba helyezte a bányatörvény mielőbbi beterjesztését, ezt be nem terjesztette, én még a múlt

¹⁹¹ Képviselőházi Napló, 1910. III. k. 62-63 p.

¹⁹² Képviselőházi Napló, 1910. IX. k. 120 és 137 p.

év Julius 26-án interpellációt intéztem a jelenlegi miniszterelnök és volt pénzügyminiszter úrhoz a bányatörvény revíziója tárgyában, azonban arra választ a mai napig nem kaptam. Igen kérem a miniszterelnök urat, illetőleg a volt pénzügyminiszter ur utódját, a jelenlegi pénzügyminiszter urat, hogy ezen végtelenül sürgős százezrek és százezrek nyomorát enyhíteni hivatott törvényjavaslatot mielőbb a ház elé terjeszteni szíveskedjék.”¹⁹³

Münnich Kálmán felszólalása az Országgyűlés Képviselő házában 1914. május 6-i ülésén:

„Rövid felszólalásomnak fő célja ..., hogy egy kéréssel járuljak a t. pénzügyminiszter úr elé. Mindannyiunk előtt ismeretes, hogy már évtizedek óta szőnyegen van az új bányatörvény. Ismeretes előttünk, hogy a kormány az előbbi években is novelláris úton sok irányban pótolta azt, ami régi, ósdi bányatörvényünkben nem helyes, de mégis nézetem szerint szükség volna arra, hogy ezen bányatörvény, amely már éveken keresztül széles körökben át meg át lett vitatva, amely, úgy tudom, nagyon is előkészítve, készen fekszik, hogy ez végre a ház elé kerüljön... Részemről tehát azzal a kérdéssel fordulok az igen tisztelt pénzügyminiszter úrhoz, méltóztatnék lehetővé tenni, hogy az új bányatörvényjavaslat mielőbb tárgyalásra kerüljön, mert hiszen feltétlenül szükséges, hogy egyszer már ezen ügyek is rendeztessenek.”

Teleszky János pénzügyminiszter válasza:

„Ezek után áttérek egy másik kérdésre, melyet a pénzügyi tárca költségvetésénél kapcsolatban Münnich Kálmán t. képviselőtársam vetett fel, t. i. a bányatörvény revíziójára. Méltóztatik tudni, hogy a bányatörvény újja alkotása már régi óhaja a bányászközönségnek, régen érzett szükség és hosszabb idő óta már készen van egy tervezet is. A reformot annak idején három szempont tette kívánatosszá. Az első és legfontosabb kérdés, amely annak idején leginkább érlelte a bányatörvény reformját, a szénkérdés volt. Megvallom, ebből a szempontból én ma az új bányatörvény megalkotását szükségesnek és fontosnak nem tartom. Ez a kérdés ma már megoldást nyert, nem jogilag, de via facti, amennyiben az összes ismert s kiaknázásra alkalmas szénterületek le vannak már foglalva s olyan kezekben vannak, hogy a szénkérdés e tekintetben elvesztette aktualitását.

A másik fontos szempont, mely a bányatörvény revízióját sürgette, a munkáskérdés, nevezetesen a társládák intézményének kérdése volt.

¹⁹³ Képviselőházi Napló, 1910. XVI. k. 185 p.

Méltóztatik a t. háznak tudni, hogy a kereskedelemügyi minister úr foglalkozik az 1907: XIX. t.-cz.-nek, az ipari munkások baleset- és betegség ellen való biztosításáról szóló törvénynek módosításával; azt hiszem, ennek tárgyalása során lesz egyrészt megfontolandó, vajjon a bányászmunkások helyzete is ennek a törvénynek kapcsán, vagy e törvénytől elkülönítve oldassék-e meg, másrészt az, hogy hogyan rendeztessék a kérdés anyagi szempontból.

Vége a harmadik szempont, amely sürgeti egy bányatörvény alkotását, az volt, hogy mai általános bányatörvényünk tulajdonképpen a régi kisüzemi bányászatra volt alapítva. Ezen szempontból igen kiváló mű volt, igen jó intézkedéseket tartalmazott, de eltekintve attól, hogy már koránál fogva meglehetősen elavult, a bányászat mai terjedelme teljesen kinőtt azokból a keretekből, amely keretekre mai bányatörvényünk szabva volt. Ez a szempont ma is kétségtelenül szükségessé teszi azt, hogy a bányatörvénynek újjá alkotásával mielőbb foglalkozzunk. ... a bányászat egy bizonyos fejlődési stádiumban van és én ebből a szempontból nem tartom hibának, hogy nem siettünk az új bányatörvényt megalkotni, mert éppen most van leginkább módunk és alkalmunk megszerezni azokat a tapasztalatokat és adatokat, amelyek a kérdés mikénti megoldásához igen becses anyagul fognak szolgálni... ”¹⁹⁴

Gr. Serényi Béla felszólalása az Országgyűlés Képviselő házának 1917. február 17-i ülésén:

„...az egész parlament nagy hibát követett el; t. i. nem vittük annyira, hogy tisztességes új bányatörvényt létesítettünk volna. Magyarországon még mindig a régi bányatörvény van meg, sőt nincs is egységes bányatörvényünk, mert Erdélyben az osztrák polgári törvénykönyv szerint mérik a bányajogot. ”¹⁹⁵

Münnich Kálmán felszólalása az Országgyűlés Képviselő házának 1917. június 23-i ülésén:

„Ha bányászatunk képes volt is a mostani nehéz időkben helyét megállni, mégis szükséges, hogy a jövőben, nyugodtabb idők beálltával, minden megtörténjék arra, hogy ez a bányaipar tovább fejlesszessék. Kötelességem itt rámutatni arra, hogy bányászatunk már 1854 óta vár új bányatörvényt.

¹⁹⁴ Képviselőházi Napló, 1910. XXIV. k. 377-378 és 391-392 p.

¹⁹⁵ Képviselőházi Napló, 1910. XXXIV. k. 196 p.

Azóta a bányatörvényjavaslat sokszor, mindenféle rostákon ment keresztül, tárgyalatott, sokszor el is készült, de a törvény még mai napig sincs meg. Azt a kérést intézem tehát a t. kormányhoz, hogy nyugodtabb idők beálltával készítse el és terjessze a ház elé ezt a bányatörvényt.”¹⁹⁶

A nyugodtabb időkre azonban még hosszú időn át várni kellett. A háború végén és az azt követően bekövetkező események mintegy három évtizedre lesöpörték az asztalról az 1854. évi általános bányatörvény helyébe lévő magyar bányatörvény megalkotásának ügyét. A bányatörvény ügye csak hébe-hóba jött szóba parlamenti és kormánykörökben.

1945-ben azután minden megváltozott. A gazdasági életben bekövetkező változások következtében fellépő nyersanyagigények a bányászatot rövid időn belül a nemzetgazdaság egyik legfontosabb iparágává tették. A Magyar Nemzetgyűlés 1945. december 6-án kelt 12.200/1945. sz. M. E. rendelete 1946. január 1-től a szénbányákat állami kezelésbe vette. A gazdaság és az ipar jogi szabályozásának területén, beleértve a bányajog területét is, a változások következő üteme az államosításokban nyilvánult meg. Ennek következményeként került újra napirendre a bányatörvény alkotás ügye. Ez azonban már egy másik történet, a teljesen megváltozott társadalmi, gazdasági és jogi környezet miatt az 1945 utáni bányászati kodifikációs folyamatokat össze sem lehet hasonlítani az 1945 előtt történetekkel.

¹⁹⁶ Képviselőházi Napló, 1910. XXXVI. k. 64 p.

Függelék

A kötetben ismertetett bányatörvények, illetve törvényjavaslatok szerkezeti felépítése és szabályozási rendszere¹⁹⁷

I.

Az 1573. február 16-án kihirdetett Miksa-féle bányarendtartás¹⁹⁸

I. cikkely: A királyi és fejedelmi felségre vonatkozó dolgokról (1-6.§)

II. cikkely: Kinek és hogyan lehet bányát és ahhoz tartozó dolgokat adományozni? (1-9.§)

III. cikkely: Az altárók¹⁹⁹ jogairól és szabadságairól (1-11.§)

IV. cikkely: Hogyan kell bányát megnyitni, vájást kezdeni, bányateret elfoglalni és birtokolni? (1-4.§)

V. cikkely: A bánya- és aknamértékekről²⁰⁰ (1-12.§)

VI. cikkely: A határközről (1-2.§)

VII. cikkely: Lyukasztásokról, áttörésekről és bányahatárokról (1-13.§)

VIII. cikkely: A bányahatár megsértéséről. Hogyan biztosítson vagy engedjen szállítási avagy más használati jogot egyik bánya vagy akna a másiknak? (1-5.§)

IX. cikkely: A túlvájásról. Senki se vágjon bele más vájásába, bányatársát a vájással ne veszélyeztesse és ne csalja meg! (1-3.§)

X. cikkely: A bányaművek haladékolásáról²⁰¹ (1-10.§)

XI. cikkely: A bánya-, tárna- vagy aknajogosítványok egyesítéséről (1-2.§)

XII. cikkely: A bányatársulatok működéséről és kérelmeik előterjesztéséről (1-5.§)

XIII. cikkely: A sáfárokról, főfelőrökről és a bányamunkásokról (1-11.§)

¹⁹⁷ Az itt közölt adatok, melyek az egyes tervezetek, illetve jogszabályok tulajdonképpeni „tartalomjegyzékei” - a könnyebb érthetőség érdekében - nem szó szerinti fordításai vagy idézetei a hivatkozott forrásokban leírtaknak. Egyes szakkifejezések így is további magyarázatot igényelnek, melyeket lábjegyzetekben közlök.

¹⁹⁸ Forrás: Karsai (1964)

¹⁹⁹ Aki vállalkozott arra, hogy a művelt bányák alatti térrészben, meddő kőzetben egy altárót (örökös tárót) hajtson, az különleges jogosultságokat kapott. Ezek egyike volt az ún. tároheted, amely az altáró tulajdonosának mindazon bányaművek által fizetendő illeték volt (minden termelt érc hetedrésze őt illette), melyeknek segítségére volt a szellőztetésben és a víztelenítésben.

²⁰⁰ a bányatelkekről

²⁰¹ időztetése, szüneteltetése, ném.: Fristung

- XIV. cikkely: A közös bérezésről és a bányapolgárok meghatalmazottjáról (1-4.§)
- XV. cikkely: A műszakokról. A munkát az előírt időben kell megkezdeni és befejezni. (1-4.§)
- XVI. cikkely: A munkabérek elszámolásáról. Mikor és mennyi vonható le a bérből? Mikor lehet munkabért visszatartani? Hogyan emelhet panaszt a munkás a neki jutott osztályrész miatt? A bányapolgárok adósságairól. (1-20.§)
- XVII. cikkely: A haszonbérbe és szakmányba adásról (1-5.§)
- XVIII. cikkely: Az ércválogatásról. A bányatisztek, bányapolgárok és ellenőreik minden bérfizetési időszakban vizsgálják felül a bányaműveleteket! (1-4.§)
- XIX. cikkely: Senki se romboljon le bányáknál olvasztóházakat, kovácsműhelyeket vagy járgányokat és ne vigyen el fát, járópallót, vályút vagy más eszközt a bányából! (1.§)
- XX. cikkely: A tűzzel való jövesztésről (1.§)
- XXI. cikkely: A jövesztett kőzetet - akár található benne érc, akár nem - ki kell szállítani a bányából és a teléreket, ércereket nem szabad meddővel betemetni²⁰² (1-3.§)
- XXII. cikkely: Az urburáról²⁰³ és az ércosztásról²⁰⁴ (1-7.§)
- XXIII. cikkely: Az idegen földbirtokok igénybevételeiről (1.§)
- XXIV. cikkely: A bányászat királyi vagy fejedelmi előjogairól. A bányászok elszállásolásáról. (1-2.§)
- XXV. cikkely: A bányarészek és tartozékaik vételéről és eladásáról (1-7.§)
- XXVI. cikkely: A bányabirtokokra és bányajogosítványokra vonatkozó ítéleteket, határozatokat, döntéseket, szerződéseket és adásvételt be kell jegyezni a bányabírószéki könyvbe és biztosítani kell, hogy ebből mindenki megtudhassa az őt érintő szükséges dolgokat. (1.§)
- XXVII. cikkely: A bányatisztek nem művelhetnek bányát és a bányapolgároknak esküvel nem kötelezhetik el magukat. A bányatisztek fizetéséről. (1-18.§)
- XXVIII. cikkely: A városi és kerületi törvényszék tagjairól. A bányatulajdon bírósági elvonásáról. (1-2.§)
- XXIX. cikkely: A zálogba adott értékek eladásáról. A bányaművekhez szállított szükségleti cikkek vám- és adómentességéről. A hiteles mérlegekről és mértékekről. (1-5.§)
- XXX. cikkely: A lakodalmi mulatságokról és az istenkáromlásról (1-2.§)
- XXXI. cikkely: A gyalázkodó és szidalmazó beszédekről (1.§)
- XXXII. cikkely: Az eskü, a béke és a kezesség megszegéséről (1.§)
- XXXIII. cikkely: A szövetkezésekről és lázadások szításáról, a csendháborításról, duhajkodásról, tiltott fegyverviselésről és e törvényszegések büntetéséről (1-8.§)

²⁰² a feltárt ásványkincs eltitkolását a bányarendtartás szigorúan tiltotta

²⁰³ bányavám, bányabér, bányatized, ném.: Frohne

²⁰⁴ a kitermelt érc bányatársak között bányabirtokuk arányában történő felosztásáról

- XXXIV. cikkely: A bányamester, illetve a városi és kerületi bíró hatásköréről (1-10.§)
- XXXV. cikkely: Az általános és részleges bányászgyűlésekről. A bányamester és az esküdtek elleni vádakról és gyanúsításokról a közgyűlésen. (1-14.§)
- XXXVI. cikkely: A bíróság előtti tanúskodásról (1-6.§)
- XXXVII. cikkely: A fellebbezésről (1-5.§)
- XXXVIII. cikkely: A károk felbecsüléséről (1.§)
- XXXIX. cikkely: Az aranymosó- és a zúzóművekről (1-16.§)
- XL. cikkely: Az olvasztóhuták és pörkölőpestek adományozásáról (1-10.§)
- XLI. cikkely: Hogyan kell beváltani az aranyat és ezüstöt a kamaránál? Nem szabad velük feketézni és titokban kicsempészni az országból. (1-4.§)
- XLII. cikkely: A kohószámadókról (1.§)
- XLIII. cikkely: A tisztek segítsék egymást és legyenek egymáshoz udvariasok! (1.§)
- XLIV. cikkely: Az erdők és szenítő helyek adományozásáról. Hogyan kell ezeket kezelni? A munka végzéséről és a tűz használatáról. (1-25.§)
- XLV. cikkely: A főkamagróf és a bányamester iránti engedelmességről. A Bányarendtartás felolvasásáról. (1-2.§)
- XLVI. cikkely: A hivatalnokok és tisztviselők eskü-formulái (1-15.§)

Magyarázat a Körmöcbánya és Újbánya városokban használt régi bányarendtartáshoz

- I. cikkely: Hogyan viselkedjenek a bányapolgárok a bányaművelés során? (1-2.§)
- II. cikkely: A bányamester hivataláról (1-3.§)
- III. cikkely: Kik kérhetnek és kaphatnak bányákat és bánya-tartozékokat? (1-5.§)
- IV. cikkely: Az örökös altárók szabadságairól és jogosítványairól (1-12.§)
- V. cikkely: A felnyitásról, vájás-kezdésről, a bánya munkával történő birtokba vételéről és fenntartásáról (1-14.§)
- VI. cikkely: A bánya- és aknamértékről (1.§)
- VII. cikkely: Az áttörésekről és lyukasztásokról. A bányatelkek határainak meghatározásáról. Hogyan vájjanak egymással szemben? (1-17.§)
- VIII. cikkely: A bányaadományokról. Az álló és fekvő határjelekről. (1-11.§)
- IX. cikkely: A szellőztetésről és a vizek elvezetéséről (1-5.§)
- X. cikkely: A kutató- és szállítótárnákról, a vízvezető csorgákról (1-5.§)
- XI. cikkely: A bányaművek irányításáról és támogatásáról (1-2.§)

- XII. cikkely: A bányapolgárok tisztjeiről. A gondnokokról, felőrökről és munkásokról. (1-9.§)
- XIII. cikkely: A zúzóművek személyzetéről és az ottani alkalmazottakról (1-8.§)
- XIV. cikkely: A műszakról és a munkások díjazásáról (1-4.§)
- XV. cikkely: A fuvarosokról és a szállítható teher nagyságáról (1.§)
- XVI. cikkely: A bányahűbérekről és szakmányokról (1-8.§)
- XVII. cikkely: A külszíni épületek elbontásáról (1.§)
- XVIII. cikkely: A tűzzel történő jövesztést az egyes bányaművek egyeztessék! (1.§)
- XIX. cikkely: A bányabírósági könyvekről (1.§)
- XX. cikkely: A viták megelőzéséről (1.§)
- XXI. cikkely: Az erdőkről és szénégető helyekről, az ottani munkáról és a szállításról. (1-5.§)
- XXII. cikkely: A hutákról és munkásaikról (1-4.§)

Magyarázatok a régi bányarendtartáshoz, melyet Selmecebánya, Besztercebánya, Bakabánya, Bélabánya és Libetbánya városok használtak

- I. cikkely: A bányamester hivataláról (1-11.§)
- II. cikkely: Az altárók kiváltságairól és jogosítványairól. A víztelenítésről. (1-38.§)
- III. cikkely: A kutatótárna nyitásáról, műveléséről és jogosítványáról (1-4.§)
- IV. cikkely: A lelbánya²⁰⁵ felkéréséről és jogosítványáról (1.§)
- V. cikkely: Hogyan kell egy bányát megnyitni, lefoglalni, azt munkával birtokba venni, illetve más aknákkal vagy tárnákkal szemben azt a károkozástól megvédeni? (1-10.§)
- VI. cikkely: A bányák lerohanásáról (1.§)
- VII. cikkely: Az áttörésekről és lyukasztásokról. A bányamester határjeléről. (1-26.§)
- VIII. cikkely: Mi a teendő áttörések esetében és hogyan kell ellene védekezni? (1-5.§)
- IX. cikkely: A határjelekről, melyekkel a bányaadományokat szokás kijelölni és elválasztani egymástól (1.§)
- X. cikkely: A fölévájásról. Senki se vájjon más bányatelepébe, bányatársát ne veszélyeztesse és meg ne csalja! (1.§)
- XI. cikkely: A bányaművek haladékolásáról (1-5.§)
- XII. cikkely: A bányapolgárok kormányzásáról és a bányaművek igényeiről (1-5.§)

²⁰⁵ Aki egy új, korábban még nem ismert ércelőfordulást fedezett fel, jogosultságot nyert lelbánya-jog adományozására, amely a szokásos bányatelek méreténél nagyobb bányatelek adományozását jelentette.

- XIII. cikkely: A bányagondnokokról, felőrökről és munkásokról (1-2.§)
- XIV. cikkely: A közös bérezésről. A bányapolgárok szószólóiról. (1.§)
- XV. cikkely: A műszakról. A munkát rendes időben kell kezdeni és bevégezni. (1-3.§)
- XVI. cikkely: A napszámbérek kifizetéséről és visszatartásáról. Hogyan tegyenek a munkások panaszt a ki nem fizetett járandóságukról? (1-4.§)
- XVII. cikkely: Az ércválogatásról. A tisztek, bányapolgárok és szolgálók minden bérfizetéskor szálljanak le a bányákba. (1.§)
- XVIII. cikkely: Az urburáról és a bányabeli ércosztásról (1-4.§)
- XIX. cikkely: Minden egyezményt, döntést, ítéletet, vizsgálatot, szerződést és adásvételt be kell vezetni a bányakönyvbe. A bányakönyveket gondosan meg kell őrizni és mindenkinek fel kell olvasni belőlük a neki szükséges bejegyzéseket. (1-2.§)
- XX. cikkely: A huta- és zúzóművekről (1-3.§)
- XXI. cikkely: A kohókról, zúzdákról és felszerelésükről. Az arany-, ezüst-, ólom- és salakmosásról a mosóművekben. (1.§)
- XXII. cikkely: A huták használatáról és az olvasztómunkások fizetségéről (1-14.§)
- XXIII. cikkely: Az olvasztóművekhez tartozó taposó- és szélkerekek rendtartásáról (1-7.§)
- XXIV. cikkely: A bányamester esküje (1.§)
- XXV. cikkely: A bányamérő esküje (1-2.§)
- XXXVI. cikkely: A bányaművekhez tartozó konyhákról és élelemtárakról (1.§)

II.

Az 1791/92-ben működött bányászati és pénzverési bizottság bányatörvény tervezete²⁰⁶

- I. cikkely: A bányaregálé jogról és annak járulékairól (1-10. §)
- II. cikkely: Az urbura és az ércek feletti elsőbbségi jog az uralkodót illeti meg (1-9. §)
- III. cikkely: A bányatörvény előírásainak kötelező érvényéről (1-13. §)
- IV. cikkely: A bányabíróság joghatóságáról (1-5. §)
- V. cikkely: A kerületi bányabíróságokról (1-18. §)
- VI. cikkely: Az igazságszolgáltatás kisebb jelentőségű tárgyairól és a panaszok intézéséről (1-10. §)
- VII. cikkely: A kerületi bányabíróságok törvényes eljárási és ítélkezési rendjéről (1-17. §)
- VIII. cikkely: A kérvényekről és azok elbírálásáról (1-30. §)
- IX. cikkely: Az altárójog adományozásáról (1-24. §)
- X. cikkely: Hogyan kell kezelni az ércörlő malmokat, a mosóműveket, a pörkölő-olvasztó hutákat és a bányászat egyéb tartozékait? (1-8. §)
- XI. cikkely: Az aranymosásról, valamint az érceket tartalmazó folyókról és patakokról (1-19. §)
- XII. cikkely: A munka megkezdéséről és végzéséről a felkért ércelőfordulásokban (1-4. §)
- XIII. cikkely: A bányatelkek méretéről és azok területének megnöveléséről (1-16. §)
- XIV. cikkely: A határközökről és a maradék területekről (1-2. §)
- XV. cikkely: Az egymással szomszédos bányák közötti átlukasztásokról és a bírói eljárásról a szabálysértőkkel szemben (1-13. §)
- XVI. cikkely: A bányatelkekről és az azonos vagy különböző tulajdonosok kezén lévő bányabirtokok egyesítéséről (1-5. §)
- XVII. cikkely: A szomszédos bányák kölcsönös segítségnyújtási kötelezettségéről (1-5. §)
- XVIII. cikkely: A külföldiek legális, továbbá titokban tartott illegális bányabirtokairól és a megtévesztések és csalások kivizsgálásáról (1-4. §)
- XIX. cikkely: A telérek és ércerek ritka ásványainak, olvasztmányainak elbitorlásáról (1-3. §)
- XX. cikkely: A bányák időztetéséről (1-9. §)

²⁰⁶ Forrás: BT 1. (1792)

- XXI. cikkely: A bányatársak jogairól és kötelességeiről (1-7. §)
- XXII. cikkely: A bányatisztek és munkások közötti vitás ügyek elsimításáról (1-8. §)
- XXIII. cikkely: A bányapolgárok tartozásainak elszámolásáról és megbízottjaik jótállási kötelezettségéről (1-4. §)
- XXIV. cikkely: A bányamunkások pontos bérfizetéséről és a követelések rendezésének módjairól (1-13. §)
- XXV. cikkely: A bányamunkások kötelezettségeiről (1-25. §)
- XXVI. cikkely: A bányabíróági nyilvántönyvek vezetéséről (1-12. §)
- XXVII. cikkely: A bányák és bányarészek törvényes örökléséről, az örökösök közötti felosztás hatósági eljárásáról (1-4. §)
- XXVIII. cikkely: A bányabirtokok vételéről és eladásáról (1-9. §)
- XXIX. cikkely: A perbeli és a peren kívüli szemlékről (1-4. §)
- XXX. cikkely: A tanúbizonyyságról és a tanúk vallatásáról (1-8. §)
- XXXI. cikkely: Azokról az esetekről, amikor az ügydöntő ítélet eskün alapul (1-12. §)
- XXXII. cikkely: A felszíni és földalatti károk bírói becsléséről (1-6. §)
- XXXIII. cikkely: A bányatársak adósságainak felszámításáról és az elsőbbségi jogok érvényesítéséről (1-9. §)
- XXXIV. cikkely: Az időmúlás jogérvényéről és az ez alóli kivételekről (1-4. §)
- XXXV. cikkely: Hogyan és mely bányarészek kerülnek kincstári kezelésbe? (1-4. §)
- XXXVI. cikkely: Az ötvösök arany és ezüst felhasználásának szabályozásáról (1-4. §)
- XXXVII. cikkely: A fellebbezési fórumokról bányászati ügyekben (1-6. §)
- XXXVIII. cikkely: A felülvizsgálatról bányászati ügyekben (1-2. §)
- XXXIX. cikkely: A fellebbezésről bányászati ügyekben és a felülvizsgálati eljárásról (1-8. §)
- XL. cikkely: A perújításról (1. §)
- XLI. cikkely: A Miksa-féle bányarendtartás helyébe lépő új törvényi szabályozás bevezetésének okairól (1-4. §)
- XLII. cikkely: Az esztergomi érsek pisetum jogáról (1-5. §)
- XLIII. cikkely: A híres körmöcbányai és nagybányai arany- és ezüspénz-verésről (1-2. §)
- XLIV. cikkely: A bányamunkások jogosultságairól és mentességeiről (1-8. §)
- XLV. cikkely: A bányamunkások ellátására szolgáló élelmiszerek és más szükségleti cikkek adómentességéről (1-4. §)
- XLVI. cikkely: A bányabíróság joghatóságának elhatárolásáról a politikai és polgári szervek joghatóságától (1-14. §)

- XLVII. cikkely: Az iratok bányabírószékhez történő benyújtásának módjáról (1-6. §)
- XLVIII. cikkely: A selmecbányai és körmöcbányai bányapolgárok bormérési jogosultságának szabályozásáról (1-2. §)
- XLIX. cikkely: A szélaknai és hegybányai heti vásárokkal kapcsolatos bányabírószéki jogkörökről (1. §)
- L. cikkely: A bányakamara feladatköréről a bányamunkások és a helyi polgárok, kézművesek ügyeiben (1. §)
- LI. cikkely: Az akadályoknak a bányászati kultúra érvényesülése előtt történő elhárításáról (1-12. §)
- LII. cikkely: Az erdők bányavárosok által történő kezeléséről és karbantartásáról (1-13. §)
- LIII. cikkely: A selmeci Bányászati Akadémián a latin oktatási nyelv alkalmazásáról (1-6. §)

A szabad kir. bányavárosok, valamint a királyság más joghatóságai és a bányapolgárok által előadott és az 1791-92-ben működő bányászati és pénzügyi bizottság által feljegyzett sérelmek és kívánalmak jegyzéke, az 1790-1827 között történt kiegészítésekkel²⁰⁷

- I. cikkely: Az aranymosásról (1-2. §)
- II. cikkely: A kincstári igazgatás alapelveiről (3. §)
- III. cikkely: Az urbura mértékéről (4-13. §)
- IV. cikkely: Az arany, ezüst és más fémek fogyasztásának megakadályozására teendő intézkedésekről (14. §)
- V. cikkely: A földbirtokosok és a bányatársak jogviszonyának szabályozásáról (15-18. §)
- VI. cikkely: Egyes családok bányászati kiváltságairól²⁰⁸ (19-21. §)
- VII. cikkely: A bányaszabadságról (22-23. §)
- VIII. cikkely: A bányatársak erdőhasználati jogáról (24. §)
- IX. cikkely: A Magyar Udvari Kamara függetlenségéről (25. §)
- X. cikkely: A bányabíró bányaművek feletti joghatóságáról (26. §)
- XI. cikkely: Az ércbeváltási kötelezettségről (27-43. §)
- XII. cikkely: A bányák műveléséhez szükséges anyagokról (44-45. §)
- XIII. cikkely: A selmeci urburiátus kárainak megtérítéséről (46. §)

²⁰⁷ Forrás: BT 1. (1827) Függelék

²⁰⁸ az Andrássy és a Szentiványi családok királyi privilégiumairól

- XIV. cikkely: A bányatörvényszékek joghatóságáról (47-61.§)
- XV. cikkely: A felkérvényeket kizárólag latin nyelven szabad előterjeszteni, különben azok érvénytelenek lesznek²⁰⁹ (62.§)
- XVI. cikkely: A kutatási engedélyek díjának szabályozásáról (63.§)
- XVII. cikkely: A zsidókról (64-66.§)
- XVIII. cikkely: Az örökös tárókról, avagy altárókról (67-69.§)
- XIX. cikkely: A bányák létesítésének kincstári támogatásáról (70.§)
- XX. cikkely: A selmeci Felső-Bíbertárnában a kincstári bányarészesedés növeléséről (71.§)
- XXI. cikkely: Az ásványokkal való kereskedés és azok titokban történő elvonásának tilalmáról (72.§)
- XXII. cikkely: A bányászati tisztviselőkkel és bányamunkásokkal való bánásmódról (73-77.§)
- XXIII. cikkely: Az arany- és ezüstművesség szabályozásáról (78.§)
- XXIV. cikkely: A fellebbezési fórumokról bányászati ügyekben (79-82.§)
- XXV. cikkely: A bányavárosok erdőhasználati és erdőbirtoklási jogairól, illetve kiváltságairól (83-97.§)
- XXVI. cikkely: A bányászokat megillető szabadságjogokról és kiváltságokról (98-104.§)
- XXVII. cikkely: A bányatisztekről (105-106.§)
- XXVIII. cikkely: A kamara városi polgárság feletti joghatóságának szabályozásáról (107-109.§)
- XXIX. cikkely: Körmöcbánya vásártartási jogának szabályozásáról (110.§)
- XXX. cikkely: A különböző bányászati ügyek akadályainak elhárításáról (111-127.§)
- XXXI. cikkely: A Selmeci Bányászati Akadémiáról (128-130.§)
- XXXII. cikkely: Az egyéb jogos érdekek érvényesítéséről és a sérelmek orvoslásáról (131-144.§)

²⁰⁹ a német nyelv alkalmazásának visszaszorításáról a bányahatósági eljárásokban

III.

A bányatörvény megalkotására 1827-ben kirendelt bizottság által összeállított bányatörvény-tervezet²¹⁰

I. rész

A nyilvános bányatörvényről, vagyis az ország Szent Koronájának a bányák s bányászati tárgyak körüli, és Ő Felsége királyi jogairól általában

I. fejezet: Ő Felségének a bányák s bányászati tárgyakbani királyi jogai

1. cikkely. A bányákról és bányászati tartozandóságokról, valamint az azokra vonatkozó adományozási Királyi Jogról (1-4.§)
2. cikkely. Az ország lakosai ércet tartalmazó jószágait más hasonértékűekkel kicserélhetési Királyi Jogról (1-4.§)
3. cikkely. A koronai, egyedül a királyt illető bányatized (bányavám, ércadó, ércized, urbura) jogáról és az ily bányatized megadása módjáról (1-6.§)
4. cikkely. A királyi bányatized elengedéséről (1-2.§)
5. cikkely. A nemesércek beváltása (által cserélése) más érceknek pedig elővásárlása feletti Királyi Jogról (1-3.§)
6. cikkely. A pénzverési Királyi Jogról és a pénzverő házakról (1-4.§)
7. cikkely. Az Esztergomi Érsek pénzvámjogáról, valamint a Pénzvámos (Pisetárus) hatásköréről és kötelességéről (1-2.§)
8. cikkely. A veretlen aranynak és ezüstnek az országbéli tiltott kiviteléről, és avult ércműveknek (pagamentum)²¹¹ a Királyi Kamarákban történő beváltásáról (1-3.§)
9. cikkely. A Királyi Kamarákból a lakosok használatára kiszolgáltatandó aranyról és ezüstről, és az aranyművesek szabályozásáról (1-4.§)
10. cikkely. A bányák s a bányászat körüli Koronai és Királyi Jogok elidegeníthetetlenségéről, s a sóbányákról, mint királyi adományozás alá nem tartozókról (1-2.§)
11. cikkely. A Királyi Felségnek fenntartott bánya- és bányászati ügyek gazdasági igazgatásáról és legfelsőbb felügyelési Királyi Jogáról (1-3.§)

II. fejezet: A bányák- és bányászati ügyek közigazgatásáról

12. cikkely. A bánya- és bányászati ügyek körüli törvények országgyűlési tárgyalatásáról (1-2.§)

²¹⁰ Forrás: BT 1. (1827) és BT 2. (1827)

²¹¹ régi sérült, törött vagy más okból nem használt nemesfém tárgyak, eszközök

13. cikkely. A törvényileg alapított bányakamaráknak a Magyar Udvari Kamara alá rendeltetéséről (1-3.§)
14. cikkely. A bányai törvényszékek, mint elsőfokú bírósági ítélőszékek elrendezéséről (1-17.§)
15. cikkely. A négy bányakerületben alapított bányatörvényszékek kiterjedéséről²¹² (1-4.§)
16. cikkely. A bányaügyek fellebbviteli- és főtörvényszékéről (1.§)
17. cikkely. A bányatörvényszékeknek törvénykezésbeni függetlenségéről (1-2.§)

III. fejezet: A bányatörvényhatóságok hatásköréről és azoknak a polgári-közigazgatási törvényhatóságokhoz való viszonyáról

18. cikkely. A bányatörvényhatóságról személyek irányában (1-7.§)
19. cikkely. A vármegyéket egyedül megillető árszabályozási jog nem használhatásáról és a mérlegek s mértékek vizsgálatáról (1-3.§)
20. cikkely. A kisebb vétségekről, mint a bányabíróságok által elítélendőkről, a főbenjárók-ról pedig mint a polgári-közigazgatási törvényhatóságoknak fenntartottakról (1-5.§)
21. cikkely. A polgári-közigazgatási törvényhatóságok rendőrségi felügyeleti jogáról és tekintélyéről, mint nem gátolandókról (1-3.§)
22. cikkely. A bányaurügy alatt meg nem sértendő uradalmi jogokról (1-5.§)

IV. fejezet: A bányamívelés és bányászat előmozdításáról

23. cikkely. A nem gátolandó szabadságról mindenütt bányákat keresni, és a bánya- és bányászati ügynek ártó visszaélések eltörléséről (1-5.§)
24. cikkely. A földbirtokosoknak a bányamívelés és bányászat előmenetelére szükséges tárgyak átengedési kötelezettsége hogyan értendő? (1-6.§)
25. cikkely. A bányamívelésre régóta fenntartott erdők megtartásáról (1-2.§)
26. cikkely. A nem nemes érceknek, nemkülönben a bánya- és olvasztási terményeknek külföldre történő kiviteléről, mint nem gátolandóról (1-2.§)
27. cikkely. Az élelmi cikkeknek és egyéb, a bányaműveléshez szükséges tárgyaknak vámmentességéről (1-2.§)
28. cikkely. A bánya- s bányászati tudományok előmozdításáról és a selmeci Akadémia (Főtanoda) fenntartásáról (1-2.§)

²¹² illetékességéről

II. rész

A bánya- s bányászati ügyhöz tartozó személyekről, valamint azok jogairól és kötelezettségeiről

I. fejezet: A bányamívelőkről és azok jogairól általában

29. cikkely. A bányamívelő név alatt törvényesen értendő személyekről (1-5.§)
30. cikkely. A bányamívelők adómentességéről (1-5.§)
31. cikkely. A bányamívelőknek katonáskodás és katonai szállások terhe alóli kivételéről (1-2.§)
32. cikkely. A bányamívelők szabad költözködéséről és személyes mentességéről (personalis immunitas) (1-5.§)

II. fejezet: Az ércek körüli munkásokról

33. cikkely. A munkásoknak az inaskodáson át fokenkénti képeztetéséről (1-2.§)
34. cikkely. A bányamunkások díjának miképpen meghatározásáról és kifizetési módjáról (1-7.§)
35. cikkely. A szakmáymunka (alkumunka, szegődött munka, quantitativus labor, Geding-arbeit)²¹³ miképpen szabályairól (1-7.§)
36. cikkely. A bányapolgároknál kinnheverő munkadíjak miképpen beszédetetéséről (1-3.§)
37. cikkely. Az eltávozó munkások hátralévő díjának miképpen kiegyenlítéséről (1-2.§)
38. cikkely. A munkások díjának rovására idegenek általi tiltott előlegezéséről (1-4.§)
39. cikkely. A bányamunkákra kitűzött óráknak a munkások általi megtartásáról (1-13.§)
40. cikkely. A bányamunkás vagy napszámos dologtói elmozdítottatásáról (1-4.§)
41. cikkely. A távozó munkásnak adandó bizonyágleveléről (1-6.§)
42. cikkely. A munkásoknak a bányavárosok és mezővárosokbani mesterség-gyakorlástól való eltiltásáról (1-6.§)
43. cikkely. Minden bányamunkásnak esküvel leköteleztetéséről (1.§)
44. cikkely. A munkások kötelezettségeinek évenként kihirdetendő jegyzékéről (1-2.§)

III. fejezet: A bányapolgárokról, bányatársulati testületekről és azok tiszteiről

45. cikkely. A bányapolgároknak a bányákban és azok törvényes járulékaiban való rendelkezési képességéről (1-6.§)
46. cikkely. A költségek fizetésében makacskodó (bányaközbirtokosról) és a késedelmi jogról (1-7.§)

²¹³ A fordítók itt és a következőkben számos más cikkelynél szükségesnek találták egyes latin kifejezések sokszor bizonytalan magyar fordítása mellett, azok – akkor nyilvánvalóan ismertebb – német megnevezéseinek közlését is.

47. cikkely. A társpénztárak (Bruderlade) kellő kezeléséről (1-8.§)
48. cikkely. A bányamunkások nyomasztására és a földbirtokosok jogsérelmére be nem hozatandó élelemmel ellátásokról (1-6.§)
49. cikkely. A magán s társulati bányatiszteknek a bányabíró előtt eszközözlendő felesketéséről és azoknak kötelezettségeiről (1-8.§)
50. cikkely. A bányaköltségek feletti kellő számvitelről (1-2.§)
51. cikkely. A bányaművek (bánya alkatok, structurae fodinales) valódi állapota és előmenete iránt a bányatörvényszék elébe évenként adatandó kimerítő jelentésről (Grubenbericht) (1-3.§)
52. cikkely. A távollévő bányapolgárok által rendeltetendő meghatalmazottakról (Verleger, Verspecher) és ezek kötelezettségeiről (1-4.§)
53. cikkely. A bányapoldársági testületek (egyesületek, Gewerkschaftlicher Verein) alapításáról (1-9.§)
54. cikkely. A bányatársulati kis- és közgyűlések (Bergconsultation und Gewerkentag) azok rendezetéről és törvényszerűségéről (1-5.§)

IV. fejezet: A szabadkirályi bányavárosokról és bánya-mezővárosokról

55. cikkely. A szabadkirályi bányavárosok és bánya-mezővárosok jogainak és szabadalmainak fenntartásáról (1-2.§)
56. cikkely. A szabadkirályi bányavárosok és bánya-mezővárosok bányaművelési kötelezettségéről (1-6.§)
57. cikkely. A szabadkirályi bányavárosok és bánya-mezővárosok katonai szállásadás alóli mentességéről (1-2.§)
58. cikkely. A királyi haszonvételeknek a bányavárosokban és mezővárosokban a bányakamarák vagy magán bányatársulatok által nem gyakorolhatásáról és a kör-polgárok (civis circularis)²¹⁴ és bányapolgároknak némely bányavárosban fennálló italmérési jogáról (1-8.§)
59. cikkely. Az alsó-magyarországi 7 bányavárosban lakó bányakincstári és bányakincstári tiszteteknek csak magánhasználatukra szolgáló bor-beviteli szabadságáról (1-3.§)
60. cikkely. A szabadkirályi bányavárosok és bánya-mezővárosok erdeivel bányászásáról (1-17.§)
61. cikkely. A zsidóknak a bányászatból történő kizáratásáról (1-4.§)

²¹⁴ az un. gyűrűstéri polgárok, azaz a város alapítóinak a város főterén (a ringen) lakó leszármazottai

III. rész

A bánya- és bányászati ügyekbeni és ügyekhez jogról

I. fejezet: A bánya- és bányászati birtok felkérése módjáról

62. cikkely. A magyar bányatörvény szerint a bánya- s bányászati szerzemény tárgyairól (1-4.§)
63. cikkely. A személyekről, kiknek a bányatárgyak adományoztathatnak (1-5.§)
64. cikkely. Az ásványkutatói szabadság módjainak megnyerhetéséről (1-5.§)
65. cikkely. A kutató (vagy cserke) istályok²¹⁵ (Such oder Schurfstolln) szabadságáról (1-4.§)
66. cikkely. Az adomány iránti folyamodásról, vagyis felkérésről (De mutungatione) (1-7.§)
67. cikkely. A törvényszerű folyamodásból eredő jogokról és kötelezettségekről (1-10.§)

II. fejezet: A bánya- és bányászati tárgyak adományozásáról és engedményezéséről általában és a lelbányák különös jogairól

68. cikkely. A bánya- és bányászati tárgyak felett adományozás vagy engedményezés előtt tartandó szemléről (1-8.§)
69. cikkely. Az adományozás vagy engedményezés módjáról általában (1-2.§)
70. cikkely. A bányahatárok²¹⁶ térmértékéről és jogairól (1-6.§)
71. cikkely. A bányahatárok irányzatáról, alakzatáról és felméréséről (1-5.§)
72. cikkely. A bányahatár kiterjedéséről és a bányamezők többségéről (1-2.§)
73. cikkely. A határközről (intercapedo, Überschaar) (1-2.§)
74. cikkely. Az ásványos bányahatárok adományozásának korlátozatlanságáról (1-2.§)

III. fejezet: Az érces vizek adományozásáról és az aranymosásokról

75. cikkely. Az ércetartalmú vizek módjainak adományozásáról (1-5.§)
76. cikkely. Az arany és más ércek mosatairól és ezek jogairól általában, és a bányahelyek körén kívül a folyókban és patakokban aranymosásról különösen (1-10.§)
77. cikkely. A bányahelyeken és azok szomszédságában aranymosásokról (1-3.§)
78. cikkely. A zúzómalmok körüli aranymosásokról (1-3.§)
79. cikkely. A földesurak aranymosásáról (1-2.§)
80. cikkely. Az aranymosási engedélyesek különös kötelezettségeiről (1-6.§)
81. cikkely. A bányakamarák kötelezettségeiről az aranymosások felett (1-3.§)

²¹⁵ tárók

²¹⁶ bányatelkek

IV. fejezet: Az örökös tárók (altárók) és örökös vízaknák adományozásáról

82. cikkely. Az altárók jogairól és kötelezettségeiről (1-6.§)
83. cikkely. Az altárók adományozásáról (1-6.§)
84. cikkely. Az altárókkal szemben támasztott követelményekről és az altáró-jogosult (Erbstöllner) különös kötelezettségeiről (1-6.§)
85. cikkely. Az altárójogról (1-9.§)
86. cikkely. Az altárók irányáról és a szárny- vagy oldalvágatokról (Flügelörter) (1-4.§)
87. cikkely. Az altáróknak a szomszédos bányákhoz való viszonylatairól (1-7.§)
88. cikkely. Az altárójog öröklésből történő kizáratásáról (1-4.§)

V. fejezet: A bánya- és bányászati műveléshez szükséges tartozékok és járulékok adományozásáról

89. cikkely. A bányaadományból fakadó elsőbbségi jogról a tartozékok és járulékok vonatkozásában és annak a felkérők közötti miképp megállapításáról (1-4.§)
90. cikkely. A bányászati gépek és művek működtetéséhez szükséges vízesésekről, vízvezetésekről (csatornákról) és tavakról (1-4.§)
91. cikkely. Az olvasztó kohók adományozásáról, jogairól és kötelezettségeiről, valamint a bányapolgári ásványok kincstári beváltásáról és olvasztásáról (1-10.§)
92. cikkely. A zúzó- és mosómalmok engedményezéséről és jogosultságairól (1-4.§)
93. cikkely. A hámorok engedményezéséről és jogosultságairól (1-5.§)
94. cikkely. A foncsorozásról²¹⁷ (1-2.§)
95. cikkely. A meddő- és salakhányókról (1-6.§)

VI. fejezet: A felkért bányászati tárgyak művelése körül megtartandó rendről

96. cikkely. A felkért bányamezőkben és járulékaiban megkezdendő és folytatandó munkálatokról (1-4.§)
97. cikkely. A törvényes és szabályos bányaművelésről (1-3.§)
98. cikkely. Az azonos vagy különböző bányabirtokosokhoz tartozó bányamezők összekapcsolásáról (1-6.§)
99. cikkely. Az átlukasztásoknak a szomszédok közt mikénti elintézéséről (1-7.§)
100. cikkely. A szomszédos bányák kölcsönös segedelmezési kötelezettségéről általában (1-2.§)
101. cikkely. A saját bányavágatokban a szomszédos bányatársulatoknak megengedendő kölcsönös átjárásról és az ásványok és kőzetek kiszállításáról (1-3.§)

²¹⁷ az ezüst higany segítségével történő kinyerése (elválasztása) érceiből (amalgamáció)

102. cikkely. A szomszédnak megengedendő, a bányavizek levezetésére, az ásványi nyersanyagok szállítására és a közlekedésre szolgáló különös bányavágatokról (1-4.§)

103. cikkely. A szomszédos bányamezőkbe átnyúló telérek és ércerek futására vonatkozó ismeretek szomszédos bányabirtokosokkal való közlésének kötelezettségéről (1-3.§)

104. cikkely. A bányák külépítményeinek a szomszédok és határosok közös költségén történő miképp létesítéséről (1-2.§)

105. cikkely. A bányákban felfedezett érctelepek tiltott meddővel történő berakatasáról, betapasztásáról és bármely egyéb módon történő eltitkolásáról (1-2.§)

106. cikkely. A más bányájába történő behatolás tilalmáról (1-3.§)

107. cikkely. A termelt ásványi anyagok szétválasztásáról (Erzscheidung) és az ércválogatásról (1-5.§)

108. cikkely. A ritka és különleges ércásványok, illetve kohótermékek alattomos elviteléről és árulásáról (1-5.§)

VII. fejezet: A bányahatárokról és határjelekről

109. cikkely. A határok külszíni és bányabeli kitűzéséről (1-4.§)

110. cikkely. A határjeleknek és jegyeknek sértetlen fenntartásáról (1-5.§)

111. cikkely. A külszínen kijelölt bányahatároknak az átlukadsztásoknál történő bányabíró általi kijelöléséről (1-3.§)

VIII. fejezet: A törvényesen adományozott bányászati jog fenntartásának módjáról

112. cikkely. Az időző (haladéki) munkáról (Weilarbeit), avagy a bányabeli munkavégzés szüneteltetéséről (1-8.§)

113. cikkely. A szüneteltetésről (Fristung) (1-6.§)

114. cikkely. A bányapolgárok egy részének bányarészeikről történő lemondása esetében a többi bányabirtokosnak adandó haladékról (1-2.§)

IX. fejezet: A bánya- és bányászati ügyekben bírt jog elvesztéséről és annak új adományozásáról

115. cikkely. A munka elhanyagolása által megszűnő tulajdonról (Verlegen der Gruben) (1-10.§)

116. cikkely. A művelt bányák bányamesternek jelentendő felhagyásáról (Auflassung) (1-3.§)

117. cikkely. A munka újrakezdéséről egy elhagyott bányában és az elhagyott tárgyak új adományozásáról (1-13.§)

X. fejezet: A bánya- és bányászati tárgyak körüli szerződésekről

118. cikkely. A szerződésekről általában és a bánatpénzről különösen (1-8.§)

119. cikkely. Az adásvételről és az egyéb bányászati tárgyak szerzéséről és elidegenítéséről (1-4.§)

120. cikkely. A haszonbérletekről (1-3.§)

XI. fejezet: A bányászati tárgyak örökléséről

121. cikkely. A bánya- és bányászati jogokbani öröklésről (1-2.§)

122. cikkely. A bánya- és bányászati ügyekbeni királyi kincstári (fiscusi) öröklésről (1-3.§)

123. cikkely. Az összeírásról és a bányászati örökségek leltáiról (1-6.§)

124. cikkely. Az árvák és gyámság alatt lévők bánya- és bányászati jogainak miképp kezeléséről (1-4.§)

125. cikkely. A végrendeletéről és a hagyományozásról (1-5.§)

126. cikkely. Az özvegyi jogokról a bányászati ügyekben (1-3.§)

127. cikkely. Az örökség felosztásáról a bánya- és bányászati ügyekben (1-5.§)

IV. rész

A keresetekről és a bányatörvénykezés rendjéről a bányászatban

I. fejezet: A bányatörvényszékekről, valamint azok joghatóságáról és kötelezettségeiről

128. cikkely. A bányatörvényszékekről általában és különösen a járási bányabírószágok hatóságáról (1-3.§)

129. cikkely. A törvényszéki bányászati tárgyak és panaszok elintézésének sommás módjáról és a szóbeli perről (1-5.§)

130. cikkely. A választott bíróságról (1-2.§)

131. cikkely. A régi bányaadományozásokból támadt perek miképpen elintézéséről (1-5.)

II. fejezet: A járási törvényszékek belső elrendezéséről és különös kötelelességeiről

132. cikkely. A hivatalos tárgyalások és törvényszéki ülések módjáról és azok jegyzőkönyvezéséről (1-6.§)

133. cikkely. A törvényszéki könyvekről (Gerichtsbücher) (1-2.§)

134. cikkely. A felkérések-, adományok- és engedmények könyvéről (Muthungs-, Verleihungs- und Concessions-Buch) (1-2.§)

135. cikkely. A határjelölési és felmérési könyvről (Grund und Feldmassbuch) (1.§)

136. cikkely. Az időztetések könyvéről (Fristungsbuch) (1-2.§)

137. cikkely. A mulasztások és marasztalások könyvéről (Liber retardatorio-recessualis) (1-2.§)

138. cikkely. A betáblázási könyvről (1-3.§)

139. cikkely. A levéltárról és az átiratok (másolatok) készítéséről (1-4.§)

140. cikkely. A bányatörvényszéki díjazásról (1-3.§)

III. fejezet: A bányaperekről általában és járulványaikról különösen

141. cikkely. Az írásbeli per formáiról, az alperesről és felperesről, azok ügyvédeiről és meghatalmazottjairól (1-5.§)

142. cikkely. A keresetlevélről és annak szükséges kellékeiről (1-6.§)

143. cikkely. Az idézésről és annak kézbesítéséről (1-11.§)

144. cikkely. A bíróság előtti megjelenésről, az alperesi nyilatkozatról és a bíróság előtt megkísérlendő egyezségről (1-5.§)

145. cikkely. A makacssági ítéletről (1-3.§)

146. cikkely. A felperes és alperes nyilatkozatairól és a periratokról (1-4.§)

147. cikkely. A törvényes határidő elhalasztásáról (1-4.§)

148. cikkely. A kifogásokról (1-5.§)

149. cikkely. A szavatosságról (Evictor) (1-4.§)

150. cikkely. A tanukkal történő bizonyításról és a tanú vallatásáról (1-10.§)

151. cikkely. Az ügydöntő esküről (1-7.§)

152. cikkely. A perbeli és peren kívüli bírói szemléről (1-6.§)

153. cikkely. A külszíni és bányabeli károk bírói értékbecsléséről (1-3.§)

154. cikkely. A bírói ítéletekről (1-4.§)

155. cikkely. A végrehajtásról (bírói lefoglalásról) (1-6.§)

156. cikkely. A felszámításról (Liquidatio) (1-4.§)

157. cikkely. Az átküldő levélről (1-4.§)

IV. fejezet: A csődületi és adóssági perről és a bírói zár alá vételről

158. cikkely. Az adósság-betáblázásáról és törvényes joghatásairól (1-17.§)

159. cikkely. Az adóssági perről általában és a csődeljárásról különösen (1-16.§)

160. cikkely. A csődeljárásban vagyon hiányában a tartozás kiegyenlítési sorrendjének meghatározásáról (1-6.§)

161. cikkely. A bányapolgárok jövesztett vagy jövőben jövesztendő érceinek zár alá vételéről (1-3.§)

162. cikkely. A bírói zár alá vétel elhalasztásáról (1-3.§)

V. fejezet: A perorvoslatokról

163. cikkely. Az ügyvéd visszahívásáról (1-3.§)

164. cikkely. A fellebbviteli eljárásról (1-9.§)

165. cikkely. A fellebbviteli eljárás lefolytatásáról felsőbb törvényszékek előtt (1.§)

166. cikkely. Ügydöntő eskü tárgyában hozott ítélet iránti fellebbevitelről (1-3.§)
167. cikkely. Az elévülésről és az alóla kivett esetekről (idősület, időmúlás, praescriptio) (1-9.§)
168. cikkely. A perújításról (1-5.§)
169. cikkely. A bírói parancsokról (1-3.§)

V. rész

A bányászati személyek által elkövetett vétkekről és azoknak megfenyítéséről

I. fejezet: A bányatörvényhatóság büntetőjogi eljárásáról

170. cikkely. A polgári bíróságok alá tartozó büntettekről (1-5.§)
171. cikkely. A vétkesek feljelentéséről, elfogatásáról, kihallgatásáról és az illető személyek büntető hatóságnak történő átadásáról (1-5.§)
172. cikkely. A büntető törvényhatóságok megkeresésére elrendelendő pótvallatásokról és a bűntársak büntető törvényszék elé állíttatásáról (1-3.§)
173. cikkely. A szűkebb értelemben a bányászat körében elkövetett bűncselekményekről és azokkal kapcsolatos eljárásokról (1-4.§)

II. fejezet: A kisebb vétkekről és a bányapolgárok, bányabírák és bányatörvényszékek joghatóságáról ezek vonatkozásában

174. cikkely. A kisebb bányászati vétkek köréről (1-6.§)
175. cikkely. A bányapolgárok vagy tisztjeik kisebb törvényszegések esetében történő bíraskodásáról és a megfenyítések körüli hatóságáról (1-4.§)
176. cikkely. A bányabírók kihágások megfenyítésébeni hatóságáról (1-2.§)
177. cikkely. A bányatörvényszékek bíraskodása alá tartozó törvényszegési esetekről (1-3.§)

III. fejezet: A büntetésekről és alkalmaztatásuk módjáról általában

178. cikkely. A bányatárgyakbani büntetések minőségéről, mértékéről és alkalmazási módjáról (1-4.§)
179. cikkely. Az egyszerűbb javító büntetésekről (1-3.§)
180. cikkely. A pénzbüntetésekről (bírságokról) (1-5.§)
181. cikkely. A testi fenyítésekről és különösen a fogházzal (1-3.§)
182. cikkely. A botozásról és vesszőzésről (1-4.§)
183. cikkely. A vétkes állapotát és polgári helyzetét megváltoztató büntetésekről (1-4.§)

IV. fejezet: A bányatörvényhatóság hatáskörébe tartozó vétkekről és az azokra kiróható büntetésekről

184. cikkely. A bányatársulatok és bányatisztviselők kihágásairól (1-5.§)

185. cikkely. A szóbeli sértésekről és kisebb lopásokról (1-3.§)

186. cikkely. A bányászati jogok csalárd és fortélyos bitorlásról és a károkozásról (1-5.§)

187. cikkely. Idegen bányajogok és egyéb bányatárgyak erőszakos elvételéről (1-3.§)

188. cikkely. A rendőrségi és fegyelmi előírások elleni kihágásokról (1-9.§)

189. cikkely. A bányatörvényszék által elrendelhető polgári törvénykönyvi büntetéssel sújtható kihágásokról (1-5.§)

Függelék: Esküformulák és formanyomtatványok

IV.

Az országgyűlés által 1844-ben elfogadott, de a király által nem szentesített bányatörvény

Első rész

Bányai közjog

1. cikk: Az adományozási s engedélyezési királyi jogról (1-5. §)
2. cikk: Az ércásványt tartalmazó földbirtok kicserélhetéséről (6-8. §)
3. cikk: A bányavámról (Urbura) (9-13.§)
4. cikk: A bányavám mentességének eseteiről (14-15. §)
5. cikk: A nemesércek beváltásában és egyéb ércek elővásárlásában fennálló királyi jogról (16-18. §)
6. cikk: A pénzveretési királyi jogról és a pénzverő házakról (19-21. §)
7. cikk: Az aranynak, ezüstnek kivitele az országból tiltatik, töredék és ócska érművek beváltása rendeltetik (22-24. §)
8. cikk: A lakosok szükségére a királyi kincstárból adandó aranyról és ezüstről, s az aranyművesekre nézve hozott szabályokról (25-28. §)
9. cikk: Az adományozási, bányavám, beváltási, elővásárlási, pénzveretési jogokról és a sóbányák elidegeníthetlenségéről (29-30. §)
10. cikk: Főfelügyelési királyi jogról (31-33. §)
11. cikk: A bányaszékek, mint első bíróságú ítélőszékek felállításáról (34-52. §)
12. cikk: A négy bányakerületben felállított bányaszékek hatóságáról (53-56. §)
13. cikk: A bányaugyek fellebbviteli főtörvényszékeiről (57-58. §)
14. cikk: A bányabírák és ügyvédek bírói és ügyvédi képességet vizsgálat által nyernek (59-60. §)
15. cikk: A bányaszékek függetlenségéről (61. §)
16. cikk: A bányászati hatóság köréről (62-63. §)
17. cikk: Árszabályozási, súly- és mértékvizsgálati jogot bányapolgárok nem gyakorolhatnak (64-65. §)
18. cikk: A bányai és polgári hatóságok közötti viszonyok közigazgatási, rendőrségi és közfenyítéki tekintetben (66-69. §)
19. cikk: Bányarendőri esetekről (70-71. §)
20. cikk: Földesúri jogok bányászati tekinteteknek alá nem rendeltetvék (72-73. §)

21. cikk: A túrzási szabadságról²¹⁸, s a bányászatnak ártalmas visszaélések eltörléséről (74-77. §)
22. cikk: A földesuraknak a bányamíveléshez szükséges tárgyak átengedési kötelezettségéről (78-82. §)
23. cikk: Az erdőkről bányamívelési tekintetben (83-88. §)
24. cikk: A kőszénről bányamívelési tekintetben (89-94. §)
25. cikk: A királyi kincstár kötelezettségéről némely bányamívelési anyagok kiszolgáltatására nézve (95. §)
26. cikk: A bányászati tudományok előmozdításáról s a selmeci bányatanoda fenntartásáról (96-97. §)

Második rész

A bányászathoz tartozó személyekről, azok jogairól és kötelezettségeiről

27. cikk: Azon személyekről, melyek bányamívelők neve alatt törvényesen értetnek (98-103. §)
28. cikk: A bányamívelők adómentességéről (104-105. §)
29. cikk : A katonáskodás és katonai szállásolás terhétől mentességről (106-107. §)
30. cikk: A bányászok szabad költözéséről és személyes mentességéről (108-109. §)
31. cikk: A bányamunkásoknak fokenkénti képeztetéséről (110-111. §)
32. cikk: A munkadíj iránti szabályokról (112-116. §)
33. cikk: A bányai munkadíjak beszedésének módjáról (117-119. §)
34. cikk: A munkát felmondók hátralévő díjának mikénti kiegyenlítéséről (120-121. §)
35. cikk: A munkásoknak tett előlegezésekről (122-124. §)
36. cikk: A munkákra szabott határidők megtartásáról (125-135. §)
37. cikk: A munkások elbocsátásáról (136-142. §)
38. cikk: A munkásokat illető törvényeknek előttük évenkénti kihirdetéséről s az általuk leteendő esküről (143-144. §)
39. cikk: A bányabirtokosoknak a bányákban s azok törvényes tartozékaiban rendelkezési képességéről (145-150. §)
40. cikk: A költségek fizetésétől vonakodó bányapolgár-társról s azon vonakodásnak következményeiről (151-157. §)
41. cikk: A Társládák kezeléséről (158-165. §)
42. cikk: A munkásoknak élelmi ellátásáról (Provisorate) (166-169. §)

²¹⁸ a kutatási jogról

43. cikk: A bányapolgárok tiszteinek felesketéséről s ezeknek kötelességeiről (170-173. §)
44. cikk: A bányaköltségek feletti számvitel kellékeiről (174-176. §)
45. cikk: A bányászat állapota és előmenetele iránt a bányaszék elébe évenként adandó körülményes jelentésről (177-179. §)
46. cikk: A bányapolgárok által távollétükben rendelt megbízottakról s ezeknek kötelességeiről (180-183. §)
47. cikk: A bányatársulati ülések és tanácskozások módjáról (184-187. §)
48. cikk: A kerületi bányapolgársági testületek alakításáról (Waldbürgerlichen Verein) (188-193. §)

Harmadik rész

A bányai és bányászati tárgyakat illető jogról

49. cikk: A bányai szerzemény tárgyairól (194-196. §)
50. cikk: A bányai tárgyak megnyerésére képes személyekről (197-199. §)
51. cikk: A turzalvány²¹⁹ megnyerése módjáról (200-204. §)
52. cikk: A cserk-alagról (Suchstellen)²²⁰ (205-208. §)
53. cikk: A felkérvényről (Muthung) (209-215. §)
54. cikk: A törvényes felkérésből származó jogokról és kötelességekről (216-225. §)
55. cikk: Az adományozás vagy engedélyezés előtt tartandó szemléről (226-234. §)
56. cikk: Az adományozások és engedélyezések módjáról általában (235-236. §)
57. cikk: A bányatelek terjedelméről és jogairól (237-242. §)
58. cikk: A bányatelkek idomjáról és felméréséről (243-246. §)
59. cikk: A bányatelkek kiterjedéséről és többségéről (247-248. §)
60. cikk: A bányahatár-közegről²²¹ (249-250. §)
61. cikk: Az érces vizek adományozásának módjáról (251-254. §)
62. cikk: Az arany és egyéb ércmosásokról, ezek jogairól általában, és a bányahelyeken kívül folyókban, patakokban gyakorlott aranymosásokról különösen (255-262. §)
63. cikk: Az aranymosásokról bányahelyeken s ezek szomszédságában (263-265. §)
64. cikk: A zúzóművek körüli aranymosásokról (266-268. §)
65. cikk: A földesurak aranymosásáról (269-271. §)

²¹⁹ a kutatási jogról

²²⁰ a kutató vágatokról

²²¹ a határközökről

66. cikk: Az aranymosási jogosítvány nyertesek különös kötelességeiről (272-277. §)
67. cikk: Az örökálagok²²² adományozásáról (278-283. §)
68. cikk: Az örökálag kellékeiről és az örökálagos kötelességeiről (284-289. §)
69. cikk: Az örökálagi jogról (290-298. §)
70. cikk: Az örökálag irányáról és szárny- vagy oldalvágatairól (299-302. §)
71. cikk: Az örökálagnak más szomszédokhoz és határosokhoz való viszonyairól (303-309. §)
72. cikk: Az örökálag-jogok megszorításáról (310-313. §)
73. cikk: Az örök-akna²²³ jogokról és kötelességekről (314-318. §)
74. cikk: A bányajárulékokra szükséges s engedélyezés útján nyerendő terekhez követelt elsőbbségi jognak a felkérők közt miképp leendő megállapításáról (319-322. §)
75. cikk: A bányászati gépekhez és művekhez²²⁴ szükséges vízesésről, vízárkokról és mőtavakról (323-326. §)
76. cikk: Az olvaszművek engedélyezéséről, jogairól s kötelezettségeiről, valamint az ércásványok kincstári beváltásáról s olvasztásáról (327-337. §)
77. cikk: A zúzó-, mosó- és iszapművek engedélyezéséről és jogairól (338-341. §)
78. cikk: A pörölydék és hengerdék (Walzwerke) engedélyezéséről és jogairól (342-346. §)
79. cikk: A higanyművekről (347-348. §)
80. cikk: A hulladék és salak halmazokról (349-353. §)
81. cikk: A nyert bányatelkekben s járulékokban kezdendő s folytatandó munkáról (354-357. §)
82. cikk: A bányáknak a műtan szabályai szerint rendelt műveléséről (358-360. §)
83. cikk: A bányatelkek, vagyis egy vagy több birtokosokat illető bányák egyesítéséről (361-366. §)
84. cikk: Az átlukasztások módjáról szomszédok között (367-373. §)
85. cikk: A szomszéd bányák közötti kölcsönös segedelmezés kötelezettségeiről általában (374-375. §)
86. cikk: A bányákban felfedezett ércásvány telepzetek berakatasáról, betapasztásáról, s bármínemű eltitkolásáról (376-377. §)
87. cikk: Az idegen bányákba mehetés eseteiről (378-380. §)
88. cikk: Az ércásványok elkülönzéséről s választásáról (Erzscheidung) (381-384. §)

²²² altárók

²²³ vízakna

²²⁴ művekhez

89. cikk: A ritkább ércásványok és olvasztmányok alattomos elhordásáról és árulásáról (385-388. §)
90. cikk: A felszín alatti és feletti bányahatárok felállításáról (389-392. §)
91. cikk: A határjeleknek és jegyeknek sértetlen fenntartásáról (393-396. §)
92. cikk: Az időközi munkáról (Weilarbeit) (397-404. §)
93. cikk: A szünetről²²⁵ (Fristung) (405-410. §)
94. cikk: Egy bányatárs birtokosnak részvényeiről történt lemondásával, a többi vagy egyik részvényesnek adandó szünetről (411-412. §)
95. cikk: A bányahanyaglat általi tulajdonvesztésről (413-420. §)
96. cikk: A bányamívelés elhagyásának a bányabíró előtt leendő bejelentéséről (Auflassung) (421-423. §)
97. cikk: Az elhagyott bányában újólág megkezdett munkáról, és az elhagyott tárgyaknak új adományozásáról (424-436. §)
98. cikk: Az elévülésről s alóla kivett esetekről (437-441. §)
99. cikk: A szerződésekről általában és a bánatpénzről különösen (442-449. §)
100. cikk: A bányászati tárgyak szerzésének és elidegenítésének módjáról (450-453. §)
101. cikk: A haszonbérletekről (454-456. §)
102. cikk: Az örökösödés rendéről bányai jogokban (457-458. §)
103. cikk: A bányai örökségek összeírásáról és a lelettárról (459-461. §)
104. cikk: Az árvák s gyámság alatt létezők bányajogainak kezeléséről (462-465. §)
105. cikk: A végrendeletekről, örökösökről s hagyományosokról (466-468. §)
106. cikk: Örökségbe kapott bányai s bányászati tárgyak felosztása módjáról (469-471. §)

Negyedik rész

A bányai törvénykezés

107. cikk: A bányabíró eljárásáról szóbeli perrel elintézendő panaszos és rövid útú visszahelyeztetési esetekben (472-477. §)
108. cikk: A választott bíróságról (478-479. §)
109. cikk: A régi adományozásokból támadt perek elintézésének módjáról (480-484. §)
110. cikk: A hivatalos tárgyalások s a bányaszéki ülések módjáról, valamint az ülési jegyzőkönyvekről (485-489. §)
111. cikk: A bányaszéki könyvek különféle nemeiről (490. §)

²²⁵ a bányák művelésének szüneteltetéséről

112. cikk: A levéltárról, s a levélmásolatokról (491-494. §)
113. cikk: A bányaszéki díjszabásról (495-497. §)
114. cikk: A perek alakjáról, a fel- és alperesről, valamint ezeknek ügyvédeiről és meghatalmazottjairól (498-502. §)
115. cikk: A keresetlevélről és kellékeiről (503-508. §)
116. cikk: Az idézésről és ennek kézhez szolgáltatásáról (509-519. §)
117. cikk: A megjelenésről, az alperes feleletéről és a bíróilag megkísérlődő barátságos egyességről (520-524. §)
118. cikk: A makacssági ítéletekről (525-527. §)
119. cikk: A fel- és alperesi periratokról (szóváltásokról) (528-531. §)
120. cikk: A törvényes határidő elhalasztásáról (532-535. §)
121. cikk: A kifogásokról (536-539. §)
122. cikk: A szavatosról (evictor) (540-543. §)
123. cikk: A tanúkkal történő bizonyításról és a tanúvallatásról (544-553. §)
124. cikk: Az ügydöntő esküről (554-560. §)
125. cikk: A perbeli és peren kívüli szemléről (561-565. §)
126. cikk: A felszíni és felszín alatti károk bírói becsléséről (566-567. §)
127. cikk: A bírói ítéletekről (568-570. §)
128. cikk: A végrehajtásról (571-575. §)
129. cikk: A felszámításról (liquidatio) (576-579. §)
130. cikk: Az átküldő levélről (580-583. §)
131. cikk: A betáblázásról és annak törvényes fogantjáról (584-586. §)
132. cikk: Az adóssági perről általában, s a csődületi perről különösen (587-599. §)
133. cikk: A bírói zárról, s a bányanyeremények külön kezelésének eseteiről (600-604. §)
134. cikk: A fellebbvitelről (605-612. §)
135. cikk: Ügydöntő eskütől történt fellebbvitelről (613-615. §)
136. cikk: A perújításról (616-619. §)
137. cikk: A bírói parancsokról (620-621. §)
138. cikk: Minden egyéb törvény és gyakorlat eltöröltetik, s jelen bánya-törvénykönyv behozatik (622-623. §)

Függelék

I. Eskü formulák II. Bánya-tárgyakban használandó tisztí írásmód példányai (25 db iratminta)

V.

Az 1854. május 23-án kelt 173. sz. császári nyíltparancssal a Habsburg-birodalom egész területén kihirdetett ausztriai általános bányatörvény²²⁶

Első fejezet

Általános határozatok

A bányatörvény fogalma (1-2. §)

Bányaúrjog (3-4. §)

Bányamívelési jogosítványok (5-6. §)

Bányamívelési jogosítványok szerzéserei képesség (7-8. §)

Mérték és súly (9-10. §)

Bányamegyék (11. §)

Az álladalom bányászati vállalatai (12. §)

Második fejezet

A kutatásról

A kutatás fogalma (13. §)

Errei engedelem (14. §)

A kutatási tér (15. §)

A kutatási engedelmek tartama (16. §)

Kivett helyek (17-18. §)

A kutató jogai (19-21. §)

Szabad kutatás (22-23. §)

Kutatási jegy (24-25. §)

A földtulajdonosnáli jelentkezés (26-29. §)

Földalatti kutató-vájások (reményvágatok) (30. §)

A szabad kutatás kerülete (31-33. §)

Minden szabad kutatás számára fenntartott tér (34-37. §)

A kutatási jogok átruházása (38. §)

²²⁶ Forrás: BT 3. (1854)

Kutatási könyvek (39. §)

Harmadik fejezet

Az adományozásról

Az adományozás célja (40. §)

Annak fajtái (41. §)

a) A vájnamértékek adományozásáról (42. §)

Bányamegyei alapszabályok (43. §)

A vájnamértékek adományozásának feltételei (44. §)

Fölnyitó pont (45. §)

A vájnamértékek alaptere (46. §)

A vájnamértékek adományozható száma (47-48. §)

Az adományozási kérvények alakja és tartalma (49. §)

Fekvési térkép (50. §)

Az adományozási kérvények elkülönítése (51. §)

Több kérvényező közötti előjog (52-53. §)

Bányajárás (54. §)

Annak közhírré tétele (55. §)

Műértők meghívása (56. §)

A bányajárás folytató határozás (57-62. §)

Az adományozási okirat kiadványozása (63. §)

A vájnamértékek elcsovekelése (64-66. §)

A vájnatelkek határainak megújítása (67. §)

A határoknak a vájnábani kijelölése (68. §)

A törvény útjának fönntartása a vájnalelek-fölméréseknél (69-70. §)

b) A határközegek adományozásáról (71-75. §)

c) A külmértékek adományozásáról (76-84. §)

d) A segédvájások engedélyezéséről (85-89. §)

e) A megyetárnák engedélyezéséről (90-97. §)

Negyedik fejezet

A teleknek és víznek bányászati vállalatokrai átengedése s a bányakárok megtérítése

Telek átengedés (98-104. §)

A külvizek átengedése (105. §)

A bányakárok megtérítése (106-107. §)

Ötödik fejezet

A bányatulajdonról s a bányaadományozással egybekapcsolt jogokról

A bányatulajdon birtokát és haszonvételét tárgyzó különös határozatok (108. §)

A bányatulajdon tárgya (109-111. §)

A vájnamértékek egyesítése (112-114. §)

A vájnamértékek eldarabolása (115-116. §)

A bányatulajdonnak künn fekvő alkatrészei (117-118. §)

A nyilvántartások rendben tartása (119-120. §)

A bányák tartozéka (121. §)

Az új birtokosrai minden átruházás bejelentése (122. §)

A bányaadományozással egybekapcsolt jogok (123-132. §)

Építési engedelem (133. §)

Hatodik fejezet

A közös bányaművelésről s a bányatársulatokról különösen

A bányák közös tulajdona (134. §)

A bányatulajdon nyilvántartási föloszthatóságának határai (135. §)

A tulajdonostársak jogviszonyai (136. §)

Bányatársulatok (137. §)

Azok fogalma (138-139. §)

Bányarészcímek (140-142. §)

Általános határozatok a bányatársulatok tekintetében (143. §)

Az igazgató választása s a cím meghatározása (144. §)

Az igazgató felhatalmazványa (145-147. §)

Minden bányatárs által a bányahatóság eljárásában létező lakhelye vagy felhatalmazottja
föjljelentendő (148. §)

Bányatársulati gyűlések (149-156. §)

A pótfizetés behajtása (157-166. §)

A bányarészekről lemondás (167-168. §)

Az egyes részbirtokosok jelzálogos hitelezőinek jogai (169. §)

Hetedik fejezet

A bányák munkában tartásáról s a bányamívelési haladékokról

A munkában tartás kellékei (170-186. §)

Minden bánya törvényszerű igazgatása (187. §)

Az e végre fölhatalmazottnak följelenlése (188-189. §)

Nyolcadik fejezet

A bányavállalkozóknak egymás közötti viszonyáról

Kölcsönös segélynyújtás (190. §)

Bánya-szolgalmak (191-197. §)

Áttöréseknéli találkozás (198-199. §)

Kilencedik fejezet

A bányabirtokosoknak hivatalnokaikhoz s munkásaikhoz viszonyáról

Szolgálati rendtartás (200. §)

A szolgálat fölmondása (201. §)

A szolgálatbóli elbocsátás fölmondás nélkül (202-203. §)

A munkások törvényellenes összebeszélései (204. §)

A szolgálatbóli kilépés esetei fölmondás nélkül (205. §)

A bányatulajdonosnak a személyzetteli számolást tárgyazó kötelessége (206. §)

A béreknek a letiltástól s végrehajtástóli mentessége (207. §)

Elbocsátási bizonyítványok kiadása (208. §)

Legénységi névkönyv (209. §)

Tizedik fejezet

A társpénztárakról

Társpenzlárak fölállításai köteleztetés (210. §)

Azokbai belépésre köteleztetés (211. §)

Társpenztári alapszabályok (212-214. §)

Tizenegyedik fejezet

A bányaadózásokról

Mértékilleték (215-218. §)

Bányavám (219. §)

Tizenkettedik fejezet

A bányahatóságoknak a bánya művelésrei felügyeléséről s az annáli eljárásról

Felügyelési kötelesség (220-224. §)

Bányahatóságok (225. §)

A bányahatóságok eljárása (226-229. §)

A bányahatóságok határozatai elleni folyamodás (230-231. §)

Az ítéletek végrehajtása (232. §)

Pénzbüntetések (233. §)

Az eljárások költségei (234. §)

Tizenharmadik fejezet

A bányatörvény szabályainak áthágásai elleni büntetésekről

A büntetések esetei (235-250. §)

Tizennegyedik fejezet

A bányászati jogosítványok elenyésztéről, elvonásáról s az azokról lemondásról

A kutatási jogosítványok elenyészte (251-252. §)

A vájna- és külmértékek adományozásának elenyészte (253-267. §)

Tizenötödik fejezet

A bányákra s azok tartozékárai zálog- és előjogokról, végrehajtás és csőd eseteiben

Végrehajtás eseteiben (268. §)

Csőd eseteiben (269. §)

Tizenhatodik fejezet

Átmeneti határozatok

Átmeneti határozatok (270-273. §)

A bányamegyei alapszabályok szerkesztése (274-280. §)

A létező huta- és más engedélyek körüli eljárás (281. §)

A régibb vájna- és külmértékek elhatárkövezése (282. §)

A bányatörvénynek a régibb jogositványokrai alkalmazhatósága (283. §)

A földbirtokosok jogai a korábban fönn nem tartott ásványok tekintetében (284-285. §)

A korábbi altárna-adományozásokból keletkező jogok (286. §)

VI.

Az 1872. évi bányatörvény-javaslat

I. fejezet: Általános határozatok (1-6. §)

II. fejezet: A kutatásról (7-29. §)

III. fejezet: A felkérésről (30-43. §)

IV. fejezet: Az adományozásról (44-69. §)

V. fejezet: Az engedélyekről (70-81. §)

VI. fejezet: A bányatulajdonról s a bányatulajdonból folyó jogokról és kötelezettségekről (82-123. §)

VII. fejezet: A bányavállalkozó és földtulajdonos között létező jogviszonyokról általában, különösen a bányászat szükségleteihez kívántató föld- és víz-szerzésről és a károk megtérítéséről (124-142. §)

VIII. fejezet: A bányászat és a nyilvános közlekedési eszközök közti viszonyokról (143-149. §)

IX. fejezet: A közös bánya-mívelésről, különösen a bányatársulatokról (150-193. §)

X. fejezet: A bányavállalkozóknak egymás közti viszonyairól (194-203. §)

XI. fejezet: A bányabirtokosoknak hivatalnokaikhoz és munkásaikhoz való viszonyáról (204-217. §)

XII. fejezet: A társpénztárakról (218-231. §)

XIII. fejezet: A bányatelek-díjról és a bélyeg-illetékről (232-238. §)

XIV. fejezet: A bányahatóságokról (239-252. §)

XV. fejezet: A bányatörvény szabályainak áthágása elleni büntetésekről (253-264. §)

XVI. fejezet: A bányászati jogosítványok elenyésztéről (265-283. §)

XVII. fejezet: A bányákra s azok tartozékára való zálog- és előjogokról végrehajtás és csőd esetében (284. §)

XVIII. fejezet: Átmeneti határozatok (285-306. §)

Zárhatározat

VII.

Az 1884. évi bányatörvény-javaslat

I. fejezet: Általános határozatok (1-5. §)

II. fejezet: A kutatásról (6-28. §)

III. fejezet: A felkérésről (29-40. §)

IV. fejezet: Az adományozásról (41-63. §)

V. fejezet: Az engedélyekről (64-75. §)

VI. fejezet: A bányatulajdonról s a bányatulajdonból folyó jogokról és kötelezettségekről (76-106. §)

VII. fejezet: A bányavállalkozó és földtulajdonos között létező jogviszonyokról általában, különösen a bányászat szükségleteihez kívántató föld- és víz-szerzésről és a károk megtérítéséről (107-125. §)

VIII. fejezet: A bányászat és a nyilvános közlekedési eszközök közti viszonyokról (126-132. §)

IX. fejezet: A közös bánya-mívelésről, különösen a bányatársulatokról (133-168. §)

X. fejezet: A bányavállalkozóknak egymás közti viszonyairól (169-177. §)

XI. fejezet: A bányabirtokosoknak hivatalnokaikhoz és munkásaikhoz való viszonyáról (178-191. §)

XII. fejezet: A társpénztárakról (192-205. §)

XIII. fejezet: A bányafelügyeleti és a bélyeg-illetékről (206-212. §)

XIV. fejezet: A bányahatóságokról (213-225. §)

XV. fejezet: Az áthágásokról és büntetésekről (226-237. §)

XVI. fejezet: A bányajogosítványok elenyésztéről (238-256. §)

XVII. fejezet: A bányák s azok tartozékára való jelzálogról és a kielégítési sorrendről, végrehajtás és csőd esetében (257. §)

XVIII. fejezet: Átmeneti határozatok (258-274. §)

Zárhatározat (275. §)

VIII.

Az 1903. évi bányatörvény-javaslat

I. cím: Bevezető szabályok (1-5. §)

II. cím: A kutatás

1. fejezet: Közös kutatás (6-8. §)
2. fejezet: Kizárólagos kutatás (9-34. §)
3. fejezet: A kutatás közös szabályai (35-44. §)

III. cím: Bányászati engedélyek

1. fejezet: A bányaművelési jog engedélyezése (45-80. §)
2. fejezet: Bányászati segédművek engedélyezése (81-97. §)
3. fejezet: Ásványkihasználás engedélyezése (98-99. §)
4. fejezet: Aranymosás engedélyezése (100-102. §)

IV. cím: A bányatulajdon

1. fejezet: A bányatulajdonról általában (103-167. §)
2. fejezet: A bányatulajdon viszonya a földtulajdonhoz (168-215. §)
3. fejezet: A bányatulajdon viszonya más bányatulajdonhoz (216-234. §)
4. fejezet: A bányatársulat (235-273. §)

V. cím: Munkásügy

1. fejezet: A bányavállalkozó viszonya hivatalnokaihoz és munkásaihoz (274-303. §)
2. fejezet: A bányatárspénztárak (304-338. §)

VI. cím: Bányarendészet és büntetések

1. fejezet: Bányarendészet (339-348. §)
2. fejezet: Büntető szabályok (349-362. §)

VII. cím: A hatóság

1. fejezet: A bányahatóság (363-387. §)
2. fejezet: A hites bányamérnökök (388-396. §)

VIII. cím: A felügyeleti illeték (397-403. §)

IX. cím: A bányavagyomból való kielégítés csőd vagy végrehajtás esetében (404. §)

X. cím: Vegyes és átmeneti szabályok (405-433. §)

Irodalomjegyzék

Alliquander-Bán-Tassonyi (1931) = Alliquander Ödön - Bán Imre - Tassonyi Ernő: Magyar bányajog (Budapest, 1931.)

Alpárné (1985) = Alpárné Szála Erzsébet: A bányatörvény-tervezet és annak vitája az 1843-44. évi országgyűlésen. In: BKL. Bányászat, 1985. 6. sz. 416-418 p.

ÁUO = Árpádkori Új Okmánytár / Codex diplomaticus Arpadianus continuatus, I-XII. (Pest, 1860-1874.)

Balkay (1904) = Balkay Béla: Bányatörvényünk reformálásának első kísérletei (BKL. 1904. 10. sz., 2. kötet 466-468. p.)

Balkay-Szeőke (1901) = Balkay Béla – Szeőke Imre: Magyar bányajog : A teljes joganyag (Budapest, 1901.)

Bán (1953) = Bán Imre: A magyar kőszénbányászat története az 1759-1918. években. In: MTA Műszaki Tudományok Osztályának Közleményei, 8. kötet (1953) 499-525 p.

BKL = Bányászati és Kohászati Lapok (1868-1950), illetve 1951-től 1967-ig Bányászati Lapok, azt követően pedig BKL. Bányászat

BT 1. (1573) = Perckhordnung der Freyen koeniglichen Perckhstett in der Cron Hungern... (Wien, 1565.)

BT 2. (1573) = Perckhordnung der Freyen Könighlichen Perckhstatt in der Cron Hungern... (In: Schmidt (1834) II. k. 224-457 p.)

BT 3. (1573) = Neue Berg-Ordnung des Königreichs Ungarn... (Wien, 1703.)

BT 4. (1573) = Continuatio corporis juris et systematis rerum metallicarum, oder, Vermehrung dess neuu-verfasten Berg-Buchs (Frankfurt, 1703.)

BT 5. (1573) = Neue Berg-Ordnung des Königreichs Ungarn, und solcher Cron einverleinbten Gold, Silber, Kupfer und anderer Metall-Bergwerken... (Wien, 1760.)

BT 6. (1573) = Continuatio Corporis Juris metallici et systematis rerum metallicarum (Wien, 1760.)

BT 7. (1573) = Berg Ordnung der Königreichs Ungarn (Wien, 1805.)

BT 1. (1792) = Articuli LIII. montanisticae deputationis cum reflexionibus deput. juridicae, art 67. (Pest 1807.)

BT 2. (1792) = LIII. articuli montanisticae deputationis cum reflexionibus deput. juridicae, art 67. (Pozsony, 1826.)

BT 1. (1827) = Relatio excelsae regnicolaris-deputationis in re metallico-montanistica Regni Hungariae articulo 9. 1827. exmissae (Pozsony, 1830. és Pest, 1831.)

BT 2. (1827) = Magyar Bányatörvény (h. n., é. n. (1843))

BT 1. (1844) = A Magyar Bányatörvény kimunkálására megbízott kerületi választottság javaslata (Pozsony, 1844.)

BT 2. (1844) = A magyar Bányatörvény javaslata kiigazítva, amint ő Felsége elébe felterjesztetett (In: Irományok (1843) III. k. 169-226 p.)

BT 1. (1854) = Entwurf eines neuen Berggesetzes (Wien, 1849.)

BT 2. (1854) = Revidierter Berggesetz-Entwurf (Wien, 1851.)

BT 3. (1854) = Ausztriai általános bányatörvény (In: Magyarországot illető Országos Kormánylap, 1854. XIV. sz. 300-354 p.)

BT 4. (1854) = Allgemeines Berggesetz für das Kaiserthum Österreich vom 23. mai 1854. (Wien, 1854.)

BT 5. (1854) = Stamm, Ferdinand: Das österreichische Allgemeines Berggesetz vom 23. Mai. 1854. (Prag, 1855.)

BT 6. (1854) = Gräenzenstein Gusztáv: Das allgemeine Österreichische Berggesetz vom 23. Mai 1854 und die Verordnungen über die Bergwerksabgaben vom 4. Oktob. 1854. erläutert (Wien, 1855.)

BT 7. (1854) = Die allgemeine Berggesetz vom 23. Mai 1854 Sammt der Vollzugsvorschrift und allen darauf Bezug nehmenden Nachträgen, Verordnungen und Erläuterungen: Sammt der Vollzugsvorschrift und allen darauf Bezug nehmenden Verordnungen und Erläuterungen (Wien, 1861.)

BT 8. (1854) = Das allgemeine Berggesetz vom 23. Mai 1854: sammt der Vollzugsvorschrift und allen darauf Bezug nehmenden Verordnungen und Erläuterungen (Wien, 1865.)

BT 9. (1854) = Das allgemeine Berggesetz vom 23 Mai 1854... (Wien, 1874.)

BT 10. (1854) = Das allgemeine Berggesetz: vom 23. Mai 1854 samt der Vollzugsvorschrift und allen darauf Bezug nehmenden Nachträgen, Verordnungen und Erläuterungen (Wien, 1879.)

BT 11. (1854) = Litschauer Lajos: Általános bányatörvény a reá vonatkozó rendeletekkel (Selmechánya, 1886.)

BT 12. (1854) = Litschauer Lajos: Az 1854. évi május hó 23-án kelt általános bányatörvény a kibocsátási nyiltparancscsal, a végrehajtási szabályokkal, az ideiglenes törvénykezési szabályokkal, a függelékkal, a vidéki rendszabályokkal, bányarendőri szabályokkal és az illetéki díjjegyzékkel kiegészítve ... (Budapest, 1886.)

BT 13. (1854) = Das allgemeine Berggesetz vom 23. Mai 1854: Sammt der Vollzugs-vorschrift und allen darauf Bezug nehmenden Nachträgen, Verordnungen und Erläuterungen... (Wien, 1891.)

BT 14. (1854) = Das allgemeine Berggesetz vom 23. Mai 1854: Sammt der Vollzugsvorschrift... (Wien, 1897.)

BT 15. (1854) = Balkay Béla - Szeőke Imre: Magyar bánya-jog : A teljes joganyag (Budapest, 1901.; 2. bővített kiadása: 1909.)

BT 16. (1854) = Alliquander Ödön - Bán Imre - Tassonyi Ernő: Magyar bányajog (Budapest, 1931.)

CDSR (1886.) = Codex Diplomaticus Saxoniae Regiae (Leipzig, 1886.)

Čelko (2004) = Čelko, Mikuláš: Das Stadt- und Bergrecht von Kremnitz / Mestské a banské právo Kremnice (Košice, 2004.)

CJB (1867) = Codex Juris Bohemici (Praha, 1867.)

Eckhart (1914) = Eckhart Ferenc: A főbányagrófi hivatal szervezése (Századok, 1914. 3. sz. 197-213 p.)

Ember (1946) = Ember Győző: Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig (Budapest, 1946.)

Fraknói (1876) = Fraknói Vilmos (szerk.): Monumenta Hungariae Historica 3. Monumenta Comititalia regni Hungariae 3. 1546-1556 (Budapest, 1876.)

Fraknói (1879) = Fraknói Vilmos (szerk.): Monumenta Hungariae Historica 3. Monumenta Comititalia regni Hungariae 5. 1564-1572 (Budapest, 1879)

Gräzenstein (1855) Gräzenstein Gusztáv: Das allgemeine österreichische Berggesetz vom 23. Mai 1854, und die Verordnungen über die Bergwerksabgaben vom 4. October 1854, erläutert (Wien, 1855.)

H. Németh (2007) = H. Németh István: A magyarországi abszolutista várospolitikai első lépései (XVI–XVII. század). Az alsó-magyarországi bányavárosok központi igazgatásának kialakulása (az Altes Münz- und Bergwesen, Ungarn fond alapján). In: Lymbus, 2007. 361-402 p.

Horváth (1868) = Horváth Mihály: Huszonöt év Magyarország történelméből: 1823-tól 1848-ig (Genf, 1864. és Pest, 1868.)

Irományok (1843) = Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e néven Ötödik Apostoli királya által szabad királyi Pozsony városában 1843. évi esztendői pünkösdi hava 14-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek írásai I-IV. (Pozsony, 1844.)

Irományok (1847) = Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországok e néven Ötödik Apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1847-ik esztendői Sz. András hava 7-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek irományai (Pest, 1848.)

Izsó (2002) = A magyar bányajog fejlődésének átmeneti korszaka (In: Kor-kép. Dokumentumok és tanulmányok a magyar bányászat 1945-1958 közötti történetéből. A Központi Bányászati Múzeum közleményei, Sopron 2002. 64-78 p.)

Izsó (2003) = A kőszénbányászat évszázados jogi vitája (In: „Egyedül a közhaszon kedvéért...” Tanulmányok a 250 éves magyar szénbányászat tiszteletére. A Központi Bányászati Múzeum közleményei 2., Sopron 2003. 5-18 p.)

Izsó (2004) = The introduction and influence of the Austrian Common Mining Law in Hungary (In: The 150th anniversary of issue of the Common Mining Law. Conference, Hradec nad Moravici, Czech Republic, 15.-17. 9. 2004., Montanex, Ostrava 2004.)

Jakab (1878) = Jakab Elek: Emlékbeszéd Szentkirályi Zsigmond levelező tag fölött. In: Értekezések a társadalmi tudományok köréből, 4. kötet (Budapest, 1878.)

JPM (1781) = Jura Primaeva Moraviae (Brunae, 1781.)

Karsai (1964) = Dr. Karsai Géza: A Miksa-féle bányarendtartás német nyelvű 1760. évi bécsi kiadásának magyar fordítása (kézirat, 1964. Miskolci Egyetem Levéltára)

Kovács (1894) = Az 1843/44-ik évi magyar országgyűlési alsó tábla kerületi üléseinek naplója. Szerk.: Kovács Ferenc, I-VI. k. (Budapest, 1894.)

Litschauer (1886) = Litschauer Lajos: Az 1854. évi május hó 23-án kelt általános bányatörvény a kibocsátási nyiltparancscsal, a végrehajtási szabályokkal, az ideiglenes törvénykezési szabályokkal, a függelékkal, a vidéki rendszabályokkal, bányarendőri szabályokkal és az illetéki díjjegyzékkel kiegészítve ... (Budapest, 1886.)

Marczali (1907) = Marczali Henrik: Az 1790/1-diki országgyűlés I-II. (Budapest, 1907.)

Mihalovits (1934) = Mihalovits János: Munkásjog az 1573. évi Miksa-féle bányarendtartásban (In: Bányászati és Kohászati Lapok, 1934. 5-8, 10-12, 18-21, 23. sz. 106-114, 128-134, 153-158, 178-182, 222-327, 248-253, 285-289, 396-406, 427-433, 451-453, 481-483, 525-527 p.)

MOT (1983) = Magyarország története (1790-1848) I-II. (Budapest, 1983.)

MTJGY (1897) = Óvári K. - Kolozsvári S.: A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye (Budapest, 1897.)

MTO (1858) = Magyar történelmi okmánytár, a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból (1858.)

Münnich (1895) = Münnich Adolf: A Felsőmagyarországi Bányapolgárság története (Igló, 1895., reprint kiadásban: Rudabánya, 2003.)

Napló (1843a) = Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e néven Ötödik Apostoli királya által szabad királyi Pozsony városában 1843dik esztendei pünkösöd hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek naplója a' tekintetes Karoknál és Rendeknél I-VI. k. (Pozsony, 1843-1844.)

Napló (1843b) = Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e néven Ötödik Koronás királyától szabad királyi Pozsony városában 1843-dik évi május 14-kén rendeltetett Magyar-országgyűlésen a méltóságos Fő-redeknél tartatott országos ülések naplója I-VI. k. (Pozsony, 1843-1844.)

Napló (1847a) = Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországnak e néven Ötödik Apost. királya által szabad királyi Pozsony városában 1847-ik esztendei Szent-András hava 7-ik napjára összehívott magyarországi közgyűlésnek naplója a tekintetes Karoknál és Rendeknél (Pest, 1848.)

Napló (1847b) = Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár, Magyar- és Csehországok e néven Ötödik Apost. királya által szabad királyi Pozsony városába 1847-ik évi november 7-ikére rendeltetett Magyar-országgyűlésen a méltóságos Fő-redeknél tartatott országos ülések naplója (Pozsony, 1848.)

Némethy (1869) = Némethy Kálmán: A hazai kőszén-telepek körüli tulajdonjogi viszonyainkról (In: Jogtudományi Közlöny, 1869. 47. sz. 329-331 p.)

OPTK (1852) = Ausztriai általános polgári törvénykönyv, kihirdettetett az 1852 november 29. nyílt parancscsal Magyar-, Horvát- és Tótországban, a Szerbvajdaságban és a temesi bánságban, az ezen törvénykönyvre vonatkozó, a függelékben foglalt utólagos rendeletekkel együtt (Bécs, 1853.)

Paulinyi (1980) = A bányajoghatóság centralizációjának első kísérlete Magyarországon: A Miksa-féle bányarendtartás bevezetésének előtörténetéből (In: Gazdag föld - szegény ország, Budapest 2005. 351-372 p.)

Peithner (1777) = Peithner, Thaddeus: Anfangsgründe für Allgemeinen und besonderen Staatsbergrechtslehre... (Kézirat, Miskolci Egyetem, Selmeci Műemlékkönyvtár)

Péchy (1884) = Péchy Antal: Alsó-Magyarország bányamívelésének története (Budapest, I. kötet - 1884., II. kötet - 1887., III/1-3. kötetek - 1967., utóbbit szerk.: Kosáry Domokos)

Sashegyi (1971) = Sashegyi Oszkár: A Magyar Kamara szerepe a bányauági igazgatásban, 1790–1848 (In: Levéltári Közlemények, 1971. 273-300 p.)

Scheuchstuel (1855) = Scheuchstuel, Carl: Motive zu dem allgemeinen österreichischen Berggesetze Vom 23. Mai 1854: aus amtlichen Quellen (Wien, 1855.)

Schmidt (1834) = Schmidt, Franz Anton: Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der Österreichischen Monarchie - II. Abteilung: Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der Königreiche: Ungarn, Kroatien, Dalmatien, Slavonien und Siebenbürgen I-XXV. (Wien 1834-1838.)

Schmidt (1852) = Schmidt, Johann Ferdinand: Versuch einer kritischen Beurtheilung des im Jahre 1849 aus der K.k. Hof- U. Staatsdruckerei zu Wien hervorgegangenen Entwurfes eines neuen Berggesetzes für das Kaiserthum Oesterreich (Wien, 1852.)

Schneider (1850) = Schneider, Franz Xaver: Beiträge zur Reform im Gebiete der Berggesetzgebung. In: Magazin für Rechts- und Staatswissenschaft mit besonderer Rücksicht auf das Österreichische Kaiserreich, 1850. I. k. 71-92 p.

Sipos (1872) = Sipos Árpád: Magyar bányajog: Tekintettel a francia, szász, porosz bányajogokra, a magyar bányatörvény-javaslatra és az újabb igazságügyi reformtervekre (Nagyvárad, 1872.)

SJK (2009) = Selmecbánya város jogkönyve (Budapest (2009.))

Vízkelety (1982) = Vízkelety András: A selmeci város- és bánya-jogról a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött kéziratok alapján (In: Közlemények a magyarországi ásványi nyersanyagok történetéből I., Miskolc, 1982. 197-207 p.)

Wenzel (1849) = Wenzel Gusztáv: Erörterung einiger für die nächste Zukunft des Bergrechtes in der österreichischen Monarchie wichtigen Fragen. In: Österreichische Zeitschrift für Rechts- und Staatswissenschaft, 1849. I. k. 285-337 p.

Wenzel (1853) = Ideiglenes Polgári Perrendtartás... (Pest, 1853.)

Wenzel (1866) = Wenzel Gusztáv: A magyar és erdélyi bányajog rendszere (Pest, 1866., 2. kiadás: Budapest 1879.)

Wenzel (1880) = Wenzel Gusztáv: Magyarország bányászatának kritikai története (Budapest, 1880.)

Zsámboki (1982) = Az országos bányajog és bányagazgatás fejlődési iránya Magyarországon a honfoglalástól az I. világháború végéig. In: Közlemények a magyarországi ásványi nyersanyagok történetéből I. (Miskolc, 1982.) 167-196 p.

Zsámboki (1997a) = Az országos bányajog és bányagazgatás fejlődési iránya a 16. század derekáig. In: A magyar bányászat évezredes története I. (Budapest, 1997.) 56-61 p.

Zsámboki (1997b) = A bányajog és bányagazgatás a 16. és 17. században. In: A magyar bányászat évezredes története I. (Budapest, 1997.) 153-159 p.

Zsámboki (1997c) = Bányajog és bányagazgatás. In: A magyar bányászat évezredes története I. (Budapest, 1997.) 238-241, illetve az irodalomjegyzék: 249-250 p.

A kötet külső borítóján a Miksa-féle bányarendtartás 1703. évi kiadásának címlap-részlete látható.

